

En Bog Om

Eñdrectighed/

Sampt En

Hustaffle oc Spegel/

Om

Aandelig Stat/Verdslig Stat/
Ecteskaffs Stat / Kiøbstæds Stat/
Skibs stat / Krigs stat / Bonde
stat/ Encke stat / oc Tien-
neris stat/

Vddragen aff den offuermaa-
de skøne Kong Davids
Cxxxiij Psalme.

Ved
Peder Lauritzsøn/ Guds
Ords Tiennere.

1600.

Malmøis Stads Waaben i Skaane:

som kaldis aff Tydske oc Hollendiske / Ellebog.

Erlige / Vel-

achte / oc Veluise / Jacob Fectel / Rasmus Loduigssøn / Niels Hammer / Dauid Patterssøn / Borgemestere vdi den høye oc vjtberømde Kongelige Stad Malmø: Niels Matzssøn / Engelbret Fris / Villom Anderssøn / Knud Jacobssøn / Cornelius Villumssøn / Jacob Rasmussøn / Raadmend: Henrich Daabelsteen Kong: Majest: Byfogit: Hans Warbierg Stads Secreterer oc *Publico Notario*, samptlig alle Erlige oc forstandige Borgere oc Indbyggere samme steds / mine

mine Herrer/ Brødre oc gun-
stige gode Fordrer oc Venner/
gantske ydmygeligen oc
venligen.

*

KOng: Majest: al-
lis voris naadige Her-
re/ Herr Christian den 4. til Dan-
marck oc Norge/ &c. aff Førstelig
Naade oc Kongelig Mildhed haff-
uer vndt/ effterlat oc Priuilegerit
mig paa min Alderdoms Aar oc tid
at maa bo i hans Majest: oc eders
Stad Malmø/ Huorfor ieg aff den
gaffue oc formue Gud Allsommec-
tigste mig giffuit haffde/ foraarsage-
dis aff den Hellige Skrifft/ oc gior-
de en Catechismum paa vort Dan-
ske Tungemaal / oc den met all vn-
derdanighed Høymectige voris naa-
dige Herre oc Konning / til it Tack-

 nem-

nemmeligheds ringe tegn Dedicêrit. Oc effter ieg nu nogle Aar/ Gunstige Herrer oc Venner/ haffuer boit hos eder/ haffuer ieg fundit oc fornummit/ at i mig oc mine met all Villie oc velgierninger haffuer værit tilbeuogne/ thi siuntis mig billigt oc fornøden/ førend Gud kallede mig (som ieg troer oc haaber) til det Himmelske Jerusalem/ at ieg i nogen maade vilde lade eder forstaa mit veluillige/ trofaste oc tacknemmelige Hierte/ oc ville icke heller bo ørckeløss hos eder i min Alderdoms Aar oc sæde: saa haffuer ieg icke vist i bedre eller yppere maade at kunde tienne eder/ end paa mit Embeds vegne at samle oc tilhaabe drage nogit aff den Hellige Skrifftis rige oc euige Israels oc vor Frelseris Christi leffuendis Vandstrømme (min løst oc trøst) som ieg paa Prent vilde lade vdgaa/ eder oc eders Børn oc Affkom-

Galat: 4.

Esaiæ 12

Iohan: 4.

komme / oc beneffnde naffnkundige Stad Malmø til en euig tacknemmelige Testamentis ihukommelse. Men der hos veed ieg vel / at min gode villie skal aff mange optagis met wuillie / som ieg end haffuer forstaait oc forfarit / at mange ved stor møye haffuer tilhaabe læst oc sammendragit mange dyrebarre oc nyttige Lærdomme aff den Hellige Skrifft / oc det met deris store wmage oc omkaast ladit Prente / oc dog bleffuit ringe actet oc antagit aff mange / vden tuiffl mest aff den Aarsage / at Guds Ord er saadanne icke inderlig indplantet oc rodfest vdi Hiertet / Derfor er baade det Prentede / saa vel som oc det liudelige Guds Ord / som Prædickis for dennom / en kædsommelighed oc foract / som Prophe- ten i sin tid høyelige oc aabenbare klagede offuer sine tilhørere sigendis: Huo troer vor Predicken? eller

Esaiæ. 53.

 huil-

huilcken bliffuer HERRENS Arm aabenbarit?

J diſſe dage findis oc mange ſom ſaare ringe acte Dict oc Prent/ ſynderlige den Theologiſke Materie/ naar den icke foruendis til ny væſen/ vden tuiffl aff den Aarſage/ at deris natur er tilbøyelig oc gerig effter nyt at forſtaa/ Oc deris Øren kløer effter nyt at høre/ oc haffuer løſt at ſmage aff en anden ny Religion oc Lærdom/ end de daglige høre oc erre kæde aff. Men ieg frycter det vil gaa ſaadanne/ ſom det gick det Jødiſke Folck/ der kæddis ved den gode Engle Mad oc Himmelſke brød/ huilcket de met ringe wmage vden omſorg/ trældom oc omkaaſt opſanckede/ ſom formaatte at giffue dennom allehaande lyſt/ oc vaar huer effter ſin ſmag/ i hues ſtæd de alligeuel daarlig begierede de Egyptiſke Kiødgryder oc anden ſpiſe/ ſom de tilforn ved

Num: 11. Sapient: 16.

ved møye / trældom oc stor foract haffde ædit / dog nu sætte sig ned at græde/oc raabte: Huo vil giffue oss Kiød at æde (som de vilde sige) wi tro icke / at denne Gud som Moses taler om/kand det giøre. Men huad? HErren hørde deris forfengelige graad oc klage/ oc for denne deris oc Mosis vantro/ sagde Gud hand vil- de lade see sin Haands Mact oc krafft/ oc giffue dennom saa offuer- flødig Kiød at æde/ at det skulde gaa dennom vd aff deris Næsebor/ at de skulle vemme der ved / som oc skede/ som samme Capittel videre der om indeholder. Gud giffue det icke saa skulde offuergaa dette lætferdige Folck i vor tid / som stønne / hige oc sige effter ny fremmit Lærdom/ at mange der offuer oc skulde nyde den- nom ont at / oc nødis til at tro kraff- tig vildfarelse met dennom/som icke tilforn haffue villet troet Ordet / oc

 bleff-

2. Theſ: 2.

bleffuit ved ſandhed/ ſom Paulus ſiger: Dennom ſom icke tro Ordens Sandhed / ſkal Gud ſende krafftig vildfarelſe/at de ſkulle tro Løgn.

I lige maade / huor nogit Prentis/ da er det icke heller alle mand til maade/ ſom det er vanſkeligt at kunde teckis alle/ eller giøre det ſom huer mand ſkulde behage: Thi laſter en part baade Dict oc Prent/ oc er dennom icke til pas / i huor gaat det er.

Aff diſſe oc andre ſaadanne Aarſager ſom mig faarekom/ da haffde ieg tenckt dette mit fortagne forſet at offuergiffue: men der ieg grundeligere offuerueyede oc tenckte / det vaar icke ſaa ringe/ at Gud jo kunde æris her aff/ oc kunde komme enfoldige oc ſimple Læſere/oc deñom ſom vndertiden lader læſe for ſig til trøſt oc saligheds hielp/ſaa lod ieg Verden bliffue ved ſin Viſdom oc villie/oc bleff ſaa ved dette mit enfoldige tacknemmelige forſæt mod eder. De

De som lade nogit Prente/ pleye almindelig at forære oc skencke deris Arbeyde oc omkaast til Verdslig eller Aandelig Øffrighed / eller til deris tro / neste oc beste Venner / som de dristelige tøre forlade sig til / som dennom oc deris arbeyde kunde forsuare/ oc haaber bistand oc tillid aff.

Oc efftherdi ieg vilde faarctage mig nogit at skriffue/ siuntis mig intet syndeligere oc høyligere fornøden paa denne tid eder oc alle Menniske til paamindelse oc Saligheds trøst at kunde frembære/end den æddele K. Dauids Cxxviij. Psalme/ som tilholder Aandelig oc Verdslig stat oc alle Vndersaatte huer i sit Embede / at de skulle indbyrdis leffue endrectelige oc kiærlige/ oc haffue den samme Tro oc Guds Lærdom/ som Adam / Abraham / Dauid/ oc de andre hellige Fædre haffue hafft/ oc en Christelig Ræt oc Low for alle

mand/ som den hele hellige Bibelske Skrifft lærer/ raader oc formaner/ som Dauid ved tho Lignelser/ Balsom Ollie oc Dug her beskriffuer / oc slutter endelige / at Gud vil selff ro oc bo hos alle dennom som elske Endrectighed.

Aff disse oc andre forskreffne Aarsager oc forhaabning / haffuer ieg oc tilskreffuit eder dette mit ringe dog velmeente arbeyde/ som til mine Herrer/ Brødre oc tro Venner/ oc eder derfor met all Vnderdanighed det Dedicêrer oc forærer/ oc met vtuifflactig forhaabning / i det som mine gode Venner / Gunsteligen oc Venligen optage / oc lader eder vel befalde i saa god en mening/ som ieg met tro ydmyghed oc god villie eder det meent haffuer/ Oc beder at i denne lille Bog vdi eders Patrocinium oc Forsuar imod Klaffere oc onde Affuindsiuge/ anamme vilde.

Saa

Saa ynsker ieg eder Guds Fred/ Lycke oc Velsignelse til Liff oc siæl/ oc vil her met haffue eder alle baade Verdslig oc Aandelig Offrighed oc alle tro Borgere oc Indbyggere met menige mand i alle Embede oc stater / met Hustru oc Børn / Fri oc Tiennere/oc eders Kongelige Stad Malmø / Gud befalit nu oc i all Euighed.

Jeg vil oc altid aff gantske formue oc mact findis alle eders tro oc veluillige Tienere i alt det eder kand være til ære oc gode. Gud være eders styrcke oc krafft. Skreffuit i Malmø S. Catharinæ Afften/ Aar 1599.

E. W. V. A.

Peder Lauritzsøn/

Sognepræst til Tyelse oc Klaxtorp.

Alle wuillige oc fromme Læsere ynsker ieg Guds Fred oc Naade i Fredsens HErre JEsu Christo.

GVnstige Læsere/ ieg haffuer giordt offuer denne CXXXiij. Psalme denne lille Forklaring/ som er en formaning oc Lærdom om den dyrebarre oc nøduendige Endrectighed/ oc indførdt Lærdomme om de besynderligste stater/ som Guds Ord mest oc victig omtaler/ oc accommodêrit oc henførdt til Endrectighed. Jeg haffuer oc indførdt skøne Historier oc Sprock aff den hellige Skrifft/ mit forsæt der met at stadfeste/ At huer som det læss eller lader læse/ kand faa Saligheds Trøst oc Vnderuisning der aff/ som huer i sin stat vel behøffuer: Jeg vilde oc met denne Lær-

Lærdom destruêre oc fordriffue no-
git aff den megne Had / Wenighed
oc falske Broderskaff/ som nu (dis
vær) gaar frem met vext oc Blom-
ster offuer all Verden/oc aabenbare
met stor Mact dominêrer / oc giør
mange Christne sorrigfulde Hier-
ter oc blege Kinder / oc huor hun fa-
rer frem / vdelucker oc forjager hun
den hellige Endrectighed / Broder-
skaff oc Kiærlighed/oc saaer i stæden
Had oc Fiendskaff/ ja offte omkaster
Land oc Riger / Stæder oc Byer/
oc fører wlycke i alle Stater. Oc
efftersi det er it gammelt oc sandru
Sprock : Contraria inter se opposi-
ta magis elucescunt. Det er : De
ting som erre hin anden tuert imod
kand mand best skønne naar de bliff-
uer lagt oc lignit tilsammen. Der-
for siuntis mig i denne Fortale at
ville indføre nogit om den syndige
Last Baguasferi / som stedse oc end
nu

nu haffuer værit Aarsag til skade oc wlyst / Huorfor Dauid haffuer lignit hende ved skarpe pile/ oc Ild i Enebær træ/oc siger: Baguaskere skærer met Løgn som met en skarp Ragekniff. De tale heller ont end got / falskt end ræt. Item deris Ord ere smidigere end Ollie / oc erre dog dragne Suerd. Saa er Baguaskeri en Last aff Løgnens art / ved huilcken mand forfører/foruender oc vdtyder en andens Ord oc gierning i en ond oc vrang Mening/ at mand der met kand føre sin Næste vdi Mistancke / oc krencke hans Naffn oc Velfart. Men efftersdi at Baguaskere vide lyde oc lack til huer ærlig Mand oc Quinde/da haffuer mand oc paafundit mange naffn/ som bequemme saadanne der gierne klaffe oc liuffue paa deris Næste/ Oc kaldis de Baguaskere/Klaffere/ Lackere / Klackere / Slickere / Sligrere/ Smig-

Psalm: 120. 50. 55.

Iohan 8.

Smigrere/ Squaldrere/ Ordgydere / Forrædere / Blodsforkiøbere/ Spitzhoffueder/Tungerøffuere/Oretudere/Oyenbrillere/Oyentiennere / Ridderrød / Trappendragere / Sammenknyttere/Ereklickere/Ereskendere/Suatzere/Dubbelt Tunge prengere/ Onde tolckere / Forførere/ Fisletud/ Spegelfictere/ Ræffue / Vanryctere / Hierteklemmere/ Lurere / Hierte tiuffue / Sødtalende/Tellerckene slickere/ oc andre onde Naffne. Om disse siger Dauid: Der er intet vist i deris Mund / vdi dennom er Hiertesorg. Deris strube er en aaben graff/De smigre met deris Tunge. Salomon siger: Deris Ord erre slag / oc gaa igiennom Hiertet. Antistenes siger: Det er bedre at komme iblant Raffne / end iblant Klaffere / thi Raffne æde alleniste døde Aadsel / men saadanne æde leffuendis Mennisker. Lige som

Psalm: 5.

Prouer. 18.

Raffne skriger oc raaber offuer byttet/ oc beklicker deris Aadsel: Saa giøre oc Klaffere/ naar de haffue beklickit oc spildt ærlige Folckis ære oc gods/ saa raabe oc rose de offuer byttet met forfengelige Ord/ oc sige: Jeg førde hannom ret i Bad/ foruden koest oc vand.

I fordum tid der Kiærlighed / Sandhed oc tro Venskaff vaar almindelig gengse hos de beste oc meste / da kunde saadanne vel kiendis/ thi huor de komme/ da brugte mand dette almindelige sprock: Var dig/ Ridderrød er inde / oc vduisde dennom som affskom oc foract. Saadanne haffde oc forskammede Ansict/ lige som Tiuffue oc Mordere/ som altid haffue fryct for deris misgierninger / Oc torde icke see paa Folck/ vden met nedslagne Øyen. Saa kiendelige som baguaskere vaare i de Dage/ saa wkiendelige erre de

nu/

nu/ thi de sidde nu paa høye Bencke oc mectige sæde / oc findis baade hos høye oc lawe / at mand nu icke læt=telig kiender dennom/ før end mand aff dem er forraad oc skendt.

Thi seer mand til den Aandelige stat/ da er Judas icke død / der aad aff Fad met Christo/ sligrede oc gaff hannom søde Ord oc holt dog an=den falsk Samtale met Jøderne at forraade hannom: Hand haffuer nu alt for mange Brødre/ der om=gaais met vduortis Hellighed / oc erre dog Christi oc deris Næstis Fi=ender oc Forrædere.

Matth: 26.

De erre oc icke fremmede hos Verdslig stat. Doeg er end nu til Hoffue/huilcken dristelig/aabenbar=lig oc falskelig forspeyede GVds Præst Achimelech/at hand gaff Da=uid Mad / oc fick hannom Goliatz Suerd / Oc der ingen aff Kongens Drabantere eller Tiennere / effter

1. Reg: 22.

 Kon=

Kongens Vredis befalning / vilde sla Guds Præst ihiel/ da tog Doeg sig det an/ oc vende sig / oc slog 85. HErrens Præster ihiel. Saa ride end nu mange til Hoffue paa Blackis Hest/ at lige som Black forraade sin egen Herre oc Konning/ oc mangen Edel oc ærlig mand ved sin Forræderi oc løgnactige Tale/ dog straffen gick oc strax offuer hannom selff / Som du kand læse i Saxonis Krønnicke. Saa tiene end nu mange til Hoffue/met deris egen oc mangen Mands forderffue / oc falskelig oc behende vende deris Tale.

Vdi menige mands Omgengelse finder mand Cains Had oc Ondskaff aff Hiertet vden Aarsage. Sinon met sin falske Graad oc listige Anslag/ forraader end nu Stæder oc Land/de gaa paa Ræffue kløer/forgifftige som Øgler oc Hugorme/ aabenmundede/oc sladre som skader/ tale

tale stort som Giøgen / erre hale oc slibrige som Aalen/ oc som Krabben gaar til bage saa vel som frem : saa vende de deris Tale/ farffue/ staffere/ polere oc forgylde deris Løgn / deris Practicker erre vden ende/ oc holdis hos mange/ for saadan deris Løgn/ i act oc ære/ oc actis for vise/ forstandi=ge oc forslagne Folck/ oc bære gunst oc gaffue aff dør met sig.

Mand skal i disse dage see sig vel for/ huorledis oc met huem mand skal om gaais/ oc maa fryкte en part Meñi=skis omgengelse / Thi mand bliffuer offte forraadt aff den mand mindst trode oc haffuer giordt mest til gode. Som Absolon vndergick met behen=de oc søde ord / oc stal sin Faders Vn=dersaattis Hierter / oc vende dennom til sig. Saadant haffuer mand vel fundit aff arilds tid / men nu er det alt for megit/ oc forøgis oc bliffuer verre dag effter dag/ de haffue det nu

2. Sam. 15.

bag Ørit / det er icke alt Guld som glimmer/ey hoñing alt søt er. Mand finder Silcke tunger / men Blaargarns hierter/ vdi Ordet Honning/ men Galde i Hiertet. Det meste nu talis / erre Verba honoris, det forstaa de simple icke / oc der offuer offte forraadis. Det brugis nu wsigelige til Hoffue/ oc gaar i suang i Stæder oc Byer / at mand formercker Cains fortackte Hierte / Labans oc Sauls Suogerskaff / Joabs gryss/ Judæ kyss/ Jødernis Hellighed/ hascri/ skraberi met Haand oc Fod: Huor offuer de enfoldige/ som mene sig at bygge paa fast grund/oc see sig om/ da staa de paa Jis/som snart kand brøste/ eller giffuer fald. Siden i Danmarck hørdis at en Kiortel kalledis en Mutz/ en Vogn/Kutz/ it Skelmer stycke/ putz/ da haffuer Endrectighed haffd liden platz / oc mange stæds maatte rømē aff gaarde oc

de oc Lande. Gud beuare de trofaste Christne fra Forargelse oc skade.

Endog Baguaskere siunis at gaa saa høfflede/ suarrede oc tredske-lig an met deris Klafferi / oc mene det bliffuer icke aabenbarit/ rædis oc icke at Gud seer alle Menniskers Tancker/ end sige Tale : oc acte icke heller at Menniskeт skal giøre Re-genskaff paa den yderste Dom for huert wnyttigt Ord/ som de haffue talit : Aff dine Ord skalt du bliffue rætferdig / oc aff dine Ord skalt du fordømmis : Dog bliffuer deris straff icke aldelis borte/ som Hieronymus siger. Det hender sig offte mand skiuder imod en Steenhald / oc Loddit eller Pilen flyer tilbage igien/ oc giør den skade som vdskød : saa skeer oc offte at Baguaskerens Tale kommer offuer hannom selff / oc faaer saa en fuld/ knugit/ skuddit oc offuer-flødig maade i sit skød/ efter Christi

Ierem: 11.

Matth: 12.

Lucæ 6.

egen Dom. Som Achitophel saa at hans onde Raad / icke vaar nock duelig til Dauids forderffuelse / da hengde hand sig selff. Saadan oc anden wlycke maa Baguaskere vente sig. Aff saadanne Baguaskere lod Titus oc Vespasianus flaa Huden aff / i menige mands Aasiun. Den gudfryctige Antonius lod halshugge Klaffere. J vor Danske Low/ K. Hansis Priuilegier/ oc Recessen findis oc huad straff Klaffere oc Løgnere bør / Dog den største oc meste Løgn oc Baguaskeri kommer icke til Dagen eller Rætten. Syrach siger at Øretudere giøre sig selff skade. Oc Dauid lærer / at HErren skal gantske forstørre oc sønderknuse dennom/ oc rycke dennom vdaff Boligen / oc vdslætte dem aff de leffuendis Land. Item/ HErren forderffuer Løgnere/ oc haffuer vederstyggelighed til de falske.

2. Reg. 17.

Syrach 21.

Psalm: 52.

5.

Da effterdi Gud haffuer forbu-
dit denne Laſt / ſigendis : Du ſkalt
icke være en Baguaſkere. Oc Da-
uid ſiger / at Menniſkens Tunge
tracter ſkade / Da vil ieg raadføre
oc lære alle Chriſtne/ at de ſpæge de-
ris Tunge/ oc venne ſig til ſandhed/
oc holde ſig fra Klafferi oc Løgn / oc
følge Dauids Raad/ der ſiger : Jeg
haffuer ſat mig for / oc ieg vil tage
mig vare / at ieg icke ſkal ſynde met
min tunge. Som Petrus lærer: huo
ſom vil leffue oc ſee gode dage/ hand
ſkal ſpæge ſin Tunge / at hun taler
intet ont/ oc ſine Læbe / at de icke be-
ſuige. Jtem Syrach: : Du ſkalt icke
venne dig til Løgn / thi det er en ſka-
delig ſeduane. Mand ſkal oc offte
bede der hos met Dauid : HER-
RE beuar min Mund oc Læbe. O
HERRE beuar mig fra det Men-
niſke ſom er beſlagit met Suig oc
ondſkaff. Jtem/ frels min Siæl fra

Leuit: 19.
Pſalm. 52.
39.
1. Pet: 3.
Syrach 7.
Pſalm: 140.
43.
120.

Løgnactige Munde/ oc falske tunger.

Kommer nogle Christne for onde Munde/ da skulle de met taalmodighed trøste sig ved deris HERris oc Frelseris Exempel / som maatte staa oc høre paa Jødernis vblue oc vforskammede Løgn oc Bespottelse/ at de kallede hannom Lowens offuertrædere/ en Troldkarl/ en Guds Bespottere/ it oprørisk Menniske. Thi trøster JEsus sine Disciple oc alle dem der komme for løgnactige munde/ sigendis: salige erre i naar Menniskene tale allehaande ont paa eder/ om de liuffue det. Saa holder Baguaskeri alt formegit hus hos mange/ at Endrectighed offte maa vige oc lide tuang. De som haffue værit for Klafferis Munde/ Dict oc Segn/ oc der offuer lidt spot/ sorrig oc skade/ de haffue det mest fornummit.

Matth. 5.

Thi ville ieg ynske at huer / som aff Ondskaffs Vane haffuer om-

gaaitz

gaaitz met Had / Løgn oc Lackeri/ kunde betencke sig/ oc nu vende sig til Sandhed oc Endrectighed/ oc sky oc fly Baguaskeri / som er en forderff= uelig / skadelig oc fordømmelig Pe= stilentze oc forgifft/ oc lære at elske oc øffue sig i Endrectighed/som giffuer timeligt oc euigt gaffn / oc giffue act paa disse stater/ som her vdi met sine Lærdome er befattit at kiende sig selff oc den stat vdi oc met huilcke / huer met Endrectighed bør at omgaais.

Thi beder ieg gantske venligen al= le oc huer som læss denne lille Bog/ at i met mig optage alting i den be= ste mening / oc icke for hastigt døm= me nogit her om til verste/ som som= me pleye at giøre / der altid lættere kunde dømme oc foracte en andens Arbeyde/ end selff giøre nogit due= ligt. Vale candidissime Lector.

Petrus Lavertius.

Pſalm : 133.

Ecce quam bonum, & quam iu-
cundum, habitare fratres
in unum.

Den CXXXiij. Kong Dauids Psalme.

SEe / huor deyligt oc lystigt er det / at Brødre bo Endrectelige tilsammen.

Lige som den kaastelige Balsom paa Hoffuedit / som nedflyder paa skæggit / ja paa Aarons skæg / som flyder ned i hans klæders Søm.

Lige som Dug der falder ned aff Hermon paa Sions Bierg / Thi der

A loff-

133.

n, & quam iu-
itare fratres
m,

loffuer HERREN Velsignelse oc Liffuit altid oc Euindelig.

*

Af denne Text vil ieg i denne Bog forhandle 7. Hoffuit Lærdomme.

I. Først For hues Aarsager Kong Dauid haffuer giort denne Psalme.

II. Dernæst/ Huad dette Ord Endrectighed er / oc huad Endrectighed er i sig selff.

III. Den Tredie/ Forklaring huad denne Ollie oc Dug betyder.

IIII. Den Fierde/ Huad gaffn oc fordeel Endrectighed fører met sig.

V. Den Femte/ Huad Aarsager mest haffuer forhindrit/ oc end nu daglige forhindre den hellige Endrectighed.

VI. Den Siette/ Huad wlycke oc skade dennom er offuergaait/ oc paakom̃er som haffue vdeluckt Endrectighed.

VII. Den Siuende huad oss skal beuege til Endrectighed.

Den

Dernæst i den Anden part i deñe Bog vil ieg faaregiffue en Theologiske Hustaffle oc Speyl om de synderligste Stater / som den Hellige Skrifft mest oc victig omtaler / accommoderit til Endrectighed / effter denne Psalmis Indhold.

Den Første Hoffuit lærdom/for huad Aarsager Kong Dauid haffuer giordt oc tilsammen skreffuit denne Psalme.

DEn Første Aarsag. Efterdi Dauid saa den skønne liffsalige Guds Tieniste effter Mosi Low være vdi stor flor/ære oc act/ den tid der hand vaar en veldig Konge offuer Juda oc all Israel/ som hand holt ved lige/ saa at der vaar vdi Guds Ord oc deris Religion en skøn Endrectighed/ at hand selff oc alle hans Vndersaatte met

I.

 it

it Hierte oc Mund prisede Himmelens oc Jordens Skabere/ Abrahams/ Jsaacs oc Jacobs Gud / oc giorde deris hellige Dagis oc Offers Gierninger oc gantske Guds Tieniste/ Huor offuer hand i Aanden haffuer frydet oc forlystet sig i sit Hierte/ oc aff den Hellig Aands indskiudelse giort denne ypperlige Psalme/ oc selff met egit stemme met sine Sangere siungit: See huor deyligt oc lystigt etc. Der met vilde Dauid tilholde Menigheden at siunge den i deris Forsamlinger/ oc lære oc paaminde sine Børn/ Landsens Førster oc den gantske Menighed/ at de skulde bliffue fremturinde i den sande Guds Tieniste oc hellige Endrectighed/ lære oc vide huor gaat/ lystigt oc gaffnligt det er til Liff oc Siæl/ at elske Endrectighed. Der met vil hand oc opuecke dennom til Tacksigelse mod Gud for saadan sin dyrebar

bar Ords rette Kundskaff oc Aandelige Fred.

Den Anden Aarsag. Vilde Dauid met deñe Psalme lære oc paaminde Aandelig oc Verdslig Øffrigheds Personer / oc alle sine Vndersaatte / i huad Stat/ Condition oc Embede de vaare/ At lige som de haffde Endrectighed vdi Aanden/ Guds Ord oc Religion/ Saa vilde hand oc lære dennom/ at de skulde effter Guds befalning leffue fredelige oc endrectelige tilsammen i det vduortis Regimente / Leffnit oc Omgengelse / elske/ ære oc tiene huer effter sin Stat/ met alle Broderlige gode Gierninger / sky oc fly Had / Affuind/ Vrede/ Trette/ Fiendskaff/ Oprør oc Krig. Det er en ædel god Gaffue i den Christne Kircke/ Desligest i Verslig Regimente oc Omgengelse at haffue Fredelighed oc Endrectighed: Men det er icke en

 ringe

II.

ringe ting at kunde skønne oc bekien=
de at Fred oc Enighed er Guds go=
de synderlige Gaffue. Verden hol=
der icke lenge Fred / Oc naar hun
den haffuer / da støn oc higer hun
met wforstand effter wfred/ oc naar
hun faar Krig oc Feyde / saa kand
hun den megit mindre/ oc icke heller
lenge taale oc vdstaa/ Men raaber
oc beder om Fred / Thi siger mand
i det almindelige Sprock: Dulce
bellum inexpertis : Det er : Krig er
dem sød oc kiær/ der Krig icke for=
søgt haffuer. Dauid vil fordi lœ=
re vdi denne Psalme/at det er fornø=
den/ at Aandelig oc Verdslig En=
drectighed maa følgis adt / oc acte
huor den Aandelig Endrectighed er/
oc den Legomlige følger icke met/der
dwer den Aandelige Endrectighed
ringe eller intet for Guds Børn.
Huad hielper det at leffue i Endrec=
tighed i Ordet / oc giøre mange vd=
uortis

uortis Gierninger / vden mand der hos aff Hiertet elsker sin Næste/ oc met Tunge oc Mund taler Sandhed oc Kiærlighed / oc det met gode Gierninger beuiser. Det lærer Christus sigendis : det er sagt til de Gamle/ du skalt icke ihielslaa/ thi huo som ihielslaer/ hand skal være skyldig for Dommen/ Men ieg (som er vdsendt aff Gud at lære Rætten met Sandhed/ oc sætte Lowen oc Rætferdighed paa Jorden) siger eder / Huo som er vred paa sin Broder / hand skal være skyldig for Dommen/men huo som siger til sin Broder Racha/ hand er skyldig for Raadit / oc huo som siger / du Daare / hand er skyldig til Helffuedis Ild. Saa beslutter hand den Lærdom effter den Jødiske Ceremonialiske Offer oc Guds Tieniste : Naar du offrer din Gaffue paa Alteret / oc kommer der ihu/ at din Broder haffuer nogit imod

Matth. 5.

Esaiæ 42.

Ierem. 23

Mat 5.

 dig/

dig / saa lad bliffue din Gaffue der for Alteret / oc gack tilforn oc forlig dig met din Broder/oc kom siden oc offre din Gaffue. Forlig dig snart met din Modstandere/ den stund du est endnu paa Veyen met hannom/ paa det din Modstandere skal icke antuorde Dommeren dig / oc Dommeren skal antuorde Tieneren dig/ oc du skalt kastis i Fengsel : Sandelige icg siger dig / du skalt icke komme der vd/ førend du fanger betalit det sidste Skerff. Lige saa lærer JEsus vdi it andit Parabel om den Tienere som bleff tilgiffuit Ti tusinde Pund / men der hand beuiste wbarmhiertighed mod sin Medtienere for hundrede Penninge skyld/ saa kom hand strax i wnaade / oc bleff kast i Fengsel. Denne Lærdom stadfester oc Paulus : Der som ieg talede met Menniskernis oc Englernis Tunger/oc haffde icke Kiærlighed/

Matth. 18.

1. Cor. 13.

lighed / Da vaare ieg en lydende Malm / eller en klingende Bielde / Oc der som ieg kunde spaa / oc viste alle lønlige ting / oc all Visdom / oc haffde all Troen / saa at ieg kunde flytte Biergene / oc haffde icke Kiærlighed / da vaare ieg intet. Saa skal mand icke aleniste elske den Aandelige Guds Fred vdi Ordet oc Troen / men oc den vduortis Verdsens Fred oc Omgengelse.

III. Den Tredie Aarsag. Mener en part / at Dauid synderlig giorde den for Jødernis første Fødelsis Friheds skyld / offuer huilcken Sysken oc Menighed iblant Jøderne altid laac vdi Trætte oc Had imod huer andre / Fordi Guds Low tilholdt de Førstefødde Velsignelsen oc Kaar til at bliffue Præster / Konger / Offuerster / Høffdinger oc Formend for de andre Syskene oc Brødre. Aff denne Førstefødsels ære

oc Forspring hoffmodede sig mange Førstefødde imod deris Brødre oc Slect / menendis at de vaare bedre end de andre Sysken for Gud oc Verden / fordi de vaare fødde der til / oc haffde Guds Low met sig. De andre misunte offte de Førstefødde denne Lycke oc Velfart / ære oc Gods / som Guds Low haffde giffuit dennom / oc der aff bleffue oprørde imod deris Sysken oc Brødre / oc det gaff dennom offte Aarsage til stor Had / Wenighed / Kiff oc Trætte / Oprør oc Krig / huor offuer den sande Broderlige Endrectighed oc Rolighed vdeluckis. Thi vilde Dauid met denne Psalme paaminde disse Førstefødde at leffue vdi Broderlig Tolmodighed fredeligt oc endrectigt Leffnit met deris Brødre / Vndersaatte oc Menighed / oc sky oc fly Trætte / Had oc Wenighed / oc der hos raade de andre Brødre oc Menighed /

nighed/ som haffde icke den Første-fødsels Rettighed/ til Tolmodighed oc Fredelighed/ at de icke skulde aff-uendis oc fortryde de Førsteføddde deris ære/ Lycke/ Herlighed oc Mact/ som Gud oc hans Low dennom giff-uit haffde/ at de ved saadan Endrec-tighed kunde sky all skade oc wlycke/ som Wsamdrectighed fører met sig/ oc alle tracte effter Endrectighed/ som fører timeligt oc euigt gaffn.

Den Fierde Aarsag. Me-ne de meste/ at Dauid sammendrog deñe Psalme strax effter hand vaar bleffuen Konge offuer all Jsrael/ Thi effter Sauls Død bleff Dauid alleniste Koñing offuer Judæ Hus i Hebron/ vdi 6. Aar oc 6. Maane-der. Der effter paa Ottende Aar effter Kong Sauls Død komme al-le Jsraels Slecter til Kong Dauid i Hebron oc sagde: See wi erre di-ne Been oc Kiød/ der til met tilforn

IIII.

2. Sam. 5.

der

der Saul vaar Konge offuer oss da førde du Israel baade vd oc ind/ saa haffuer HErren sagdt til dig: Du skalt vocte mit Folck Israel/ oc være en Første offuer dennom. Der komme alle de Eldste aff Israel til Kongen i Hebron/ oc Kong Dauid giorde it Forbund met dennom for Herren i Hebron/ oc de salffuede Dauid til Konge i Israel. Der Dauid saa at Førsterne/ de Eldste oc gantske Menighed met fuldbyrd Villie oc samtycke haffde nu giordt hannom til deris rette Herre oc krunede Konning/ som oc vaar en Guds Prophet. Saa vilde hand nu lære Geistlige/ Verdslige oc menige mand/ at de skulde leffue rolige oc endrectige vdi Kiærlighed/ oc betencke i Aluorlighed:

Først at de skulde være Gud tacknemmelige for de vaare komne til Fred oc ro/ god stilhed oc Konge Re-

gimente/ effter stor Blodstyrtelse/ Krig oc wlycke/ som huer Gudfryctig bør at giøre effter stor Bulder/ Krig/Blodbad/jammer oc elende.

2. Dernæst/ at de skulde nu sla i glem all den Had / Wenighed/ Oprør / Mord/Krig/Forderffuelse oc skade/ som vaar skeedt baade før oc effter Kong Sauls Død/ oc i det interregno indtil denne Kong Dauids Kroning oc Kongelig Regimente/ Oc huad som vaar skedt met Naboskaff/ forandring met Raadit/Kemperne/ Krigsfolck oc menige mands ord oc gierninger/ det skulde nu være døt oc forgiæt/ at ingen skulde oprippe/tale eller tractere videre paa forgangne oc fremfarne gierninger.

3. For det Tredie. Vilde hand vdi synderlighed her met raade de oprørske Hoffueder som vaare iblant hans Førster / Raad oc Menighed / som haffde vel samtyckt hannom til Konge/

ge/ dog imod deris Villie/ oc vaare
hannom icke alle gode aff Hiertet/
men haffde heller seet oc vndt en an-
den det Kaar/ære/ Krune oc Konge-
lig Regiment/ Oc haffde vel mange
practiske beraad oc anslag om han-
nom / Oc en part holt hannom for
en wfredelig/oprørsk Blods vdgyde-
re oc Herre/ som kand forstaais aff
Simei Ord oc Tale / der Absolon
oc Dauids egit Raad oc Menighed
vaar falden hannom fra/der Simei
skende paa Dauid/ oc slo til hannom
met Steen / oc kallede hannom en
Blodhund. Der vaare vel flere saa-
danne Brødre/ som det gaar aldrig
saa jeffnt oc lige til i Kongelig Val
oc Kaar/ at det er effter huer mands
tycke oc Villie/ ja icke i de Kald som
ringere erre. Thi vilde Dauid met
denne Psalme paaminde saadanne
at holde Fred oc Rolighed/oc dempe
deris onde Tancker oc sleme Forset.

2. Sam. 16.

Den

IIII. Den Fierde Aarsag. Mener en part/ at Dauid i besynderlighed aff it Faderligt Hierte / skreff denne Psalme/ for sine egne Børn/ der hand saa at Absolon slo sin Broder Amon ihiel/ bleff oprørsk imod Faderen / oc tog ilde aff sted. Saa vilde hand met denne Psalme lære oc vise sine Børn til Fredelighed / Broderlig Venskaff oc Kiærlighed vnder sig selff met Landsens Herrer/ Førster oc Vndersaatte/ som de skulde omgaais met.

2.Sam. 13.

V. Den Femte Aarsag. Menis at Dauid aff en Prophetiske Aand haffuer giordt denne Psalme/ oc icke aleniste seet til den Verden i huilcken hand leffuede (som berørdt er) men oc til den tid nu er/ oc komme skulde effter hannom til Verdens ende / At Konger / Førster / Børn/ Nabo/ Gienbo/ Menighed oc alle Meñiske skulle lyde oc fylge denne Lær-

ne Lærdom/ Oc huer giffue act paa sin Stat / oc giøre alle sine gierninger til Guds ære / sit egit oc huer Mands gaffn vdi Endrectighed/ Fred oc Rolighed.

Disse oc andre saadanne victige sager / siunis Dauid at haffue hafft til at giøre denne skøne Lære-psalme/ som nu i vor tid aller best behoff giøris til Formaning oc paamindelse / imod den hemmelige oc aabenbarlige Had/ Affuind oc Efftertal/ som findis hos de meste Menniske vdi alle Stater i all Verden / at huer kand lære huor kaasteligt oc dyrebar gaffn / den gode oc Hellige Endrectighed fører met sig/ Oc huad forderffuelig oc fordømmelig skade/ Had/ Affuind/ Bagtal oc Venighed fører met sig.

*

Den Anden Hoffuit lærdom i denne Psalme/ huad dette Ord Endrectighed er/ oc huad Endrectighed er i sig selff.

ENdrectighed haffuer sit Naffn/ at lige som Heste eller Øxen der erre faarespende at drage/ skicke sig best sammen/ naar de drage jeffnt oc lige met huer anden: Men der som den ene vil frem oc den anden tilbage/ Den ene drager stifft oc sterckt/ oc den anden forskaaner sig/ det kaldis Vsamdrectighed. Det er oc lige som Ecteskaff der kaldis paa Græske συζυγία, det er paa Latine coniugium, oc paa Danske Samdrectighed/ Det er/ samdrectige i Aag/ oc jeffne vnder Byrde oc i Dræt. Saa kaldis oc denne Dyd paa Græske ὁμόνοια, det er paa Latine Concordia, Vnanimitas, Consensus, Det er rettelige paa

Danske/ Hiertens Enighed oc samdrectighed/ at tho/ tre eller flere erre ens til sinde/ oc samtyge i deris Bestilling/ i Hierte/ hu oc villie stemmer tilsammen vdi it. Oc lige som paa en Strengeleg stemmis mange Strenge saa/ at de haffue en god sammen liud/ at der som de skønt icke lyde ens/ erre de dog concordantes, det er sammenlydendis/ saa de giffue en god consonantz oc liffsalig Klang. Saa haffuer det sig oc huor Samdrectighed er/ der stemmer de store oc smaa oc middele Folck deylige tilsammen/ oc det giffuer en herlig Harmoni oc Resonantz: Det er/ det lader kaasteli ge vel/ oc fryder alle fromme deris hierter/ ja end ocsaa deris Øren/ som der om høre oc spøre.

II. Det Andet i den Anden Hoffuitpart: Huad Endrectighed er i sig selff. Endrectighed om huilcken

cken Dauid her ſkriffuer / er en ind-
giffuen Forſtand vdi Guds Børn/
at de vdi en ſand wtuilafftig Tro/
ydmyg oc wforfalſket Kiærlighed el-
ſke/lide oc fordrage huer anden baa-
de i Aandelig oc Legomlig omgen-
gelſe / Fred oc Rolighed. Lige ſom
Abraham der vdi Aandelig oc Le-
gomlig Fred oc Tolmodighed om-
gicks met alle Menniſke / oc ſynder-
lig beuiſte Loth ſtor Endrectighed oc
Fordeel/der deris Gods bleff megit/
oc de kunde icke bo tilſammen/at der
bleff Trætte iblant Hyrderne off-
uer Abrahams Fæ/oc Hyrderne off
uer Loths Fæ. Da ſagde Abraham
til Loth : Kiære/lad icke være Træt-
te imellom dig oc mig/ oc imellom
dine oc mine Hyrder / fordi at wi
erre Brødre/ Staar icke Landit dig
aabit faare? Kiære ſkil dig fra mig/
Vilt du fare til den Venſtre ſide/
da vil ieg fare til den høyre/ Eller

Genes. 13.

vilt du fare til den høyre / da vil ieg fare til den venstre. Eja / huilcken tollig Endrectighed vaar det? Menniskene haffuer icke nu det Sind. Mange hellige Fædre / Patriarcher / Propheter oc andre Guds Børn / haffue omgaait oc leffuit tilsam̃en / i synderlig / ydmyg / Kiærlig oc tolmodig Endrectighed. Strax effter Christi Himmelfærd i det Ny Testamente begynte Apostlene aff den Hellig Aands krafft i Jerusalem at Predicke oc døbe / Da bleff der en stor Forsamling / oc iblant dennom en dyrebar oc offuermaade skøn Aandelig oc Legomlig Endrectighed / at der bleff (som Texten siger) it Hierte oc en Siæl: Der sagde oc ingen om sit Gods / at det hørde hannom til / Men det vaar dennom alle almindeligt. Der vaar oc ingen iblant dennom som lide nød. Thi saa mange aff dennom

Actor. 2.

4.

som

som haffde Agre oc Hus/dem solde de/ oc baare Penningene for det solde Gods / oc lagde dennom for Apostlernis Føder/oc mand gaff huer huad hand haffde behoff. Det vaar en ret ædel oc skøn Endrectighed i Lærdom / Leffnit oc Gierninger Saadan retskaffen Tro / Endrectighed oc Kiærlighed findis icke nu almint hos huer / at den ene Christen ret aff Hiertet met Ord oc gierninger beuiss den anden : Men den er forkølit hos de meste som nu leffue/ saa naade Gud de fortrengde Aandelige oc Legomlige Fattige. Dog huor en Christen Tro er / da lader den sig vel til siune/ met sin rette Kiærlighed oc Endrectighed/ som huer Christen bør at øffue sig vdi/som Paulus formaner/sigendis: I skulle haffue it sind/ oc være fredsommelige / saa skal Kiærlighedens oc Fredens Gud være hos eder.

1. Cor: 13.

Denne Endrectighed haffuer sin be=gyndelse/Ende/ Styrcke oc Krafft i Fredsens HErre Christo/som Pro=pheten kalder hannom. Oc Johan=nes lærer/at Gud er Kiærlighed/oc huo som bliffuer i Kiærlighed/hand bliffuer i Gud / oc Gud i hannom. Paulus siger : Er der Kiærligheds trøst / er der Aandens samfund/ er der Hiertens Kiærlighed oc Barm=hiertighed/ da opfylder min glæde/ at i erre ved it sind/haffue lige Kiær=lighed / værer ved en Mening/ giø=rer intet aff Trætte eller forfenge=lige roos/ oc acter eder met ydmyg=hed den ene den anden høygere end sig selff / oc intet see til det som han=nom hører til / men det som andre hører til. Huer være ved det sind li=ge som Christus vaar / huilcken alli=geuel at hand vaar i Guddommelig skickelse / da holt hand det icke for it Roff/ at være Gud lig / men fornæ=

Esaiæ 9.

1.Iohan. 4.

Philip. 2.

drede sig selff / oc bleff som it andit Menniske/ oc fornædrede sig til Dø-den. Dette exempel burde huer Christen at offueruege oc efterfølge.

(David siger : See.)

Naar Propheterne aff Guds Aand/ Christus oc Euangelisterne ville op-uecke deris Tilhørere/ at kiende de-ris Blindhed oc Haardnackenhed/ oc giøre dennom vaagne oc achten-de paa deris Saligheds Lærdom / da haffue de brugt dette Ord (See) Effter den vijs taler oc David i den-ne Psalme sigendis: (See) At hand met forundring vilde sige: Endrec-tighed er saa kaastelig en ting/ at in-gen met Menniskelig Tunge kand vdsige huad timelig oc euig gaffn den fører met sig / som mand kand skønne der som Guds Ord endrecte-lige reent oc wforfalsket Prædickis/ Sacramenterne rettelige brugis/ oc mand finder it Gudeligt Leffnit oc

gode gierninger i Riger oc Lande/ Oc naar Stæder oc Byer/ Slaat oc Feste staar i deris flor oc blomster/ oc det gaar Konger/Førster oc Menighed vel / at Venner / Slect oc Nabo komme til huer andre/ oc erre tilsammen met ærlig glæde oc Hiertens lyst til Gilde/Gestebud/ Brøllup oc Høytider/ da gaar mand fredelig til Kircke oc hiem igien vden fare/ reyser aff oc i By/ aff it Land oc Marcket til it andet/ kiøber oc selger/ tiener oc hielper huer andre met lyst oc Hiertens glæde. Men der imod naar wenighed i Ordet/ Krig oc Feyde kommer paa/da er Graad/ Sorg oc klage for haanden/oc lader ilde i alle vinckel oc vraaer/ Slaat oc Feste nedskiudis/Byer oc Stæder affbrendis/Adel/Ryttere oc Knecte/ Borgere oc Bønder dræbis oc forarmis: saa gaar all wærlighed oc wrolighed an / all Lyst oc glædskaff

forgaar/

forgaar/ Oc mand hører daglige onde Tidender baade til Land oc Vand/oc haffuer da icke fred at gaa til Kircken: Skat/ Tynge/ Beſucæring met all Forderff/ Vold/ Tiuffueri/ Røffueri / Horeri / Skelmeri met all wgudelighed/ Drick oc Daabel/ Perlamente oc ſlagsmaal gaar da for ſig: Da fuldkom̃is ſom Gud ſiger ved Moſen: At en vey ſkalt du drage imod dine Fiender/at ſiu veye ſkalt du fly for dennom/ Du ſkalt bortſpredis til alle Riger paa Jorden/ Fule oc Diur ſkulle opæde dig/ din Oxe ſkal ſlactis for dine Oyen/ oc du ſkalt intet æde der aff/ met ſaadanne flere gruſelige ælende/ ſom Moſes i ſamme Capittel opregner. De ſom leffue oc mindis den Krig imellom Danmarck oc Suerrige/ ſom begyntis Aar 63. oc endtis Aar 71. ſom varede paa Ottende Aar/ de (ſiger ieg) ſkal vel ſige det ſaa at

Deut: 28.

være i sandhed. Thi maa wi vel tacke Gud som nu leffue vdi Aandelig oc timelig Fred/ oc siunge met Kong Dauid/ at det er gaat/ lystigt oc nyttigt som Fred oc Enighed holdis. Den Hellig Aand met flijd beskriffuer oc denne Fred hos den store Prophet oc Euangelist/ oc siger: De skulle giøre deris Suerd til Plowjern/ oc deris Spiud til Sigle/ Thi at intet Folck skal opløffte it Suerd imod it andit/ oc de skulle icke mere lære at stride. Disse Ord forstaaes icke/ at der nogen tid skal bliffue saa stor Endrectighed iblant Menniskene paa Jorden/ at Suerd/ Spiud/ Buer/ Bøsser oc alle slags Vaaben oc Verge skulle sønderslaas oc ødeleggis/ at huer met Tryghed vden fare kand reyse til Land oc vand/ paa vey oc sti/ gaa ved Plowen/ oc være fri i Stæder oc Byer/ at Vaaben oc verge jo skulle behøffuis/ oc mand

Esaiæ 2.

jo skal

jo skal fornemme Krig / Røffueri/ Mord/ Oprør / slagsmaal oc Liffs fare/ som Christus paaminder / at wi mod hans Tilkommelse oc Verdens ende skulde høre Strid/ oc rycte om krig. Item/ at it Folck skulde sætte sig op imod det andet. Oc Paulus spaar/ at der skal bliffue gruselig tid vdi de sidste Verdsens Dage/ der skal være Menniske som holde aff sig selff / Gerige/ stortalende/ hoffmodige bespaattere/ Forældre wlydige/ wtacknemmelige/ waandelige/ wkiærlige/ wforligelige/ skendere/ wkyske/ vilde vanartige/ forrædere/ forrædere/ opblæste/ som megit mere elske Vellyst end Gud/ som haffue it Gudeligt wæsens anseelse / men de neecte krafften der aff. Disse Brødre skulle icke føre megen god Endrectighed/ men heller komme Bulder oc Trætte paa veye/ at Vaaben oc ver-

Matth. 24.

2. Tim. 3.

ge vel

ge vel skulle giøris behoff. Men
giøre Suerd til Plowjern / oc spiud
til sigle) skulle forstaais / at Christi
Kirckis Menighed / oc Guds Børn
vdi alle Stater skulle afflegge Bag-
tal/ Kiff/ had/ tuedract oc fiendskaff/
oc leffue endrectelig oc kiærlig met
huer andre i spagfærdighed/ sactmo-
dighed/ ydmyghed/ taalmodighed oc
fredelighed. Fordi det sømmer sig
icke/ at Christi Menighed vdi sig skal
spaatte/ foracte/ bagtale eller forføl-
ge huer andre/ men at den ene skal
offuerdrage den andens Brøst / oc
leffue i all Brøderlig Endrectighed
oc Kiærlighed. Der met kommer
Esaiæ Tale offuer ens met Kong
Dauids Ord/ at huer Christen skal
elske Fred oc Endrectighed. Den
samme Lærdom haffuer oc Christus
befalit/ der hand stod op aff Naduc-
ren / oc lod Vand i it Becken/ oc be-
gynte at toe sine Disciplis Føder/ oc
tiurde

Iohan. 13.

tiurde dennom met it Skørt/ som
hand vaar omskiørtet met/ Oc der
hand haffde toet deris Fødder/ tog
hand sine klæder paa/oc sætte sig ned
igien oc sagde: See/ ieg giorde eder
en Efftersiun / at i skulde giøre som
ieg giorde eder. Item i samme Capitel:
Jeg giffuer eder it nyt bud/at i skul
de elske huer andre / som ieg elskede
eder/ saa skulde i oc elske huer andre/
der paa skal huer mand kiende / at i
erre mine Disciple / der som i haffue
Indbyrdis Kiærlighed. Saa er
Endrectighed Christnis Prydelse oc
smycke / ja den rette Troens fruct/
paa huilcken mand skal kiende Guds
Børn / som Christus oc lærer hos
Lucam: Værer barmhiertige som
eders Fader oc er barmhiertig. Jo-
hannes siger: Dette er det Budskaff
i hørde i Begyndelsen/ at wi skulle
elske huer andre / icke som Cain der
vaar aff den Onde/ oc myrde sin
Bro-

Lucæ 6.
1. Iohan. 3.

Broder/ huor for myrde hand hannem? for hans Gierninger vaare onde/ oc hans Broders rætferdige. Item / lader oss icke elske met Ord eller Tungen men met Gierningen oc sandhed. Saa formaner oc Paulus: Den ene skal komme for den anden met ære at beuise Kiærlighed skal icke være falsk: Hader det onde / bliffuer ved det gode. Eders Broderlig Kiærlighed iblant huer andre skal være aff Hiertet. Item Den ene fordrage den anden i kiærlighed / oc værer flittige til at holde Enighed i Aanden/ formedelst Fredsens baand/ it Legome oc en Aand/ lige som i erre kallede til it Haab i eders Kald. Apostelen giør der paa vitleufftige Argumenter, at den ene Christen skal elske den anden / Fordi de erre alle it Legome vdi Christo/ oc den ene er den andens Lem til tieniste oc gode at beuise huer anden/ som

Rom: 12.

Hebræ: 12.

som det hele Capittel lærer. Aposte- len formaner oss at staa effter Fred met huer andre / oc Hellighed/ vden huilcken ingen skal see HErren. Pe- trus lige saa: Elsker huer andre met brendendis Kiærlighed aff it reent Hierte/ som de der erre igenfødde / icke aff forgengelig Sæd/ men aff wforgengelig sæd/ som er aff Guds Liffs Ord/ som bliffuer euindelig. Item/ værer ved it sind/ medlidige/ Brøderlige/ wenlige/ betaler icke ont met ont / eller skendsord for skends- ord/ men velsigner der imod. Pau- lus siger: Lader oss staa effter det som tien til Fred / oc ynsker oc beder for de Rommere / at Taalmodighe- dens oc Trøstelsens Gud vilde giff- ue dem / at de kunde haffue it Sind iblant huer andre/ effter Christum JEsum / at de endrectelige met en Mund kunde prise Gud vor HEr- ris JEsu Christi Fader/ Oc raader

1. Pet. 3.

Rom. 14.

den-

dennom at anname huer andre/ li-
ge som Christus haffuer anammit
dennom til Guds Loff. Aff disse oc
andre stæder i den Hellige Skrifft
lære wi huad Endrectighed er / oc
huor gaffnlig oc nyttig den er iblant
alle Menniske/ synderlig hos Guds
Børn. Thi naar Endrectighed icke
er hos dennom / da er det lige som
Solen forginge aff Himmelen/ oc
naar den forgaar/ saa forgaar Pla-
neter/ Stierner/ oc alle Himmelens
Corpora, Jordens oc Himmelens
kreds/ Haffuit / Jorden oc Værit
met alle sine Creatur / oc Ilden mi-
ster sin naturlige Varme oc veder-
quegelse/ ja da forginge all Verden.
Men lige som Solen met sin Gissel
varmer / renser / vedderquæger oc
opholder Himmelen met sine Crea-
tur/ Jorden met sine Creatur/ Væ-
rit met sine Creatur / Vandit met
sine Creatur / oc Ilden met sin Na-
tur/

tur/ oc giør alting til gaffn/ formering oc ophold. Saa giør oc Endrectighed blant Menniskene/ Den foruermer oc opuecker Menniskens Hierter at giøre huer andre ære oc gaat/ baade det som er Menniskens Saligheds gaffn / saa vel som det Legomlige gode/ Oc huor den icke er/ der er huercken Lycke/Raad eller Guds Velsignelse.

Her maatte nogen sige: Kong Dauid taler i denne Psalme alleniste om Brødris Endrectighed / Huad kommer Endrectighed da ved alle Menniske?

Dauid aff den hellige Prophetiske Aand kalder her alle Menniske Brødre/ som klarlige formerckis aff disse effterfølgendis Aarsager/huilcke ieg oc vil antegne for de enfoldige.

I. Først fordi Gud er alle Menniskis Fader/ som Euangelisten siger: Saa mange som hannom anname- *Iohan. 1.*

de/ gaff hand mact at bliffue Guds Børn/ de som tro paa hans Naffn. Moses kalder Gud en Herre oc Fader/ som haffuer skabt oc beredt oss. Saa kalder oc Dauid Gud en Fader / som opholder alle Menniske oc Creatur met sin mact oc velsignelse. Oc Gud siger selff hos Propheten: Du skalt kalde mig kære Fader/ oc icke vige fra mig. Er Gud mennískens Fader/ da erre de jo hans børn? Erre de hans børn/ da erre de jo Brødre oc Systre? Erre de icke Legomlige/ saa erre de dog Aangelige Brødre alle som tro paa Christum.

Deut: 32.
Psalm: 145.
Ierem 3.

II.

For det Andet / Lige som Dauid i mange Psalmer haffuer spaadt om Christi Person/ Embede/ Død oc opstandelse: Saa haffuer hand oc aff den Hellig Aand / spaadt om dette Aandelig brøderskaff/ der hand sagde: Jeg vil Prædicke dit Naffn for mine Brødre. Met de Ord haffuer

Psalm: 22.

Dauid

Dauid seet hen til det Aandelige brø- derskaff / som skulde skee i Christi igenløsning at alle Troendis Men- niske skulde bliffue hans Brødre oc Systre/ oc den ene Christen den an- dens Broder oc Syster. Om det Broderskaff talde Christus til Ma- riam effter sin Opstandelse sigendis: Gack bort til mine Brødre / oc sig deñom: ieg far op til min Gud oc til eders Gud/til min Fader oc til eders Fader. Det er det sande Brøder- skaff/ som Apostlerne i deris Skriff- uelser omtale/at de kalde den Christ- ne menighed Brødre/for deris Chri- stelige Tro skyld. Om dette Brø- derskaff haffuer Christus aabenbar- lige tald oc sagd: Huo som giør Guds Villie/hand er min Broder/ Syster oc Moder.

Iohan: 10.

Marc: 3.

III. For det Tredie kalder Dauid alle Mennisske Brødre effter den Jødi- ske vijs oc brug/ som vaar i det gam-

le Testamente/at Patriarcker/Konger oc menige mand brugte denne Glose i deris Omgengelse naar de hilsede oc talede til huer andre. Saa kallede Abraham Loth sin Broder/ endog Loth vaar alleniste hans Broders søn. Joab helsede Amasa met Fred/ oc kallede hañom sin Broder. Oc lige som Fædrene vdi det gamle Testamente haffue optagit oc holdt det Brøderlige naffn oc glose/ i høy acht / oc kaldet huer andre Brødre oc Systre: Saa haffuer oc mange strax effter Apostlernis tid i det Ny Testamente i besynderlighed holt det Brøderlige naffn oc glose i stor verdighed/oc kaldit huer andre Brødre oc Systre. Dog der er offte vnder det Broderlige Naffn / skeedt stor Misbrug oc Forræderi / som Joab der sagde til Amasa : Fred met dig min Broder/oc tog Amasa ved skægit met sin høyre Haand/ oc vilde kysse

Gen: 13.

2. Sam: 20.

Ibidem.

kysse hannom / oc Joab stack han-
nom met it Suerd igennom Liffuit/
at hans Induol falt vd paa Jor-
den oc hand døde. Cain holt oc falsk
Broderskaff met sin Broder Abel.
Esau hadede sin Broder Jacob. Ju-
das forraade JEsum met en kyss/ oc
kallede hañom Rabbi. Jøderne kalle-
de Jesum Mestere/ oc gaffue hannom
gode Ord/dog aff falske Hierter.

Gen 4. 27. Lucæ 22.

En part haffue oc paa sidste giff-
uit sig Naffn aff atskillige Helgen
som bekiende Christum/ oc der hos
affskildt oc besøndrit sig fra andre i
Brøderskaff/ oc paa sidste giffuit sig
i Claaster Aarden / oc nogle ladit
kalde sig Franciscaner aff Francisco,
somme S. Hansis Brødre/ aff den
hellige S. Hans Baptista, oc som-
me S. Jacobs Brødre &c. oc hul-
de det Brøderskaff i stor act/ saa at
Keyser / Konger/ Adel/ Borgere oc
Bønder haffue paa det sidste forlat

deris Krune / Spir / Kongelig oc Verdslig ære/oc giffuit sig i saadanne Claaster / at bliffue i det hellige Brøderskaff / oc lode sig som andre kalde Brødre / oc giffuit der til skow oc marck/ met stor Eyedom. Mange Borgere oc Bønder met kaanstelige Embitzmend gaffue sig oc i saadanne Claasters brøderskaff met deris Gods / dennom kallede de Læg-brødre. Huor aff er opkommen en vane offuer Christendommen vdi disse oc andre Riger/ i Kiøbstæderne saa vel som paa Landit/ at de haffue giffuit sig tilsammen i deris egne Byer/ oc giordt sig Laug / samquem oc gestebud met deris Naboer/ Hustruer oc Børn / oc gaffue sig selff / deris laug/ samquem oc gestebud Naffne/ somme effter S. Hans/ nogle effter S. Jacob/en part effter S. Knud/ oc besuore sig i Brøderskaff/ Huldskaff oc Troskaff met huer andre/ i

ære/ glæde oc velmact / ſiugdom oc fattigdom / at trøſte oc hielpe huer anden/ baade vden oc inden Lands/ ſom Brødre oc Syſtre. Erlige oc Gudelige Brøderſkaff oc ſamquem erre icke forbudne aff Gud / naar mand vdelycker Hoffmod / Forfengelighed/ druckenſkaff / fraadſeri oc andre lætferdige Synder/ſom i Herodis geſtebud/ der de i deris Suſeri drucke oc ſprunge S. Hans ſit hoffuit fra. Chriſtus gick offte til Geſtebud hos Jøderne aff ſtor ydmyghed oc fromhed / endog de meente hannom alt ont. Hand vaar oc til Brøllup i Cana i Galilæa/ oc vende der Vand om til Vin/ oc haffuer ſelff ſagdt det ſom gaar ind at munden beſmitter icke Menniſken.

Matth. 14.

Lucæ 14.

Iohan. 2.

Matth. 15.

Summa / ieg vil her met paaminde huer Chriſten at tracte effter CHriſti Hellige Brøderſkaff / der haffuer beredt ſine Brødre oc Sy-

Iohan. 14.

stre Bolig oc rum i Himlene/ at nyde met sig hos Gud Fader/ den Hellig Aand/ oc alle Guds Himmelske Hærskare oc Engle i Euighed.

Den Tredie Hoffuit lærdom/ om de tho Lignelser/ Ollie oc Dug.

VEd disse tho Lignelser vil Dauid lære huor dyrebar oc gaffnlig Endrectighed er/ at wi deſſ ydermere skulde beflitte oſſ at elske oc fremdrage den/ som giffuer Guds Børn oc alle fredelige Menniske Velsignelse oc Liff/ timelig oc euig gaffn/ oc her aff lære at sky oc fly den forderffuelig Wsamdrectighed/ Hadskhed/ Bagtale oc Forræderi/ som fører timelig oc euig skade oc forderff met sig.

Her erre thu stycke at acte: Først om denne Ollie. Dernæst om denne Dug.

Den Første Lignelse lyder saa: Lige som den kaastelige Balsom paa Hoffuedit/ nedflød paa Aarons Skæg/ oc ned i hans Klæde søm: Saa ligner David Endrectighed ved denne Kaastelige oc Dyrebare Balsom Ollie.

I.

Først som den Ollie vdøstis offuer Præstens Aarons Hoffuit for Gud oc Menigheden / til huilcken Gud haffde synderlig behagelighed/ oc den vaar æddel/ kaastelig oc dyrebar Balsom/ Zirat oc prydelse: saa haffuer oc Gud yndest oc behag til alle Menniske/ som aff Hiertet annamme oc elske denne dyrebar oc ypperlige Siæls oc Legoms Ollie/ Endrectighed / om huilcken David siger: (See/ huor deyligt oc lystigt er det / at Brødre bo endrectelige tilsammen.) Den er den rette Zirath oc prydelse/paa huilcken Guds børn kiendis. Lige som mand vdsmycker

I. Num: 8.

en Brud met æddelstene / smycke oc andet mere / at hun kand være sin Brudgom oc alle dem hende see oc beskue yndig/deylig oc en ære i deris Aasiun : saa erre oc alle de som elske Endrectighed / Yndelige oc herlige for Guds Ansict / oc alle Christne Menniske. Men de som riffuis oc fleckis som Hunde oc Katte / sendis oc skendis erre tyranske som Biørne oc Løwer / de erre mishagelige oc vederstygelige baade for Gud oc Menniske / oc kiendis der paa Sathans Børn at være.

II. For det Andet ligner David Endrectighed ved den kaasteligeBalsom Ollie / for sin composition skyld / at lige som deñe Balsom Ollie bleff blandet oc tilsammen mengdt aff mange slags Vrter / oc endog somme Vrter gaffue en kaastelig oc dyrebar lucht fra sig / saa haffde dog en part aff Vrterne en affbitterhed oc ilde-

ildeluchtenhed/ som Mirra/ Casia/ men naar de bliffue tilhaabe blandet oc tempererit effter Apoteckiske vijs/ da vaare de alle tilsammen en kaaste-lig/dyrebar/ oc synderlig velluchten-dis Balsom Ollie/huilcken gaff Is-raels Folck ved sin skøne lucht/ en synderlig vederquegelse vdi Hoffue-dit/ Legom oc Hierte: Saa erre oc en part icke velluchtendis for Gud/ for deris groffue synd oc brøst/ met huilcke de erre beladne/ men naar de forny sig / oc komme offuer ens met andre Mennis ke/oc begynde en sand oc aluorlig Penitentz/Tro/ Haab oc Paakaldelse/ oc føye sig effter huer andre i Taalmodighed oc Christen samfund oc Endrectighed/ met god Omgengelse oc Christeligt Leffnit/ saa erre de Gud behagelige i Fred-sens oc Endrectigheds Herre Chri-sto/oc erre en velluchtendis Ollie for Gud oc hans Hellige Engle/ som

Esaiæ 9.

Christus

Christus lærer: Naar en Syndere giør Penitentze aff Hiertet/ da er der mere oc større Glæde i Himmelen hos Guds Engle/ end offuer 99. retfærdige/ som icke haffue Penitentz behoff. Erre de icke end aldelis velluchtendis for deris Synders skyld/ om de ellers holde sig til Endrectigheds veye/ saa haffue de dog den glædelige Trøst/ som Gud haffuer loffuit: Der som eders Synder erre Blodrøde/ da skulle de dog bliffue Snee huide/ Oc om de erre som Rosenfarffue/ da skulde de dog bliffue som den klare Ager vld.

Lucæ 16.

Esaiæ 1.

III. For det Tredie/ ligner David Endrectighed ved denne kaastelige Balsom/ at lige som den vaar ædel oc dyrebar/ for den kaastelige Materie oc Vrter hun bereddis aff/ som vaar Mirra/ Calmus/ Canelebarck oc hin Ollie aff Ollie træ: Saa erre oc de Mennniske som elske En-

drectig-

drectighed / Guds ypperste oc æddeligste Vrter oc Creatur paa Jorden/huilcke Gud selff skabte oc plantede i Paradis til velluchtenhed oc behag/at endog de bleffue megit fortørrede oc visnede/ ved Sathans tileggelse / oc deris egen efterfølgende villie. Om wi end frycte oss for vor Syndige natur/ den wi haffue arffuit aff Adam/som giør oss wduelige wuærdige oc dødelige/ saa skulde wi dog icke mistrøste oss der for/ men tro stadelige/ at wi met Adam erre komne til vext/ vederquegelse/ safft/ dyrebarhed oc Velluchtenhed igien hos Gud/ved den Quinde sæd Christum/som Apostelen lærer: der haffuer fornyet alting i Himmelen oc paa Jorden / der oc trøster oss/ at hand er den kaastelige Guds Winstock / oc wi erre Grene voxte i hannom. Huad kand regnis oc actis ypperligere/ end at wi vide/ som Apostelen

Gen: 3.

Ephes: 1.

Iohan: 15.

stelen lærer/ at Christus frelste oss it Folck sig til Eyedom. (Tit: 2.)

IIII. For det Fierde ligner Dauid Endrectighed ved den kaastelige Ollie: at lige som Moses tog Salue Ollien/ oc øste den paa Aarons Hoffuit/ oc viede hannom oc hans Sønner/ oc iførde dennom Linkiortle: (Leui: 8.) Saa er Christus salffuit aff Gud met den Hellig Aand oc krafft/ som Petrus siger: (Actor: 10.) Det Esaias tilforn spaade/ at hand skulde salffue oc saliggiøre dennom som tro paa hannom/ oc øffue sig i den rette Endrectigheds Ollie: huilcken Christus der oc skulde klæde dennom met Salighedens klæder/ som Propheten i samme Capitel siger: (Esaiæ 61.) Jeg glæder mig i Herren/ oc min Siæl glæder sig i Gud/ Thi hand førde mig i Salighedens klædebon/ oc klædde mig met Rætuisheds Kiortel/ lige som en Brudgom pryder met Præstelige prydelser/

ser/oc som en Brud prydet met hen-
dis Smider. Oc Dauid siger: Du
salffuede mit Hoffuit met Ollie.
Haffue wi icke den rette Ollie aff
Christo / som er Troen oc Salig-
hed/ da faa wi at staa vden Him-
merigis Dør / met de fem daarlige
Jomfruer.

Psalm. 23.

Matth. 5.

V.

For det Femte/ligner Dauid En-
drectighed ved deñe kaastelige Ollie/
at lige som Aaron oc hans Sønner
bleffue Guds Præster oc Hellige
Folck/oc fraskilde den onde Verden/
strax de bleffue salffuede: Saa bliff-
ue oc alle de Guds Præster/som giff-
ue sig inderlig til den Gudelig En-
drectighed ved Christum / som Jo-
hannes siger: Du est ihielslagen/ oc
kiøbte oss ved dit Blod aff allehaan-
de Tungemaal/Slect/Folck oc Hed-
ninge / oc du giorde oss til Konger
oc Præster for vor Gud/at wi skul-
de bliffue Konger paa jorden. Item/
hand

Apoc. 5.

hand toede oss aff vore Synder met sit Blod/ oc giorde oss til Konger oc Præster for Gud oc sin Fader. Huor om Petrus taler: I erre det vdualde Slect / det Kongelige Præstedømme. Om saadan fraskillelse lærer Paulus: Jeg formaner eder kiære Brødre ved Guds Langmodighed/ at i giffue eders Legome til it Offer/ som er leffuendis / helligt oc Gud velbehageligt / huilcket skal være eders fornumstige. Guds Tieniste / oc skicker eder icke som denne Verden/men omuender eder formedelst eders sinds fornyelse.

1. Pet: 2.

Rom. 12.

VI.

For det Siette/ ligner David Endrectighed ved deñe kaastelige Ollie/ at lige som mand icke alleniste acter anden dyrebar Ollie for Dyd oc lucht skyld / men oc for hans skyld som den først haffuer paafundet/aff huilcken hun haffuer Naffn/ som Galeni Ollie / Theophrasti Ollie/ eller

eller den ſkøne Vrt Gentiana, ſom haffuer ſit Naffn aff Kong Gentio, ſom den førſt paafand: Saa bør oc denne Ollie Endrectighed at actis/ kaaſtelig/ efftterdi Gud ſelff haffuer den paa bødit oc befalit / baade i det gamle oc ny Teſtamente / oc gaar dennom vel til Liff oc Siæl her oc i Euighed ſom hende elſke.

VII. For det Siuende ligner David Endrectighed met denne kaaſtelige Balſom Ollie: at lige ſom Gud ſiger/ hun er hellig: ſaa ſkal oc Endrectighed være Guds Børn hellig. Huad kand være helligere for Gud oc Menniſke / end at leffue Fredelig / ſactmodig oc taalmodig effter Guds Bud. Thi Chriſtus ſiger: ſalige erre de ſactmodige / thi de ſkulle beſidde Jorden / ſalige erre de fredſommelige/ thi de ſkulle kaldis Guds Børn. (Matth. 5.)

VIII. For det Ottende ligner David

Endrectighed ved denne Ollie / at lige som en kaastelig Ollie vddriff- uer oc renser slim/ fulhed aff forgiff- tige Saar/ hæler oc læger dennom/ giør Menniſken ſund oc karſk : ſaa giør oc denne hellige Endrectighed/ huor hun er da fordriffuer den alle meñiſkens onde tancker/ ſyndige gier ninger oc ſkadelige paafund/oc fører menniſken til fornyede gode gierninger oc Tancker/ ſom teckis Gud/ oc erre meñiſkene nyttige. Saa er denne Endrectighed god oc gantſke nyttig/for Gud oc alle Menniſke.

David ſiger fremdelis / at denne Ollie vdøſtis offuer den Ypperſte Præſtis Aarons Hoffuit/oc fløᵭ ned i hans Skæg oc klæder.

Her haffue wi at lære/at lige ſom Gud gaff Liff oc vederquegelſe / oc haffde behagelighed til menigheden i det gamle Teſtamente/ ved den Ollies vdøſelſe offuer Aaron : Lige ſaa haff-

haffuer Gud i det ny Testamente giffuit oss Liff oc vederquegelse ved den Ypperste Præst Aaron/ som er CHristus / hues Ollie som er hans Hellige Blod / der vdøstis offuer hans Hoffuit oc gantske Legome for oss som renser oc toer oss aff alle vo-re Synder/ som Apostelen siger : Li-ge som Gud behager oss for vor ypperste Præst oc Broders Christi skyld : saa skulde oc wi behage vor Næste i Endrectighed/ som Paulus formaner: Wærer retsindige i kiær-lighed / oc voxer i alle stycker i den som er Hoffuedit Christus/ aff huil-cken det gantske Legome er tilhaabe føyet/ oc it Lem henger til det andet/ effter huer Lems Gierninger i sin maade/ Oc giører at Legomit voxer til sin forbedring / oc det altsammen i kiærlighed. Item/ der skal huer skicke sig saa iblant oss/ at hand kand beha-ge sin Næste til gode oc forbedring.

Hebr: 7.

1. Iohan. 1.

Ephes: 4.

Rom: 15.

Den Anden Lignelse om Dug lyder saa: Lige som Dug falder ned aff Hermon paa Sions Bierg.

Her lærer Dauid fremdelis / at lige som Endrectighed lignis ved Ollie / oc er nyttig baade for Gud oc Menniſken / saa lignis hun i lige maade ved Dug.

I. Først at Dauid taler effter den art oc vijs / som Esaias lærer om Regn oc Sne. At lige som regn oc sne falder ned aff Himmelen / oc kommer icke did igien / men vedſker Jorden / oc giør hende fructſommelig / at hun giffuer Sæd til at saae / oc Brød til at æde: saa falder oc Dug aff Himmelen paa Hermons Bierg / fra Hermons Bierg til Sions Bierg / fra Sions Bierg / hen iblant ſmaa Biergene / Enge oc Dale / oc falder icke til forgæffuis / men forfærſker Vandet / vedſker oc vederqueger jorden /

Esaiæ 55.

den / oc giør hende fructsommelig met Skow oc marck/oc giffuer dennom Grøde oc Fructsommelighed/ Korn/ græs/ vrter/ oc giffuer Menisken velluchtenhed/ sunt Liff oc lystighed/ oc giffuer alle Fiske / Fule/ Diur oc Creatur vederquegelse : Lige saa giør oc Endrectighed / huor den er iblant Guds Børn/ da fryde oc glæde de sig i Gud oc Aanden/ i venlighed / kiærlighed / taalmodighed/oc all god Omgengelse/oc haffue Trøst/ glæde oc gaffn aff huer andre.

II. Dernæst vil Dauid met denne Lignelse lære / huor Dug falder icke i rette tid/ da er der stor elende/jammer oc nød blant Meñiskene/Queg oc Creaturene / saa forsuinder Jorden/ Træene/ skow met blomster oc grøde/ Fiske/Fule/Diur oc Creaturene omkomē/huilcket er altsammen Guds Vredis straff oc heffn for

Deut: 11.

Menniskens Synder/ som Moses talede/ der hand gaff Israels Folck Landsens leylighed tilkiende/ oc sagde: Det Land som du far hen til at indtage oc kommer til / er icke som Egypti land / aff huilcket i erre vddragne/ der som du saade din Sæd/ oc maatte selff vande den som en Kaalhaffue/ Men det haffuer Bierge/ Dale/ som Regn aff Himmelen skal vande/ huilcket Land HERren din Gud haffuer giffuit dig. Giff act paa HERrens din Guds Øye/ see stedse der paa fra Aarsens begyndelse indtil enden. Høre i mine Bud som ieg biuder eder/ at i elske HErren eders Gud/ oc i tiene hannom/ da vil ieg giffue eder Regn paa rette tid / baade aarle oc silde/ at du samler dit Korn/ din Most oc Ollie/ oc ieg vil giffue dit Queg græs paa Marcken/ at de skulde æde oc bliffue mætte. Wi læse at Gud iblant andre

dre Plager haffuer truit sit Folck met denne Plage/ oc sagdt: Der som du icke vil høre oc lyde mit Ord/ da skal Himmelen bliffue offuer dit hoffuit som Kaaber / oc Jorden vnder dig som jern/ Oc ieg vil giffue eders Land støff oc aske for Regn aff Himmelen. Huad det er for elendig oc jammerlig Landeplage/ kunde wi læse vdi Kong Achabs oc Heliæ Historie/ der det icke regnede paa Jorden vdi 3. Aar oc 6. Maanede / indtil Gud aff sin Naade ved Prophetens forbøn gaff Dug oc Regn. Lige som saadan offuermaade brynde oc tyrcke er Guds Vredis straff / offuer Menniskene for syndens skyld : saa haffuer oc Gud vndertiden met offuermaade Regn oc Dug / straffit menniskens synd oc vgudelighed/ besynderlig met den grume Vandflod/ der alle Kilder vdi den store oc dybe Affgrund opbruste/ oc Himmelens

28.

1. Reg. 17. & 18.

Iacob 5.

Genes. 7.

Stibord oc Vindwer oplodis / at det regnede paa Jorden vdi 40. dage/oc 40. netter/oc Vandit gick 15. Alne høyt offuer Biergene/ oc stod offuer Jorden 150. dage. Wi haffue it synderligt Exempel her i Danmarck/ huorledis Gud straffede alle Landsens Indbyggere met Hungers nød oc plage/Queg oc Creatur/baade met tyrcke oc væde/som icke Danske mend allene burde at tencke paa/ men oc alle Christne. Det tildrog sig i Kong Oluff Hungers tid/ at Vaaren oc Sommeren vaar met stor tyrcke oc brynde/ vden all Dug oc Regn/ saa at Kornit haffde saa gaat som ingen fremuext/oc om end skønt nogit ringe opuoxte / da bleff det alligeuel siden fordærffuit vdi Høsten aff megen waffladelig regn/ som daglig paakom / vden all Solskin oc varme / Oc mange droge vd paa Eger oc Baade/ oc affskaare de

Saxo lib.12. cap. 72.

øffuer-

øffuerste Ax paa Kornit/ oc tiurde det siden i deris One/ malede det/ oc berede der aff Grød oc Velling/ thi det tiente icke at bage Brød aff. Der aff bleff jo lenger jo større Dyrtid i Landit/ huilcken skilde de Fattige ved Liffuit/ oc de Rige ved deris Gods oc Penninge/ oc Kongen oc Adelen foruedslede deris Slaatte oc Jordegods for Korn oc Fetallie til deris Ophold. Alle omliggende Lande haffde offuerflødig nock aff allehaande slags Korn oc fruct/ saa at huer mand met deris egen store sorg oc skade kunde tage oc føle paa/ at det vaar Guds synderlige store heffn/ som Danmarcks Indbyggere offuergick/ for det Mord som de bedreffue paa deris wskyldige Herre oc fromme Konnig/ Kong Knud/ som vaar Kong Oluff Hungers Broder. Om denne Guds Plage haffuer Mester Suend Biscop i Ro-

skilde spaad tilforn/ at den skulde komme i Rigit for Kongens Mord skyld/ Oc formanede derfor Folckit trolige/at de skulde giøre Penitentze/ Oc stod den elende paa vdi 10. Aar Paa en Jule afften / Kong Oluff skulde effter gammel sæduane/ giøre sine gode Mend oc Hoffsinder it Verdskaff / da haffde hand icke saa megit i Køcken eller Kellere/at hand kunde sætte for dennom til it Maaltid / hand bøyede derfor sit Ansict ned imellom begge sine Hender / oc skammedis ved sig selff / oc græd beskelige / at hand haffde icke paa den Høytidelig dag / aff huilcket hand kunde mætte oc forlyste sine gode Mend oc Tienere / oc faldt ind til Gud met aluorlig Bøn oc formaning/ bad hannom at der som hand vaar fortørnet paa hans Folck/ at hand vilde affuende fra dennom sin vrede offuer hans Hoffuit/ at hand

maatte allene lide / oc de andre vndgaa denne store straff. Gud bønhørde hannom/oc lod hannom snarlig skillis fra denne Verden/hans Vndersaatte til stor Trøst oc glæde. Thi effter hans Affgang/affgick den dyre tid/ oc met hans Begraffuelse/opuoxte all fructsommelighed aff jorden.

III. For det Tredie / som Dauid her priser Dug at være kaastelig oc nyttig for sit gaffn skyld / saa er oc Endrectighed en dyrebar ting for Gud oc Menniskens/ naar den kommer vdi rette tid/som Christus lærer oc formaner/at wi skulle icke forhale vor tid i Ondskaff oc Had/der hand siger: Forlig dig snart met din Modstandere/ den stund du est endnu hos hannom paa veyen/paa det din Modstandere skal icke antuorde Dommeren dig/oc Dommeren skal antuorde Tienneren dig / oc du skalt kastis i Fengsel : Sandelig siger ieg dig/ du skalt

Matth. 5.

skalt icke komme der vd / før end du betaler det sidste skærff.

IIII. For det Fierde ligner Dauid Endrectighed ved den Dug/ som faldt ned fra Hermons bierg oc paa Sions Bierg / for det gode gaffn de Bierge oc andre hos liggendis Bierge oc Dale der aff bekomme/ som Jødeland haffde i sig mange slags Bierge/ blant dennom vaar it langt streckende Bierg/ som hed Hermon/ som vaar megit høyere oc større end Sions Bierg / met megen vijd/ oc nogle Mile veys fra Jerusalem. Dette Hermons Bierg vaar paa hin side Jordan/ som altid gaff vedske oc Dug fra sig / som faldt ind paa Sions Bierg/ oc Sions Bierg gaff fremdelis samme Dug oc vædske paa de andre omliggende Bierge/ oc faldt samme Dug altid offuer Jerusalem/ oc den omliggende Egn/ som en lystig Mayregn/ der aff bleff

Grøde/

Grøde/Fruct/ Vin/ Ollie oc andit/ huor aff Menniſken / Fiſke/ Fule oc Creatur fick Liff oc vederquegelſe. Saa vil Dauid her lære/ at lige ſom diſſe Bierge oc Dale haffde grøde oc gaat aff huer andens Naboſkaff: Saa ſkeer det ocſaa naar Chriſtne Nabo oc Brødre erre Endrectige/ da erre de behagelige for Gud oc Menniſke. Thi ſiger Syrach: der erre try ting ſom behage baade Gud oc Menniſken vel / naar Brødre erre endrectige/ Nabo haffue Kiærlighed tilſammen/ oc Hosbonde oc Huſtru forligis vel. Men Had oc wſamdrectighed er Gud imod/ oc de ſom leffue der vdi / erre Sathans Børn / vden de ſig omuende i tide. Derfor tencke ſig huer/ at her er alleniſte tho veye effter dette Liff. Den Port er viid/ oc den vey er bred/ ſom fører til Fordømmelſen/ Oc de erre mange ſom vandre der paa. Den

Syrach 25.

Matth. 7.

Port

Port er sneffuer/ oc den vey er trang som fører til Liffuit/ oc der erre faa som hannom finde. Bed derfaar Gud om Naade/ oc see dig vel for huorledis du leffuer. Banck paa oc leed/ at du kandt ved Ordsens Hørelse oc it endrectigt Leffnit met alle Christne opsøge oc finde veyen til Himmerige/ oc bliffue euig salig.

Lucæ 11.

Den Fierde Hoffuit lærdom i denne Psalme/ vdi huilcken Dauid lærer oss huad gaffn oc fordeel Endrectighed fører met sig/ oc lyder Orde- ne saa:

Der loffuer HErren Velsignelse oc Liffuit altid oc euindelig.

DIsse Ord erre victige oc dyrebare / met huilcke hand beslutter disse berørde Lærdomme vdi denne Psalme / oc giff-

uer nu tilkiende huad gaat Endrectighed haffuer met sig/ baade i dette oc det tilkommendis Liff/ om wi den elske.

Først neffner David dette Ord (Der) oc lærer der met/ at huor en Christelig samfund/ samquem/ forsamling/ Venskaff/ Naboskaff/ tro Broderlig oc Christelig Kiærlighed oc samdrectighed er/ der er vor Herre selff/ oc haffuer behageligheد til saadanne venlige Folck/ oc haffuer derfor giordt dennom Naadens tilsagn oc sagdt: huor tho eller tre erre forsamlede i mit Naffn/ der vil ieg være mit iblant dennom. Huor CHristus er/ der er Guds Yndist/ Lycke oc velfart. Gud haffuer oc besluttet alle sine Gierninger ved tilbørlig god Endrectighed oc Aarden/ som wi see i Himmelen/ at de Himmelske corpora, Soel/ Maane/ Planeter oc Stierner/ de holde god En-

I.

Matth. 18.

Endrectighed / oc vare paa deris gang/ Termin / Time oc Minut. Haffuit haffuer ocsaa sin brusende mact oc storm / oc maa dog bliffue i den rette Eygenskaff oc Termin/ oc gaa der icke offuer/ som Gud det forordinerit haffuer/ som Propheten siger. Paa Jorden haffuer oc Gud skicket alle Creatur til endrectig oc venlig Omgengelse tilsammen.

Jerem 5.

II. Dernæst siger Dauid: (Der loffuer Herren) her lærer hand/ at Gud giør sit løffte oc forplict til alle som leffue i en sand Endrectighed / huilcket icke er it forfengeligt Løffte/ som Verdens Første Sathanas loffuer sine Børn vdi Legomlig Vellyst/ eller som den Herre Mammon giffuer sine Venner/ som recker stackit/ oc er wbestandig met fryct oc fare. Dauid taler icke heller her / om de Menniskelige Herrer oc Affguder paa jorden/ men om den rette Abrahams

Iohan. 16. Matth. 6. Psalm: 135. Exod: 12.

hams/ Jsaacs oc Jacobs Gud/ den hand selff dyrckede oc tiente/ som kand fuldkomme sit Løffte oc decret/ tratz Dieffuelen oc all Verden/ oc all den mact til er/ Thi hand er en Gud offuer alle Guder/som giør alt det hand vil i Himelen/i Haffuit oc alle dybene/ som Moses oc Prophe-terne omtale/ oc Paulus stadfester.

Num: 21.
Ierem: 10.
1. Tim. 1.

III.

For det Tredie beneffner Dauid huad denne HErre loffuer de En-drectige/ oc opregner Trende ting/ Først Velsignelse / Dernæst Liffuit altid / for det Tredie/ Euindelige.

I.

Først loffuer HErren Velsignel-se. Huad kand være trøsteligere imod Verdens armod oc wselhed/ end at den euige Gud vil giffue den-nom der elske Endrectighed/Velsig-nelse oc Benedidelse. Det er den ta-le som Salomon bekiender/ sigen-dis: HErrens Benedidelse giør rige Folck vden møye. Den Velsignelse

Prouer: 10.

forklarer David i en anden Psalme/ Der skal være ære oc Rigdom i den Mands Hus som frycter HErren. Aff saadan Guds Velsignelse bleff Abraham / Isaac oc Jacob offuerflødige/mectige oc rige / oc David selff. Skrifften siger at Salomon vaar større met Rigdom oc Vijsdom/ end alle Konger paa Jorden/ Oc Gud gaff hannom saadan Velsignelse/at der vaar i Jerusalem vdi hans tid / saa megit sølff som steen. Saa lære disse Ord/ endog huert Menniske vdi sit rette kald i sit Ansictis Sued skal søge Klæde oc føde i Gudelighed oc rætferdighed/om end Tidsel oc Torne / det er/ wlycke oc gienuordighed møder dennom/ saa skulle de icke fortuile/ men taalle oc haabe / at Gud dog aff sin Naade vil mildelig hielpe oc velsigne alle dennom som elske Endrectighed.

Psalm: 112.

1. Reg. 10.

II. For det Andet loffuer HErren

Liffuit. Her haffue wi oc en offuer=maade skøn Lærdom/at Gud loffuer de Endrectige Liffuit: Det er at for=staa / at Menniskens Liff oc leffnit staar icke vdi megit Brød oc Mad/ kunde det hielpe til Liffuit / da døde icke de rige/som her i Verden leffne mange Lester Ru/ Huede/ Korn oc anden spise til Liffs ophold effter sig. Det sagde Christus til Dieffuelen/ der hand fristede hannom i hungers nød : Mennisket leffuer icke alleniste ved Brød / men aff huert Ord som gaar aff Guds Mund. Det lærer oc Moses : Du skalt frycte HErren din Gud/ oc holde hans Bud/ du oc dine Børnebørn i alle eders Liffs dage/ paa det du maat lenge leffue/ oc det maa gaa dig vel. Item / Du skalt elske HErren din Gud/ oc lyde hans røst / der paa staar dit Liff oc din lange Alder. Som vor HErre saa opholder oc forlenger de Gude=

Matth. 4.

Deut: 6.

30.

lige Menniskis Liff oc tid effter sin Villie/ som det skede Kong Ezechiæ der bleff tilsagdt aff Propheten / at hand skulde døe/ Oc strax for hans Hiertens grædelige Bøn oc fremfarne Gudelige leffnit/ bleff tilsagdt paa hans Sotteseng ved Propheten/ Sundhed oc sit Liff vdi 15. Aar der effter. Saa forkorter oc Gud vndertiden de wgudelige menniskers Aar/ Alder oc Dage/ oc kalder dennom fra Verden / at de icke skulle leffue deris naturlige Liff/ som dennom ellers vaar beskicket aff Gud/ som Dauid trøster de Gudelige oc siger : Fortørne dig icke paa de Onde/ vær icke hadsk paa Misdedere/ thi de skulle hastelige affhuggis lige som græs / oc de skulle visne lige som grønne Vrter. Oc i samme Psalme: Jeg saa en wgudelig hand vaar stolt/ oc hand bredde sig vd oc grønnedis som it Lawrbærtræ/der mand

.Reg. 20.

Psalm: 37.

gick

gick der frem/ sce/ da vaar hand borte/ ieg spurde effter hannom/ da bleff hand ingensteds funden. Saa haffde de Sodomiters Liff/ met all deris Velfart bleffuit ved lige vdi mange Aar/ haffde der bleffuit fundit 10. Rætferdige Mennisker iblant dennom/ Men der de icke fands/ da maatte de alle dø/ met den grumme Suoffl oc Ild/ oc deris Alder oc Aar/ for deris Synders skyld/ forkortedis. Saa haffde Gud oc bered de Niniuiter Døden for deris Synders skyld/ som bleff foruend der de giorde Penitentze i Aske oc secke/ met Faste/ Raab oc Bøn til Gud/ Oc hand gaff dennom Liffuit igien for Døden. Dauid taler oc om Menniskens Liff/ oc trøster alle Christne/ at naar Pestilentze/ Siugdom oc wlycke paakommer/ da vil HERren beuare dennom/ oc siger: Der som der falder Tusinde hos din side/ oc

Gen: 18.

Ionæ 3.

Psalm: 90.

Ti tusinde hos din høyre haand/dog skal det icke ramme dig. Saa lære wi aff denne Psalme/at huo som vil leffue lenge/ oc begiere at det skal gaa hannom vel/hand skal frycte Gud/ oc leffue i Endrectighed met sin Jeffnchristen.

III. For det Tredie siger Dauid/Altid oc Euindelig. Met disse Ord ender Propheten denne Psalme/ oc siger trøstelige: HErren vil giffue de Endrectige Velsignelse oc Liffuit altid oc euindelig/ det er: hand vil hielpe/ styrcke oc beuare saadanne/ icke alleniste i denne Verden/ men oc i den tilkommendis/ som er Paradis deris rette Fæderneland/oc der mætte dem met det euige Liff euindelige. Naar Guds Børn fordi vndertiden lide vold/ wræt/Hunger/fristelse aff Dieffuelen oc den onde Verden/met deris Frelsere Christo/ da skulde de vide/ at Gud sætter icke altid sine

Børn

Børn vnder Rosentræ her i Verden/ men stundem vnder Tornebusken/ at lide met sig oc sin menighed/ som Petrus siger: i skulle glæde eder om i end skulde være bedrøffuede en liden tid / i mange haande fristelse/ paa det eders tro skal findis retsindig oc megit kaasteligere end det forgengelige Guld/ som prøffuis i Ilden.

1. Pet. 1.

For det Fierde/ naar menniskene leffue Endrectige / da haffue de en god Samuittigheds Glæde i Aanden/ fast Tillid til Gud/ oc dristelig raabe oc bede om Hielp/ oc vide at de den bekomme/ oc fare i Fred met Simeone/ oc forløsis met Paulo/ oc faa met deris Broder det euige liff.

III.

Lucæ 2. Philip. 1.

Den Femte Hoffuit lærdom/ Huad Aarsager mest haffuer forhindrit / oc daglige end nu forhindrer den Hellige Endrectighed.

Den første Aarsage vaar oc er den gamle Hugorm/ som kaldis Dieffuelen oc sathanas / hand førde den første vsamdrectighed i Verden imellom Gud oc Mennisken. Dernæst imellom Menniskene indbyrdis / som kiødelige Brødre Cain oc Abel/ saa haffuer hand altid flittig varet paa Menniskene/ oc met list oc lempe opuackt megen had oc wenighed. Oc end paa denne Dag forfører mange Menniske imod Gud oc deris Næste/ paa alle onde veye til timelig oc euig skade/ hues de icke i tide see sig for / oc holde sig til Guds Ord / oc en Christen samdrectighed. Thi er det raadeligt / at huer Christen som optendis til Had imod sin Næste/ seer sig vel for/ oc beder Gud beuare sig fra Sathans indskiudelse / listighed oc indgang/ at hand icke skal føre dennom met sig til skam/ skade oc fordømelse.

I. Apoc. 12.

Gen: 3. 4.

Den

Den Anden Aarsag er Adams oc Euæ hoffmod/som meente at bliffue mere end de vaare aff Sathans tileggelse oc deris efftersølgende Villie/ oc bleffue dog mindre. Den Adamske hoffart giør end nu mange Menniske skade/ oc forhindrer Endrectighed/naar mand acter sig selff oc foracter andre. Thi lærer Petrus oss/ at Gud staar de Hofferdige imod/ oc giffuer de ydmyge Naade. Oc Apostelen biuder de rige aff denne Verden/at de icke hoffmode dennom/ oc ey heller sætte Haab til den wuisse Verden/ men til den leffuendis Gud som giffuer oss rigelige alle haande at bruge/ at de giøre gaat/ bliffue rige i gode gierninger/gierne giffue/ erre behielpelige/ samle dennom selff Liggendefæ/en god grunduol paa det tilkommende/ at de kunde fatte det euige Liff. For den lede Hoffmod dømde CHristus Phari-

II. 3.

1. Pet: 3.

1. Tim: 6.

Lucæ 18.

secren met all sin hellighed/ der hand hoffmodede sig aff. Som Hoffmodighed er den første Trappetrin til Helffuede / oc haffuer førdt mange til wselhed: saa er Ydmyghed det første Trin til Himmels. Thi raader S. Jacob sigendis: Ydmyger eder for Gud / saa skal hand ophøye eder Her om taler Maria i sin Loffsang: Hand ophøyer de ydmyge / oc nedstøder de Hofferdige aff Stolen.

Jacob: 4.

Lucæ 1.

III. Den Tredie Aarsag er Affuindsiughed/ den haffuer oc vndertryckt oc forjaget den gode Endrectighed. Exempel see wi i Cain/ som affuindis ved sin Broders Abels Naade hos Gud/ oc derfaare slog hannom ihiel. Saul haffde heller ingen sag at forfølge Dauid/ vden den affuind at hand fortrød Quinderne gaffue hannom den ære som en vng Kempe sømmede oc burde. Saadan Affuind-

Gen: 4.

1. Sam. 18.

uindsiughed er alt for megit gengse i Verden nu om stunder. Verdslig øffrighed imod den Aandelig/ Aandelig imod den Verdslig/ de Fattige imod de Rige/ de siuge imod de helbrede/ Menigheden imod deris Øffrighed / en Tiennere imod den Fri/ S. Peder imod S. Hans/ en Nabo imod den anden / it Rige imod det andit: som CHristus viser oss hos Euangelisten/ at Tienerne affuendis ved deris Herris rundhed/ ved lige Penninge for wlige Arbeyd. Saadan Affuendsiughed findis icke vdi Creaturene. Maanen fortryder icke Solgiflernis skin oc klarhed/ Jorden misunder icke Himmelen sin høyhed/ dog den er ringere/ Strømme/ Suel/ store Fosse oc Vand fortryde icke Haffsens vidbegrebenhed/ dybhed oc mectighed. Skulde Værit/ Jld oc Elementerne met deris mact affuendis ved huer andre/ oc

Matth. 20.

gribe huer til sin mectige Natur/ da skulde Himmel/ Jord oc alting snart forgaa/ Men nu haffuer Gud beskickit dennom Endrectighed/ vdi huilcken de lade sig nøye. Affuendsiughed er saa stor (som mand pleyer at sige) mand er til freds huor ilde mand lider/ der som hans Nabo lider lige saa. Mand kand icke lide sin Næstis Velfart timelig eller Aandelig.

IIII. Den Fierde Aarsag er Gerighed. Den er oc en stor Aarsage til wsamdrectighed: Meum & tuum, det er/ mit oc dit/ giør en stor klammer i Verden. Saa gick det Achab oc Jesabel/ de haffde Riger oc Land/ Stæder oc Byer/ dog vilde de icke lade sig nøye førend de fick Naboths Wingaard met/ oc det ved den fattige Mands wskyldige Død/ der de icke fick den met villie. Saa erre i dag mange som selff haffuer Konge-

1. Reg. 21.

riger / Skow oc Marck/ siger dog effter andris/ stræbe tilhaabe (som Esaias siger) det ene Hus til det andit/ oc legge den ene Ager til den anden/ indtil der er icke mere rum / at de kunde allene besidde Landet/ men det vil icke lenge vare. Thi Propheten raaber Ve offuer dennom oc siger: Huad gielder om de mange store oc skøne Hus skulle icke bliffue øde. Det findis offte / som mand pleyer at sige: effter en god Afflere kommer en god ødere: De rige riffue Gaarde oc Renteboder sammen/ naar de erre døde/ saa falder Hus oc Boder i hull / oc selgis for halfft værd. Denne Gerighed affmalis i Tantalo, hos Poeterne/ at mand kand see Gerigheds forfengelighed ved Haffuit oc Træens fruct / som hand siger effter/ oc faar dog intet. Plautus i sin Aulolaria beskriffuer lige det samme ved Euclionem.

Esaiæ 5.

Paulus

Paulus lærer: Det er en stor vinding / huo som er Gudelig oc lader sig nøye / Thi wi førde intet i Verden. Derfor er det aabenbare / at wi skulle oc intet føre aff Verden / men naar wi haffue føde oc Klæde / da skulle wi lade oss nøye.

1. Tim. 6.

Den femte Aarsag som forhindrer Endrectighed / er æregerighed. Huordan den er / kunde wi aff Amons Exempel forfare / som vaar en Hoffmester / sæt aff Kong Assuero / offuer 127. Land. Der alle Kong Assueri Tiennere bøyede Knæ for hannom / bleff en befunden som hed Mardocheus / som icke vilde bøye Knæ for samme Hoffmester / Der det bleff hannem kundgiordt / bleff hand fortørnet / kallede sine Venner til sig / oc rosede sig aff sin ære oc værdighed. Men fordi Mardocheus eniste icke ocsaa giorde hannom Knæfald / besluttede hand met sin

V.

Hester 3.

Hustru

Hustru oc venner/at opreyse it Træ i sin Gaard 50. Alne høyt/ at vilde lade henge Mardocheum vdi/ dog vende Gud lycken/ at den æregerige Amon bleff selff hengd i samme træ. Est du nogit / lad en anden oc være nogit.

Den Siette Aarsag er Baguaskeri/ der met sig fører megen wlycke/om huilcken Last videligere er tali i Fortalen. Disse oc andre Aarsager forhindre den hellige Endrectighed/ huilcke Synder her alle at opregne oc beskriffue er for langt.

Den Siette Hoffuit lærdom / huad skade Wenighed haffuer førdt met sig oc daglige vircker hos alle wsamdrectige Mennisker.

Ige som Endrectighed fører Guds Naade / Velsignelse

nelse / timelig oc euig Velfart met sig/som lærdt er: saa haffuer wsamdrectighed paaført megen fordærffuelig skade oc wlycke.

I. Først/om wi ville see til Himmelen til de hellige Engle / da befinde wi at nogle icke haffue holdt Endrectighed met Gud / men opsæt sig imod hannom aff stor Hoffmod/ oc haffue icke beholdt deris førstedøme/ oc forlat deris Bolige/oc erre derfor nedstøt til Helffuede met Mørckheds Lencker/ til den store Dags Dom/ som Judas oc Petrus lære. Her om taler Esaias: Huorledis est du falden ned aff Himmelen du skøne Morgenstierne? Huorledis est du falden til Jorden/ du som suigtede Hedninge? Du tenckte dog i dit Hierte/ieg vil opstige i Himmelen/ oc ophøye min stoel offuer Guds stierner / ieg vil sætte mig paa Pactens Bierge/paa den side mod Jordan/

Iudas. 2. Pet. 2. Esaiæ 14.

dan / Jeg vil fare offuer de høye Skyer/oc være den allerhøyeste lig/ ja du far ned i Helffuede til Graffsens side.

Dernæst haffuer Dieffuelen førd den Aandelig stat paa megen wlycke. Først giorde hand sig til en falsk Prædickere i Paradis / det Gud forbød / det befoel Sathan at giøre/ oc met den falske Forklaring forucnde den Endrectighed som vaar imellom Gud oc Mennisken/ oc kom den skade affsted/ som ingen kunde bode/ vden JEsus allene. Strax der effter haffuer hand opuackt falske Propheter i det gamle Testamente / som du kandt læse i Mose tid / Kongernis tid/ Propheternis tid/som her vaare langt at fortelle. J det ny Testamente greb hand tit oc offte Christum an/ oc synderlig i Ørcken/ der hand angick hannom met vnderfundighed / met de høye Fristelser/ me-

II.

Genes. 3.

Matth. 4.

nendis at spilde Menniskens Sa-
lighed paa ny/ som hand giorde i Pa-
radis / oc førde Løgn oc Sandhed
sammen i en Pung/ Klippede it sty-
cke aff Skrifften oc sætte for JEsu.
Der vaare oc i Christi tid falske Læ-
rere/ Pharisæer/ Saduceer/ Esseer oc
andre Guds oc Mosi Lows falske
vdtolckere. Vdi Apostlernis tid li-
ge saa/ Cherintus oc mange andre
som lærde falskelige/ at Christus icke
vaar Guds Søn / som oc Sima-
chus/ Arrius oc andre wtallige. Der
effter haffuer ocsaa den wgudelige
løgnactige Machomet begyndt oc
optenckt en ny Religion imod Chri-
stum/ oc indførd sig i Verdslig Re-
giment/ Aar 623. effter Christi fød-
sel/ som er bleffuen en mectig Mo-
narcha/ som huer dag høris aff hans
mectige Tyranske mact oc Blods
vdgydelse/ som vndertrycker baade
Aandelig oc Verdslig stat/ oc indta-
ger

ger store Keyserlige oc Kongedøme/ oc er Christendommens plage: Naar Gud vil styrte hannom ned / som hand giorde ved Pharaonem/ staar i hans Guddomelig villie oc mact. Wi haffue oc i Christendommen den mectige Dieffuel Paffuen i Rom/ som dominerer i Aandelig oc Verdslig Regimente/ met sine Cardinaler Bisper / Claastermuncke oc Nunder/ som fører en falsk oc aabenbare affgudisk dyrckelse/ oc Menniskelig Lære/Drømme/Tant oc paafund / giør icke eniste legomlig/men en stor trefflig Siæle skade / oc vndertuinger den Aandelig oc Verdslig Øffrighed til alt hand vil / Oc nu met sin ny Sect oc parthi Jesuiter/ er en fordærffuelig Pestilentze vdi den Christelige Kircke. Her foruden ere Anabaptister / Minister oc andre / som skarpelig opsætte sig imod Christi reene Lærdom/ Endog Iohannes

Exod: 14.

 Hus

Hus, Lutherus, Caluinus, oc mange Guds Lærere haffuer giordt deris flijd / oc met en sand Lærdom staait saadan vildfarelse oc falske Papistiske Lærdom imod/ dog haffuer det føye hulpit. Gud omuende de forblindede oc vanuittige/ oc styrcke de Trofaste. Kong Henricus den tredie vdi Franckerige/ meente at vndertrycke den Aandelige Religions Øffrighed/oc giorde Kong Henrico de Nauar it Bøllup i Paris met sin Syster / Aar 72. S. Bartholomei dag/ oc lod jammerlige oc ynckelige rette it Blodbad i Brøllups dagene / oc lod dræbe oc formyrde den drabelige Amiral/ Caspar Collignius, oc met hannom mange Tusinde/ som vaare til Brølluppit/ som vaare aff den reformerede Religion/ menendis at Pawens Religion der met skulde sterckis.

III. Verdslige Øffrigheds Personer haff-

haffuer icke heller spundit Guld eller Silcke ved deris Venighed. Effter Beskatning / skade oc Møye haffuer Føster oc Herrer selff maat springe offuer Sadelknappen/ met deris gode Riddere/ Slaat oc Feste/ Riger oc Land erre foruandlede til andre Herrer oc Regentere/ for deris Vsamdrectigheds skyld. Kong Roboam greb til Tyranniske suar/ oc vdslo all Endrectigheds forhandling met sine Vndersaatte / da falt alle Israels Slecter fra hannom/ saa hand allene bleff Kong offuer Juda. Kong Hanon bespaattede oc foractede Kong Dauids Legater/ oc ragede halffdelen aff deris skæg/ oc skar halffdelen aff deris Klæder til Beltet/ oc lod dennom gaa/ Men Dauid betalde hannom Bartskær løn oc Skreddere saxen met Krig oc Blodstyrtning / oc giorde hannom oc alle hans Vndersaatte Skatskyldige

1. Reg. 12.

2. Reg. 10.

dige oc vnderdanige: saa lærde hand hannom at spaatte / skære oc rage. Kong Crœsus baadte heller intet aff sit store mod / der hand meente sig ingen lige at haffue paa Jorden/ met Guld/Sølff/ Eyedom oc mact/ oc tenckte sig aldrig at kunde trenge: Endog Solon den vise aff Athenen lærde hannom / At intet Menniske kunde sige sig lycksalig at være/ før end hand saae sit Endeligt/ actede hand det intet / men begyndte Krig imod Cyrum, oc bleff der offuer fangen oc opsat paa Baalit at brendis/ oc bleff benaadit sit Liff for sin Bekiendelse skyld. Kong Christian den anden/ Kong til Danmarck/Norge oc Suerrige/for sin hiertens haardhed mod sine Vndersaatte / bleff oc dreffuen fra Land oc Rige/Første oc Greffuedømme / oc bleff der offuer en fangen Herre sin Liffs tid. Det vaar hans Majestet en stor foran-

dring oc Hiertens sorg. Thi siunger Maria vdi sin Loffsang: Hand bruger mact met sin Arm/ oc atspreder dem som erre hoffmodige i deris Hiertis sind/ oc støder de mectige aff stolen. Som Skrifften met flere Exemple lærer.

Lucæ 2.

IIII.

For det Fierde / haffuer Ecte personer met Slect oc Venner for deris wenighed/ icke hafft mindre spaat oc skade. Den Ecteskaffs Dieffuel Asmodæus forglemmer oc forsømmer sig intet / men flittig voctcr paa at forspilde oc føre splid i Ecteskaff hos erlige Folck / Gud oc den hellige stat til forsmædelse oc vanære. Det kunde wi see i Paris oc Helenæ Exempel. Forneffnde Kong Christiani den andens wlycke yppedis der aff/ oc kom fra sine Riger oc Land/ at hand holt en aabenbare Skøge i høy act/ at Velbyrdige Herrer/ Fruer oc Jomfruer skulde tienne hende

 met

stor Reuerentz imod all ræt oc billig hed/ som dog haffde sin Ecte Høybaarne Dronning Elizabeth/ Caroli V. Syster / effter huilcket fulde stor Oprør / Krig oc Blodstyrtelse. Huad skade Ecteskaffs misbrug fører met sig / giffuer Apostelen til de Hebreer tilkiende. Thi skal Ectefolck lefue endrectelig/ at de icke samler Guds Vrede / timelig oc euig straff offuer sig.

Hebræ: 13.

V.

For det Femte / Endog Menighed oc Vndersaatte offte haffuer opsæt sig imod deris rette Offrighed/ haffuer det dog endit met deris egen fordærffuelse oc elende/ som alle tider oc Historier giffue tilkiende. Anno 1525. begyntis it stort Oprør aff Suitzerne/ Frantzoser oc Tyringer/ huilckit Oprør mand kalder Bonde Krig / imod huilcket Førsterne forsamlede sig/ met Ryttere oc Knecte/ oc nedlagde oc ihielsloge paa 3. Maaneder

neder / mere end Hundrede tusinde Bønder. Aarsagen vaar/ at en skalck sagde denom for/ at de icke burde at være Offrighed vndergiffuen/ men være fri. Her vdi Danmarck begynte Skipper Clemen met sine Baadsmend / oc giorde Landgang oc Oprør i Vendsyssel stict/ huilcken Bonde som icke vilde gaa met dem/ den sloge de ihiel. Det oprør i Himmersyssel stict/ bleff oc nedlagt met Bøndernis skade/ som bleffue ihielslagne oc wfri. Søffren Norby førde oc Menigheden til oprør / dem selff til quide. De Dythmerske vaare oc it Keyserlig fri Folck/ oc for saadan deris moduillighed gaff Keyser Fridericus den 4. Dythmersken til Danmarck/ til Kong Christian den første/ Aar 1476. Effter de vaare nu giffne til Danmarck/ brugte de deris Moduillighed imod Salige Kong Hans/ oc Kong Christian/ som Hi-

 storier-

storierne lære. Men Salige Kong Friderich den 2. ved Krigsmact Aar 1559. vndertuingde dennom til Lydighed.

VI.

For det Siette/ haffuer icke heller Brødris Had oc Wenighed giordt megit gaat/ men førdt synd oc skade paa/ som Cain der slog sin Broder ihiel/ oc derfaare paaførde sig Guds Vrede oc euig fordømelse. Romulus oc Remus vaare oc tho Brødre/ oc begynte at bygge paa en Stad/ oc Remus bespaattede Romuli bygning/ at hand giorde Graffuen for smal/ oc sprang der offuer/ huilcket Romulus tog sig hart til Hierte/ at hand derfaare strax slog Remum ihiel/ oc bygde saa den Stad/ huilcken hand gaff Naffn aff sig selff/ oc kallede den Rom. S. Kong Knud gaff sig i raad met sin broder Oluff/ oc endog hand vaar selff en klog oc snilder Første/ vaar dog hans from-

Saxo lib. 11. cap. 71.

hed

hed saa stor/at hand icke kunde mistencke sin Broder/ men Oluff haffde it Cains Hierte i sig/ oc forraade sin Broder til Døden/ oc bleff siden Konge efter sin Broders Død/ sig selff oc sine Undersaatte til sorrig / død oc vaande / som Historien vduiser. Saa lære wi her aff/ at Usamdrectighed haffuer altid giort oc anret en drabelig skade i alle stater / iblant Brødre oc Menighed/ i alle Riger oc Land/ Stæder oc Byer/til Land oc Vand/ oc fører mange til en ond samuittighed oc fortuilelse/timelig oc euig skade/som Cain Judas/ Achitophel oc flere. Thi vaare Endrectighed værd at elske / som fører timelig oc euig gaffn/ Guds Velsignelse/Venskaff/oc det euige Liff.

Den

Den Siuende Hoffuitlærdom / Huad Aarsager oss skal beuege til god Endrectighed.

FOrst/ Guds egen almindelige Befalning hos Mosen: Du skalt elske din Næste som dig selff. Som du vilde at alle meñiske skulde leffue endrecteلig met dig / oc beuise dig ære/ venskaff / kiærlighed oc gaat: saa skalt oc du være denne Guds Low hørig oc lydig oc beuise din Næste Endrectighed oc kiærlighed / oc vare dig at du icke giør din Næste sorrig/skam/ spaat/ skade/ baguaskelse/suig/bedregeri/forfølgelse eller andit saadant/ ved huilcket den gode Endrectighed kand forhindris/en aff eder eller begge til skam oc skade. Lige som Gud ved Mosen i det gamle Testamente haffuer paabødit: saa lærer oc Christus

I. Leuit: 19.

Matth. 22.

stus i det ny Testamente: Du skalt elske din Næste som dig selff.

II. Dernæst/ at wi skulle efftcrfølge den Hellige oc Christelige Kirckis Exempel/ baade i det gamle oc ny Testamente/ Lige som de hellige Jøder i deris daglige omgengelse kallede huer andre Brødre: oc strax effter Christi Himmelfart vaar der en Menighed som trode paa JEsum/ oc omgicks saa endrectig met huer andre/ at de vaare en Siæl oc it Hierte/ oc met deris Gods trøstede alle dem som bekiende JEsum. Lige saa burde oss at beuise huer andre Brøderskaff oc Kiærlighed/ efftcrdi Paulus siger: Wi erre Guds gierning skabte i Christo JEsu til gode gierninger/ til huilcket Gud tilforn beridde oss/ at wi skulde vandre vdi. Oc Johannes: Øxen ligger ved roden paa Træit/ huilckit Træ icke bær god frucht/ skal affhuggis/ oc kastis i Jlden.

Actor: 4.

Ephes: 2.

Matth. 3.

For

III. For det Tredie / skulle wi leffue endrectige / at vor Næste icke skal lide nød for vor wsamdrectigheds skyld. Thi Menniskens forkrenckte Natur giør icke sin wuen til gode / men heller hader oc forlader hannom / oc lycker sin Barmhiertigheds haand met raad oc daad / hielp oc vndsætning vdi nøden for hannom : Men haffue wi en god Ven / den hielpe oc stycke wi aff formuen. Thi raader Syrach / at du skalt icke vende dit Ansict fra din Næste. Item / Mist gierne dine Penninge for din Broders oc næstis skyld. Det er / at mand icke lader sin Næste lide nød / fattigdom eller modgang / men trøster hannom met Penninge oc gods / oc icke vdswer hannom i hans armod ved falske Contract / Aager eller bedregeri / som Verdsens Børn giøre. Huo som giør sin Næste nogit gaat i sin elende oc bedrøffuelse / den vil

Syrach 4. 29.

Christus beløne igien i de Rætferdigis Opstandelse / som hand siger: Jeg hungrede oc i gaffue mig Mad / ieg tørstede / oc i gaffue mig dricke / ieg vaar fremmit / oc i laante mig Hus / ieg vaar nøgen / oc i klædde mig / ieg vaar siug / oc i besøgte mig / Huad i haffue giordt en aff disse mindste Brødre / det haffue i giordt mig.

Matth. 25.

IIII. Den Fierde Aarsag / at Guds gode Engle kunde ro oc bo hos oss. Thi lige som de igien beholdendis gode Guds Engle erre endrectige vnder sig / for Gud oc Menniske / saa elske de oc alle endrectige Menniske / være sig Guds Ords Tiennere / Verdslig Øffrighed / Ecte Personer / oc alle som frycte Gud / oc leffue Christelig oc kiærlig tilsammen.

V. For det Femte / skulle wi tage efftersiun aff de wskellige Bæst: En Vlff æder icke den anden: Fiske i Haff-

Haffuit/ Diur oc Creatur paa Jorden/ Dwer / Starre oc andre Fule i Lufften / huer aff sin lige/ kiøn oc slect erre endrectige: huor megit mere burde Menniskene at være endrectige/ som haffue skel oc fornufft/ oc erre huer andens kiøn oc lige.

VI. For det Siette / at wi vdi denne Endrectighed / ved huilcken wi dess ydermere teckis Gud / kunde imodstaa vor Fiende Dieffuelen/ som legger sig effter alle Menniskis skade i alle stater/ den gode Endrectighed at forspilde. Der om paaminder Paulus alle Christne / at de skulle være stercke i HErren/ oc i hans styrckis mact/ oc føre sig i Guds Harnisk/ at de kunde bliffue stadige imod Dieffuelens listige tilløb. Thi wi haffue icke at stride met Kiød oc Blod/ men met Førster oc veldige / som er met Verdens Herrer / som regere i denne Verdens mørck / met de onde

Ephes: 6.

Aander

Aander vnder Himmelen. Sathan
forsømmer sig intet / som Christus
sagde til Peder oc Apostlene: Peder
Sathan begierede at sicte eder / lige
som Huede / men ieg bad for dig / at
din Tro skulde icke feyle. Denne
vor Modstandere er grusom mectig
som en Løwe / oc behendig som en
Vlff / Oc lige som en Jegere sæt-
ter effter Diur at fange / saa legger
hand sig effter Menniskeu / oc er en
Tusind kaanstermand / lenge øffuit
paa all Finantzeri oc ondskaff / at it
Meñiske kand neppelig vndgaa han-
nem / vden hand dis indeligere haa-
ber oc raaber til Gud / oc holder sig
til hans Ord. Saa er fornøden at
tage vare paa Skantzen met / paa
det wi kunde diss mandeligere ru-
ste oss / stride i Haabit / beholde Tro-
en oc en god Samuittighed / saa er
altsammen vel leffuit i denne Ver-
den / at wi haffue varit paa den hel-

Lucæ 22.

1. Pet: 5.

Iohan: 10.

1. Tim. 1.

lige Endrectighed/ oc haffue der vdi saa leffuit oc øffuit oss/ at wi kunde leffue samdrectige met Gud i Euighed.

Den

Den Anden Part vdi denne Bog/ Er en

Theologiske Hustaffle Oc Spegel/

Om de besynderligste Stater/ som Guds Ord mest omtaler.

Lucæ 18.

Naar Menniskens Søn skal komme/meent du at hand skal finde Troen paa Jorden.

Den Anden Part i denne Bog/ om de synderligste Stater som Skrifften mest omtaler.

DEnne Aandelige Oc Verdslige Endrectighed/ om huilcken David her lærer er offuermaade nyttig blant alle Mennisker paa Jorden: Oc efftersom Gud haffuer beskickit Menniskene til atskillige Stater oc kald / somme i høyere/somme i ringere/ saa at den ene Stat oc kald henger aff den anden/ oc kand icke være huer anden foruden / da bør huer at giffue act paa sig oc den Stat vdi huilcken de beskickede ere/ oc met huilcke de skulle leffue oc omgaas / oc der i skicke sig Endrectig oc brøderlig / oc huer vocte paa sit rette Embede oc bestilling/ oc lade andre være for sig/ som deris

Stat

Stat icke vedkommer / der aff fødis god endrectighed. Oc efftersi Guds Børn der i Hertet troer / oc mundelig bekiender JEsum / bør at tracte oc stunde der effter: da vilde ieg icke lade det være mig besuærligt for wmage skyld nogit om beneffnede stater at lære/at huer som læss om dennom kand haffue diss mere Aarsage at elske oc fremdrage Endrectighed. Oc siuntis mig disse efterfølgendis at være de fornemmeligste at skriffue om / som erre:

Først/ Om den Aandelig Stat.	I.
Dernæst / Verdslig stat.	II.
Den Tredie/ Ecteskaffs stat.	III.
Den Fierde/ Kiøbsteds stat.	IV.
Den Femte/ Skibs stat.	V.
Den Siette / Krigs stat.	VI.
Den Siuende/ Bonde stat.	VII.
Den Ottende/ Enckers stat.	IIX.
Den Niende/ Tieneris stat.	IX.

Den Første Stat kaldis Aandelig Stat.

DEnne Stat erre Aandelige Personer / som kaldis Doctores, Mestere / Bisper / Canicker / Prouister / Præster / Capellaner / Skolemestere &c. Hos dennom maa Endrectighed endelig være vdi Dict / Skrifft / Lærdom oc Leffnit / oc synderlig holde Verdslig Øffrigheds Personer i høyuærdig ære oc act / Det samme skal oc Verdslig Øffrigheds Personer beuise dennom igien. De skulle oc elske deris Menighed / som hører oc lyder det Guds Ord de føre. Naar Endrectighed saa fremdragis i en sand oc wforfalsket Guds fryct / da opbyggis Christi rige met alle Hender / Guds ære forfremmis / Riger / Land / Stæder oc Byer velsignis oc benedidis. Men bliffue saadanne Personer wecens /

cens/ oc faa atskillige Meninger/ læ-re/ skriffue/ dicte oc hade huer andre indbyrdis/ eller tage ilde affsted i de-ris Leffnit met skadelige forargelser/ eller Verdslig Øffrighed oc Menig-hed tager ilde affsted met saadanne Aandelige Personer/ vden skellig sag plagger/ hader oc forfølger dennom/ da maa mand frycte/ at Land oc Ri-ger/ Stæder oc Byer vil komme vdi stor Jamer oc elende/ timelig oc euig skade.

At huer kand acte oc skelne imel-lom de onde oc gode Lærere/ ære oc høre de trofaste/ oc sky oc fly de falske oc onde som en Pestilentz oc forgifft/ da vil ieg her lære om den Aande-lige Stat.

I. Først/ hueden Prædicke Embede haffuer sin begyndelse.

II. Dernæst/ huad Naffn Aandelige personer haffue i den hellige Skrifft.

III. Huad deris Embede oc kald er.

IIII. Huorledis de bør at være beskickede.

V. At de skulle holdis i act oc ære.

VI. Huorledis de skulle trøste sig mod Verdens spaat oc had.

VII. Huad straff dem skal offuergaa/ som forfølge Ordet oc Ordsens tiennere.

VIII. Huad straff dem skal offuergaa som falskelige omgaaes met Guds Ord.

IX. Huorledis huer skal omgaaes retsindige Prædickere.

Den Første Lærdom.

Hueden Prædicke embede haffuer sin begyndelse oc fremgang.

DEN Første Præst som kundgiorde det Himmelske Ord for Menniskẽn/ vaar den Allsommec-

sommectigste euige Gud selff/ Thi der hand haffde skabt Verden/ Adam oc Euam / saa omgicks hand dennom / oc lærde dennom huad de skulde giøre oc lade / oc gaff dem fri Villie at vdkaare Døden eller Liffuit. Men de lode sig strax bedrage aff Dieffuelen / oc mere lyde hannom end Gud / oc falt derfor i grusselig wselhed. Saa kom Gud til dennom igien/ oc prædickede dem en haard Lowens Prædicken/ huor skendelig de haffue forseet sig / oc huad wselhed dem oc deris Effterkommere skulde derfor vederfaris/ oc gaff dennom saa den naadige Euangelij Trøstprædicken / som vaar besluttet før end Verdens Grunduoll bleff lagt / at hand haffde behag til Menniskene vdi Christo/ oc sagde: Quindens sæd skal sønderknuse Slangens Hoffuit.

Gen: 1. & 2.

3.

Ephes: 1.

1. Pet: 1.

Gen: 3.

Dernæst / effter Adam oc Eua

11.

vaare vddreffne aff Paradis/ da opreysde Adam tho Steenstøtter/ som Berosus oc Iosephus skriffue/ oc lod der vdi indgraffue Tre Historier. Den første om Verdens skabelse: den anden om sit ynckelige fald: den tredie om Quindens sæd som skulde sønder knuse Slangens Hoffuit. Did forsamlede Adam sig alle dage met sine Børn oc Affkomme/ oc prædickede oc lærde dennom om alt dette/ der offrede de oc deris Efftkommere/oc giorde vor HErre tieniste oc loffsang.

III. Effter Adam befoel Gud Noa i besynderlighed at prædicke sit Ord imod den vantro Verden/ Hand lærde aabenbare/ at Gud vilde ødelegge dennom met Vand/ Men de foractede hannom oc Ordet/ Oc der de vilde icke lyde oc tro hans Prædicken oc aduarsel/ angre deris synd oc omuende sig/ fordrucknede Gud

7.

den

den rygløse Verden met all sin ny Skabning oc herlighed paa Jorden.

Saa begynte Gud selff igien at prædicke for Abraham/ Isaac/ Jacob oc Mosen/ oc bebant sig met dennom vdi Omskærelsens Sacramente/ oc met stor Tilsagn/ Mirackel oc løffte talde oc omgicks met dennom. Kong Dauid oc Salomon faarregaff hand lige sin villie oc sin Søns tilkommelse/ oc de fremdelis forkyndede det deris Tilhørere.

Siden vdualde Gud nogle synderlige personer som kalledis Propheter/ som Jeremias aff Moders Liff / Elisæus fra Plowen / Amos fra Fæhiorden/ oc mange flere/ som straffede Konger/ Riger oc Stæder for deris Synd/ oc kundgiorde dennom deris ødeleggelse / oc lærde oc spaade om Christi Tilkomelse/ Embede/ Leffnet/ Død/ oc Opstandelse. Paa det sidste sende hand den rette

høyeste

IIII.
17.

V.
Ierem. 1.
2. Reg. 19.
Amos 7.

VI.

Hebr: 1. høyeste Præst frem Christum/ som Apostelen siger: Effter at Gud i Fordum tid talede mange gange oc i mange maade til Fædrene forme-delst Propheterne/ da talede hand i de sidste dage til oss formedelst Søn-nen/ huilcken Petrus kalder en Sie-le Hyrde oc Biscop. Den Esaias kalder Guds Salffuede/ til huilcken Aaron/ som David her omtal/ vaar alleniste en Figur oc forbillde/ som Apostelen klarlige vdlegger. Denne ypperste Præst Christus kom det ret-te Præste Embede i laffue/ oc foror-dinerede sin Christne Kircke/ Præ-dickere oc Lærere/ besynderlig/ der hand gick paa it Bierg/ oc bad den hele Nat offuer/ oc der kallede sine Disciple/ oc vdualde Tolff/ dennom kallede hand Aposile/ oc siden befoel dennom at gaa i den gantske Ver-den at lære oc døbe alle Folck i naffn Faders/ Søns oc Hellig Aands/ oc

1. Pet: 1.

Esaiæ 61.

Hebræ: 8.

Lucæ 6.

lære

lære dennom at holde alt det hand befalede dennom / der til styrckede hand dennom met den Hellig Aand paa Pintze dag. Oc Paulus siger: Christus foer til Himmels / oc sætte nogle til Apostler / nogle til Prophe-ter / nogle til Euangelister / nogle til Hyrder oc Lærere. Gud haffuer oc nu i denne sidste Verdens tid / ved gudfryctige Keyser / Konger oc Her-rer / opholdet Doctores, Lectores, Mestere / Bisper oc Præster / som tienne Christi Kircke oc Menighed huer i sin stæd oc Kald / huilcke Chri-stus met atskillige Tungemaal oc høy forstand salffuer / at de met den Himmelske Ollie / som er Guds ord / trøster oc vederqueger bedrøffuede Hierter oc bange Samuittigheder. Diss imellom aff Verdens begyn-delse haffuer Gud oc offte brugt sine hellige Engle aff høyeste Himmel / som oc haffuer aabenbarit oc præ-dicket

Matth. 28.

Ephes. 4.

dicket Guds Villie for Menniſken/ baade i det gamle oc ny Teſtamen- te/ naar nøden haffuer vdkreffuit. Her aff kand huer forſtandig mer- cke / at den Aandelige ſtat oc Præ- dicke Embedet/ haffuer ſin herkomſt/ Begyndelſe oc Krafft aff Gud / oc haffuer langt høyere Beſtilling oc Verdighed/ end den gemeine mand oc onde verden dømmer/ naar Guds Ords Tiennere ere tro i deris Em- bede/ oc icke flagrendis rør/ ſom Chri- ſtus ſiger om S. Hans Baptiſt.

Matth. 11.

Efftersdi at Præſte Embedet er aff Gud/ huem haffuer da begyndt at bygge Kircker?

Aff Verdens begyndelſe vaare ingen Kircker til / men Adam met ſin Huſtru/ Børn oc affkomme gick i marcken vnder aaben Himmel til de tho ſteenſtøtter (ſom før er rørd) oc der paakallede oc loffuede Gud. Der Noa vaar reddet fra Vandflo-

Gen: 8.

den

den da bygde hand HErren it Altere vnder aaben Himmel/paakallede oc loffuede Gud/oc tog aff allehaande reent Queg/ oc allehaande reene Fule/ oc offrede Brendoffer paa Alteret oc HErren luctede den behagelige luct / oc fick yndeſt til Menniſken / oc ſactede ſin grumme Vrede Der Gud kallede Abraham/ oc giorde hannom tilſagn/at alle Menniſke ſkulde velſignis i hans Slect oc affkomme / ſtrax bygde hand HErren it Altere aabenbare i Marcken/ oc der hos prædickede om Guds villie/ oc den tilkomendis velſignede Quindens Sæd. Jſaac lige ſaa. Effter Guds befalning bygde oc Jacob it Altere i marcken/ oc der hos loffuede Gud. Saa haffuer Menniſken aff Verdens begyndelſe ingen Kircker hafft/ men alleniſte Altere i Mambres / Salem oc andre ſtæder/ Oc haffuer denne ſkick varet 2454. Aar/

12.

26.

35.

Aar / at de hos deris Altere i Marcken haffuer loffuit oc offrit Gud / oc prædicket om denne tilkommende Quindens Sæd / oc viste intet aff bygde Kircker. Men Gud befoel Mosi at bygge en liden Kircke / som mand kallede HERrens Arck / der vaar beslagit met Guld oc sølff inden oc vden / som vaar en Figur til Jerusalems Tempel / vdi huilcket Gud loffuede at vilde haffue sin værelse / oc gaff dennom en affritzning oc skabelone/huordan den skulde være met all sin behøring. Der hos befoel Gud/ at Moses skulde ordinere oc beskicke sin Broder Aaron / at hand skulde være Guds Ypperste Præst / oc Aarons Børn skulde oc være Præster/ oc paabød huad klæde prydelse de skulde haffue/ som videre læsis. Denne Arck bar Israels Folck met sig i Ørcken vdi 40. Aar/ som du kand læse. Naar de ginge frem

Exod: 25.

28.

frem met Arcken/ da raabte Moses: HErre stat op/ lad dine Fiender atspredis / oc dem som dig hade fly for dig. Oc naar de huilte sagde Moses: HErre kom igien til Jsraels mange tusinde. Ved deñe Arck giorde Gud vnderlige Mirackel/ som beskriffuis i Josuæ oc Samuelis Bøger. Denne Arck vaar i brug 486. Aar / oc siden bleff indførdt aff Kong Salomon/ Præsterne/ Leuiterne oc de Eldste aff Jsrael i Jerusalems Tempel/ Saa begynte Kong Dauid oc vilde bygge HErren it nyt Hus til Guds Tienniste/ men Gud formeente Dauid det ved Propheten Nathan / oc sagde/ hans sæd skulde bygge HErrens Naffn it hus. Der Dauid skulde dø offuergaff hand sin Søn Salomon Regimentet / oc befoel hannom i besynderlighed/ at hand skulde haffue Gud oc hans Ord for øyen/ da skulde det gaa hannom vel. Dernæst

Num: 10.

Iosuæ 3. 6. & 18.
1. Sam. 4
1. Reg. 8,
2. Reg. 7.

1. Peral. 22.

næst formanede hand hannom høyelig / at hand skulde bygge HErren en Kircke/ til huilcken Dauid haffde forsamlit stort forraad/ oc bad hannom være frimodig/ oc sagde: Jeg haffuer samlit til HErrens Hus i min møye / Hundrede tusinde Centener Guld/ oc Tusind maal tusind Centener sølff/der til Kobber/ Jern foruden tal/ Steen/ Træ oc anden beredning/ Oc Dauid bad alle Jsraels Førster oc Offuerster / at de skulde hielpe hans Søn Salomon der til. Dette Guld/Sølff/Kobber/ oc Jern tog Salomon/ oc gaff megit mere der til / oc holt en offuermaade stor bekaastning der paa / tredive tusind mand / som altid giorde arbeyd met Halffierdesinds tiuffue tusind som baare byrder/ oc firesinds tiue tusinde Tømmermend/ foruden tilsiuns mend tre tusinde oc tre hundrede som regerede offuer Folcket/ oc

1.Reg: 6.

giorde

giorde gierningen: Oc i det Elluffte Aar bleff husit rede/ som det skulde være. Dette Tempel vaar opbygdt met Guld/Sølff oc herlig prydelse/ at Verden aldrig haffde saadan Ornat, oc aldrig bliffuer/ thi der Salomon bygde/ vaar der mere Sølff i Jerusalem end stene. Denne Kircke varede i sin prydelse 423. Aar/ saa bleff den forstyrret aff Nabogodonosor/ oc siden ødelagt. De Hedenske Skribentere meene wuist at være huem først begynte Kircker at bygge nest effter Jerusalems Tempel. Dog meene en part at Ianus begynte først i Italia. Kircke Bygninger erre GUD teckelige/ naar Guds Low oc sande dyrckelse der i handlis/ som Dauid siger: Jerusalem er opbygdt/ at det skal være en Stad som mand skal komme tilsammen/ der som Slecterne skulle opgaa/ som er HERrens Slecter/ at

6.

10.

Psalm: 122.

prædicke for Israels Folck / oc tacke HErrens Naffn. Aff denne Aarsage erre alle Kircker i Danmarck oc andre Land bygde/ ved øffrigheds oc menige mands bistand/ at Guds Tienniste/ære/Bøn oc Sacramenternis brug der vdi skulde rettelig handlis. Disse Bygninger som kaldis Kircker / haffuer sit naffn aff it Græsk Ord Κυρίακη, eller Κυρίȣ οἶκος, det er: HErrens hus/ vdi huilcket HErrens naffn / villie oc Loff handlis oc tracteris. De kaldis oc Tempel / som Propheten siger/ at Jøderne rosede sig aff Jerusalems Tempel/oc sagde: Templum, templum, templum Domini, det er: HErrens Tempel/tempel/tempel/ &c. Huilcket Naffn er kommit aff det Latinske Ord Contemplare, det er: at beskwe/ Thi naar Israels Folck ginge til Jerusalems Tempel / da haffde de nock beprydelse oc kaaste-

Ierem. 7.

kaastelighed at besee i deris Kircke/ huilcket dennom om den Himmelske prydelse oc euige Liffs herlighed paamindte.

Den Anden Part.

Huad Naffn Aandelige Personer haffue i den Hellige Skrifft.

I Det Gamle Testamente kallede mand Guds Ords Tiennere:

I. Seere. — 1. Sam. 9
II. Skuere. — 2. par. 16
III. Rætferdigheds Prædickere. — Esaiæ 30
IIII. Propheter. — 2. Pet. 2.
V. Lærere. — Ierem: 7. & 8.
VI. Skrifftkloge.
VII. Tiennere.
VIII. Præster.
IX. Vectere. — Ezec: 33
X. Patriarcher. — Actor. 2. & 7.

J det ny Testamente giffuis den-nom oc ſerdelis Naffne.

Lucæ 6.	1.	Apoſtler
1. Tim. 6	2.	Eldſte
Acto. 15. 20.	3.	Brødre
	4.	Biſper
Ephes: 4.	5.	Propheter
	6.	Hyrder
	7.	Euangeliſter
Hebr. 13.	8.	Lærere
2. Tim: 1.	9.	Prædickere
2. Pet. 1.	10.	Tiennere
1. Cor. 4.	11.	Tuctemeſtere
	12.	Fædre
	13.	Husholdere
1. Cor: 3.	14.	Guds metarbeydere
Math. 11.	15.	Engle Apoc: 2. & 3.
Math. 5.	16.	Verdens Salt oc Lius
Iohan. 1.	17.	En raabendis Røſt
2. Cor. 5.	18.	Sendebud
Actor: 10.	19.	Vdualde vidne.

Den Tredie Part.

Huad deris Kald oc Embede er.

FOrst skulle de prædicke Lowen for deris Tilhørere/ at Tilhørerne kunde lære at kiende deris Offuertrædelser/ oc see den store oc grumme Guds Vrede/ timelig oc euig straff / dem offuerhenger for deris Synders skyld/ oc vden de giøre aluorlig Penitentze/ Bod oc Bedring / baade for deris oprindelige Synd / offuer huilcken Gud klager/ saa vel som for deris egne Synder. Det er met Prædickere lige som met en Sædemand: Jorden giffuer hannom icke god Fruct/ vden den tilforn bliffuer vel ristit/ tuærit / øreket eller met Plow jernit vel igennom skaaren/ at Torne/ Tidsel/ Lyndfynd oc anden saadan vkrud / bliffuer met

I.

Genes. 8.

roden oprykt. Saa er det icke vel mueligt at en part Menniskis Hierter rettelige kand anamme det hellige Euangelium/oc bliffue deelactige i det Himmelske gode vden de tilforn met den rette Penitentzis Plowkniff bliffue igennom skaarne / at de aff Hiertet kunde kiende deris slemme Synd/ oc saa vise dennom fra deris hierters onde Tancker/ lære dem at spæge tungen oc beuare Legomit met alle sine Lemmer/ at det icke skal synde igien imod Gud oc deris Næste. Oc lige som det er wmueligt at it fult eller raadit Saar kand bliffue lægt/ met mindre end det døde Kiød oc whumskhed tilforn bliffuer affsnidet: Saa kunde icke heller Tilhørerne kiende deris groffue Synder / vden de det lære aff Lowsens Prædicken/ saa de selff kunde acte huor nyttigt Euangelium er. Saa affmalede Nathan Prophet Kong Dauid ved en

en lignelse / huor stor oc groff hans Synd vaar met Hoer oc Mord/ at Dauid strax dømde den til døde som den Synd bedreffuit haffde/ Men der hand merckte sig selff at være det Dødsens barn for sin groffue synd/ faldt hand strax Gud til føye/ bekiende sin Synd / Hiertelig begræd sit Fald / oc klager offuer sin onde oprindelig Natur/ som haffde kommet hannom der til/ bad inderligen om Forladelse/oc loffuede it nyt leff nit oc gode gierninger/ at Gud vilde være hannom naadig/ oc hielpe hannom.

2.Reg. 12.

Psalm. 51.

II. For det andit/ skal de icke ansee nogen Persons høyhed/ men straffe huer / som Gud i sit Ord vdkræffuer/ som hos Propheten : Paaminder du den wgudelige / oc hand omuender sig icke aff sit wgudelige væsen/ da skal hand dø for sine Synders skyld / men du haffuer reddet

Ezech: 3.

2. Reg: 18.

din Siæl. Helias straffede Kong Achab oc sagde: Du oc din Faders Hus forstyrrer Jsrael/ Thi i forlode HErrens Bud / oc vandrede effter Baal. Saa lastede Johannes Kong Herodem aabenbarlige/ som wkyskeligen omgicks sin Broders Philippi Hustru / oc sagde: Det er icke ret at du haffuer hende. Saa skal Prædickerne icke see til Personers værdighed/ men straffe de mectige/ saa vel som den allerringeste.

III.

For det Tredie/ Naar en Syndere bekiender sin Synd/ oc kommer saa viit som Dauid der sagde: Jeg haffuer syndit imod HErren / saa skal en Prædickere icke forsøme sig/ oc aff Iohannis Baptistæ Exempel vise angerfulde Hierter til det rette Guds Lam JEsum / som bar alle Verdens Synder. Oc som Nathan trøstede Dauid oc sagde: HErren haffuer bort tagit dine Synder.

Iohan: 1.

2. Sam. 12.

De

De skal oc trøste dennom met skøne Sprock aff den hellige Skrifft: som Gud taler hos Propheten: Jeg vil ingen Synders Død. Oc Paulus siger: Det er it sant oc dyruærdigt Ord/ at JEsus Christus er kommen til Verden / alle Syndere salig at giøre. Item / Der som nogen met sin mund bekiender JEsum/ at hand er en HErre/ oc troer det i sit Hierte/ at Gud opuacte hannom fra de Døde/ hand skal bliffue salig. Item trøster Paulus at Guds Naade offuergaar Synden. Saadanne oc andre Euangeliske Sententzer skal Prædicantere faarregiffue oc Lære fattige angergiffne Syndere / at de kunde trøste oc husuale sig imod deris synders mangfoldighed oc samuittigheds klage.

Ezech: 33.

1. Tim: 1.

Rom: 10.

8.

IIII.

For det Fierde / skal de ingen forargelse giffue / enten met Lærdom/ Leffnit eller nogen anden wueye /

men

men bliffue simpel oc enfoldig ved Mosen/Propheterne oc den Apostoliske Jesu Christi Lære/ som Paulus raader: Jeg formaner eder kiære brødre ved vor Herris JEsu Christi naffn / at i haffuer alle sammen èn tale/ oc lader icke splidactighed være iblant eder / men holder fast tilsammen vdi it Sind oc en Mening / oc formaner at de skal tage sig vare/at de icke kiffue om Ord/ som icke erre nyttige / vden at forvende dennom som det høre/ oc holde sig fra daarlige Spørsmaal oc Fabel. Oc til Titum raader hand / at mand skal skicke sig i alle maade til it gaat Exempel i gode Gierninger/ i wforfalsket Lærdom / met ærlighed / met salige oc wstraffelige Ord / paa det at den Genstridige kand skamme sig / at hand intet haffuer at sige om Guds Tiennere.

1. Cor: 1.

2. Timo. 2.

Tit: 2.

V. For det Femte/ skal de oc effter

Christi befalning døbe Menniskene i Naffn Gud Faders/Søns oc Hellig Aands/ oc tilholde Menigheden/ at lige som Jøderne holt deris Omskærelse i ære oc act/ som vaar deris Sacramente oc Trois Beseyling. Saa skal oc de som døbte erre/ holde deris Daab i act ære/ oc trolige høre Guds Ord/ oc leffue der effter. Efferdi Paulus siger: At de som erre døbte i Christo JEsu / de erre døbte i hans Død/ saa erre wi jo begraffne met hannom formedelst Daaben i Døden/ paa det lige som Christus er opuact fra de Døde formedelst Faderens Herlighed / saa skulle wi oc vandre vdi it nyt Leffnit. Det same lærer Petrus/ at Daaben giør oss salige/ som betyder icke den wreenlige borttagelse paa Kiødit / men en god Samuittigheds Pact for Gud/ formedelst JEsu Opstandelse. Item/ Apostelen siger: De som erre døbte/ erre

Matth. 28.

Rom. 6.

1. Pet: 3.

Galat: 3.

erre iførde CHristum. Lige som Marcus skriffuer/ at Johannes vaar vdi Orcken/ døbte oc prædickede om Penitentzis Daab/ til Syndernis forladelse: Saa skulde Guds Ords Tiennere end nu døbe oc prædicke Penitentzis Daab/ det er: at huer som er døbt/ skal omuende sig fra Synd/ oc leffue Christelig/ endrectig oc kiærlig i gode gierninger.

Marc: 1.

VI. For det Siette/ Efftersdi JEsus CHristus haffuer indstifftet sit Legoms oc Blods delactighed i Nadueréns Sacramente/ til en sand Hellig brug/ oc wi forfinde/ at Apostlene effter Christi Befalning bleffue fremturendis i Brøds brydelse/ oc Sacramenternis brug/ som Paulus siger: Saa offte som i æde aff dette Brød/ oc dricke aff denne Kalck/ da skulle i forkynde HErrens Død indtil hand kommer. Oc efftersdi Paulus formaner/ at huert Menniske skal

Actor: 20. & 2.

1. Cor: 1.

1. Cor: 11.

skal prøffue sig selff/ da bør Guds Ords Tiennere at haffue flittig oc god opseende i den Christen gemein/ at de icke tillade Menigheden Sacramentet vden god act oc offuerhøring/ oc lade dennom føre it Gudeligt oc Christelig Leffnet som Sacramentet bruge ville/ efftersom Christus siger: Giffuer icke Hunde det Hellige/ Oc kaster icke Perler for Suin: det er/ De skulle icke metdele saadanne Sacramentet/ der føre it Suine oc Hunde leffnit/ galne/ vforstandige/ vilde/ vanartige/ onde oc vgudelige/ som huercken acte Gud eller deris Salighed.

Matth: 7.

VII.

For det Siuende/ om Forfølgelse paakommer dennom for Ordens skyld/ da skulde de bliffue faste i deris høye Kald/ som Christus lærer: salig er den som bliffuer bestandig til enden. Saa haffuer Stephanus icke ladit sig forfærde for Øffrighed oc

10.

de

Actor: 6. 7. de høylærde i Skolerne/som Disputerede imod hannom/ men met Frimodighed bekiende Christum/ oc lod stene oc plage sig til Døden. Iohannes Hus gick lige saa frimodig til Døden / oc førdis til Retterstæden met en Papirs Krune paa Hoffuedit/ paaskeffuit Archihæreticus, det er/Ertzketzer/ oc en Dieffuel paamalit/om huilcket hand sagde: J haffue malit en Dieffuel paa mit Hoffuit/ men ieg haffuer CHristum i mit Hierte: J haffue sæt en Papirs krune paa mit Hoffuit/men min Christus bar en Torne krune for mig.

VIII. For det Ottende/ skulde Aandelige Personer altid bede for den Hellige Christelige Kircke/ oc alle Menniske / besynderlig for Øffrighed / som Paulus raader: At wi kunde leffue it roligt oc stille Leffnit i all Gudelighed oc ærlighed. Saa bad Abraham inderlig met stor Fordri- (1. Timo: 2. Gen: 18.)

stelse

stelse til Gud for de Sodomiter. Moses for Israels Folck/ der de haff de giordt en Guldkalff/ oc tilbedit hannom/ Der Gud vilde ødelagdt dennom/ oc ny optagit en Pact met Mosen / lige som hand før haffde giordt met Abraham. Christus bad icke eniste paa Biergit/ i Vrtegaarden oc andre stæder/ men oc aabenbare paa Korsit for Jøderne oc alle Menniske. Saa siger S. Pouel sig altid at haffue bedit for den Romerske Kircke. Oc til de Colosser: Wi bede altid for eder / oc lade icke aff at bede. Ydermere til de Tessalonicker: Wi met Tacksigelse tencke paa eder i vore Bøner vden affladelse. Endog huert Menniske bør at bede for sig selff/ oc for alle Menniske/ saa bør dog Præster vdi almindelighed oc besynderlighed at bede til Gud for Øffrighed/ Vndersaatte oc alle Menniske.

Exod: 32.

Iohan. 18.

Rom: 1.

Colos. 1.

Thes: 1.

For det Fierde.

Huorledis saadanne Personer bør at være beskicket paa deris Embedis oc Persons vegne.

HEr om lærer S. Pouel/ oc beskriffuer huordanne prydelser saadanne Personer skulde haffue/ at de kunde beprynde Christi Kircke met Lærdom oc Leffnit/ oc den met begge Hender opbygge / at de icke skulle bliffue som Noe Tømmermend der bygde Arcken/ oc bleffue selff fordrucknede met den Vantro Verden/ for deris ondskaff.

1. Tim. 3.

Først skal en Biscop (det er her at forstaa/ en Guds Ords Tienere) være wstraffelig. Skulde Præster være fraskildt Verden i sand Lærdom oc it helligt Leffnit/ da bør dennom icke at lade sig finde i aabenbare Last / Synd eller forargelse / at

1.

Ordet

Ordet oc Embedit icke skal høre ilde for deris skyld / ellers erre de en Sla-brand/ oc nedbryde mere end de op-bygge/ Derfor huo som staar vel/ Hand see sig til hand icke falder. Saa vil Paulus at mand icke skal befale dennom det hellige Prædicke Embede/som erre beladne met obenbare groffue Synder/oc raader dennom som erre i Kald/at de ingensted skulde giffue Forargelse/ paa det deris Embede skal icke straffis/ men beuise sig i alting som Guds Ords retsindige Tiennere.

1. Cor 10.

2. Cor 6.

Dernæst en Quindis mand. Apostelen saa vel/ at somme Præstmend erre Menniske/ saa vel aff wkysk Natur som andre Menniske/ dog vilde hand/ at de icke skulle besmitte deris Embede met wkyskheds Gierninger : Thi Verden tager Præsters Synd megit mere til forargelse/ end andre priuat Personers.

11.

 Endog

Endog S. Pouel til de Corinther argumenterer om Gifftermaal for alle Menniske/ vil hand her i besynderlighed paabiude Præster som icke haffue Kyskheds gaffue at leffue met/ at de skulde haffue en ecte Hustru/ oc icke flere. Vdi det gamle Testamente haffde Lamech tho Hustruer/ Jacob oc 2. Salomon haffde 700. Ecte Hustruer/ oc 300. Medhustruer/ oc andre flere. Huilcket er skeet aff Guds Tilladelse for synderlig Aarsager skyld. Men den Prophet/ om huilcken Moses spaade/ der skulde sige alt det som Gud befoel hannom/ hand haffuer høyelig lastet Jødernis oc den forrige Verdens Ecteskaffs misbrug/ oc den afflagdt oc affsagt/ oc paa ny reformerede Ecteskaffs Orden oc sagdt: haffuer i icke læst/ at den som giorde Meñisken i begyndelsen/ hand giorde at der skulde være en Mand oc en Quinde / Oc

derfor

1. Cor: 7.

Gen: 4. 29.

1. Reg. 11.

Deut: 18.

Matth. 19.

derfor skal Manden forlade sin Fader oc Moder/ oc bliffue hos sin Hustru/ oc de skulle være it Kiød/ Huad Gud haffuer sam̃enføyet/ skal Menisken icke atskille. Saa vil Paulus vise Ordsens Tienere oc alle Christne fra Jødernis Exempel / at huer skal lade sig nøye met en Hustru effter Christi Lærdom.

Gen: 2.

Blant Tyrckens store vildfarelser/ haffuer hand oc Ecteskaffs misbrug/ oc tager sig tho / tre eller fire Hustruer/ foruden methustruer / ja saa mange hand kand føde/ aff huilcket mand kand acte deris Bæstiske wkyske leffnit oc Ecteskaffs misbrug. Pawen slar icke mindre paa / som forbiuder Bisper/Cardinaler/Muncke/Præster oc hans gantske Klerckeri at giffte sig / Men en Skøge effter anden tilladis dennom imod denne S. Powels Lærdom / oc Guds egen Ordning.

III. Det Tredie / Edrue. Paulus vil at Præster icke skulle leffue effter Verdens onde Exempel / slemme oc demme / men i Edruelighed. Huilcket Petrus oc formaner alle Menniske. Der Moses omgicks met Gud paa Biergit vdi 40. dage oc netter. da aad oc drack hand intet. Helias Prophet huercken aad eller drack vdi 40. dage oc netter / der hand maatte fly for den wgudelig Kong Achab. Saa vil det være / at huo som skal omgaas met Gud oc hans Ord / oc staa denne wgudelige Verden imod / hand maa icke nogen tid slaa it gaat Russ / men leffue i Edruhed oc Affhold / paa det hand altid kand være bequem at tienne Christi Menighed / oc være andre it gaat Exempel.

1. Pet: 1. & 5.

Exod: 34.

3. Reg: 9.

IIII. For det Fierde / Retsindig. Det er: De skal haffue stadige oc faste Sind / som icke lader sig regere aff onde Affecter / men see til Gud / Rætferdig-

ferdighed oc god Forstand.

For det Femte/Tuctige. De skal haffue stadige oc høffuiske Sæder/ icke være slageruren eller gæckuren/ met wnoder i Ord/Tale/Omgengelse/ men lempe deris Sind effter dem de skulde omgaas.

V.

For det Siette/Gierne laane Hus. Vdi Pauli tid vaare mange fordreffne oc forjagede fra Hus oc hiem/ for JEsu naffns Bekiendelse skyld/oc actedis for Kættere oc wstadigt Folck/som vandrede met stor Fattigdom oc elende/ som Apostelen omtaler. Saa lærer icke Paulus/at Præster skal være huer mands fri Vert/ met Mad/Øll/Penninge/ Hus/tappe i/som wforstandige mene/ Men at Prædicanterne skulde lade sig de rette Fattigis elende gaa til Hiertet/ det alle Christne hør oc bør. Der om formaner Petrus: Laaner gierne Hus vden knur. Oc

VI.

Hebræ. 11.

1. Pet. 4.

 Pau-

Hebr: 13. Paulus paaminder at wi skulde icke forglemme at laane Hus/ oc siger: nogle laante Engle Hus / oc viste det icke. Det er en miskundelig gierning at laane Hus/ de Rige for penninge/ oc Fattige for Christi skyld.

VII. Det Siuende / Duelig til at lære. Her vil Paulus / at mand skal vduelge dennom som haffue Forstand oc Aandsens gaffuer til at formane oc lære: som Cicero vaar en veltalende mand/ saa skulle oc de tilades Embedit / som met Prædicken oc forstand kand faarestaa Menigheden. Saadanne Personer bør at offuergaa andre met Tale oc Visdom/ icke eniste i den hellige Skrifft/ men oc vdi atskillige Tungemaal oc Boglige Kaanster.

VIII. For det Ottende/ Icke en Vindrancker. Apostelen forbiuder icke Vin at dricke til nødtørfft / Thi hand lærer en anden stæd/ at maa-

delig

delig Vin er en sand Lægedom til en wsund Maffue: Men Guds Ords Tiennere skal icke være Vindrancker eller Øllfyldere/ Thi Druckenskaff er en Last oc selffuillig Galenskaff/ Huilcken (diss vær) findis for gemein i alle Stater/ hos de Fattige saa vel som de Rige/ at de Fattige acter saa ringe om 4. alb som de Rige/ i huor sure de skulle fortiene dennom.

1. Timo: 5.

IX.

For det Niende/ Jcke en offuerfusere. Det erre de som offuerskende deris Næste met forhaanlige oc wnyttig Ord/ oc der offuer bedrøffue oc mistrøstie mange. Thi skulde Aandelige Personer icke være for strenge oc for hastige i deris Ord imod enfoldige Syndere / men fare mildelig oc sactmodig i sin tale.

X.

For det Tiende/ Jcke en som staar effter slem Vinding. Der om lærer Petrus oc siger: Føder Christi

1. Pet. 5.

Hiord/som eder er befalit/oc seer vel til/ icke tuingde til / men veluillige/ icke for slem vindings skyld/ men aff Hiertens grund icke som de der haffue Herredømme offuer Folcket/ men værer Hiordens Exempel/ saa skulle i/ naar den ypperste Hyrde aabenbaris / anname ærens Krunc / som skal icke visne eller forgaa. Propheten Baalam / aff lætferdighed vilde icke forlade Kong Balach/ men saa effter wrætferdigheds løn oc skenck/ Derfor lod Gud hans Aseninde tale met Menniske stemme / oc straffede hans Daarlighed / at Propheten imod sin villie/ maatte velsigne den Gud vilde haffue velsignet/ oc forbande den Gud vilde haffue forbandet.

Num: 22.

XI.

For det Elluffte / Medligige. Det er / de skulle være sactmodige / som Christus lærer: Saadane skulle besidde Jorden / det er: nyde timelig

Matth. 5.

melig Velfart / oc siden besidde den Himmelske Jord Paradis.

For det Tolffte/ Icke trætactig. Her vil Paulus de skulle icke kiffuis trætte/ eller hade nogen/ oc icke være knarckuren oc Kæbesterck/ men de skulle føre it stille oc fredsommeligt Leffnit/ Thi sætter Petrus oss Christum til it Exempel / at huer skal efftersølge hans Fodspor / huilcken der icke bandit igien der hand bleff bandet / oc icke truede der hand leed.

XII.

2. Pet: 2.

For det Trettende / Icke gerig. Høygerighed bedrog Adam/ oss alle til en fordærffuelig langsom skade: Derfor vil oc Paulus at Præsterne synderlige skal tage sig vare for gerighed som forhindrer deris Kald/ oc giffuer Synd oc forargelse.

XIII.

For det Fiortende/ Som kand vel faarestaa sit egit Hus Den som det icke kand giøre / huorledis kand hand forsørge Guds Menighed.

XIIII.

Der

1. Tim: 5. Der om taler Paulus: Der som nogen icke besørger sine Husfolck/ hand haffuer nectit Troen/ oc er verre end en Tiuff. Mand skal icke fordøye vnyttelig/ men holde i forraaad/ som Joseph/ oc forsichtige Husholdere giøre. Mange slaar stor Brask oc bram paa/ Præster saa vel som andre/ oc om Jull saa ruse/ at der er om S. Oluffs tid intet i Huse.

XV. Det Femtende/ Som haffue lydige Børn. Dauid siger at Børn erre HERrens gaffuer/ oc Liffsens fruct er en skenck/ dog bliffue de offte wlydige/ somme aff naturen arrigere end somme/ som Cain/ Absolon oc flere. (Psalm. 127.) Forældrene haffue oc offte stor skyld i Børnenis Ondskaff/ at de icke i timelig oc tilbørlig tid affue oc straffe dennom for deris Skalckheds skyld/ men efterlader oc kelner met dennom/ som Heli giorde met sine tho Sønner/ Ophni oc Phinees/ (1. Sam. 7.)

Thi

Thi er det raadeligt som Syrach siger/ at bøye deris Hals i Vngdommen.

Syrach 7.

XVI.

For det Sextende/ Icke ny plantet/ det er Nyling. Mand pleyer at sige/ en ny Theologus, en ny Ketzer/ det er : En ny Theologus kand vel vide den hele Bibelske Skrifft/ men hand er icke strax grunfest eller dreffuen der vdi/ hand kand oc snart lade sig forvende/naar ellers en gammel dreffuen Theologus / som er idelig forsøgt paa Religionens vegne/staar fast. Der til erre de vnge vanckelmodige / oc snart kunde forføris. De erre oc for hastige oc forhefftige / oc lade sig bedrage aff vngdommens Affecter / de søge berømmelse oc roos hos deris Tilhørere. Saa vil Paulus / at mand icke strax skal stede en det hellige Prædicke Embede i Haanden / vden hand veed oc forstaar sig paa Ordet/oc er der vdi

begrun-

begrundit. Huorledis kand nogen lære en anden/ det hand icke selff veed.

XVII. For det Syttende / Hand skal icke opblæse sig/ det er: Hand skal icke aff sit Kald / Lærdom eller Visdom hoffmode eller ophøye sig/ thi hand er Tienere der til/ oc icke Herre/ oc skal giøre Regenskaff for sit Fogderi. Jo høyere Visdom/ Lærdom oc Kald/ jo større skade oc fald/ om mand sig forseer. Christus lærer at wi skal giøre alt det oss er befalit/ Oc end da bekiende at wi erre wnyttige Tiennere/ wi giorde det som wi vaare plictige at giøre.

Lucæ 16.

XVIII. For det Attende/ Skal haffue it gaat vidnisbyrd: Paulus vil at de som skulde anamme Prædicke Embedet/ skulde tilforn haffue leffuit vel. Der er meenlige gaat forhaab om deñom som skicker sig vel i Vngdommen/ naar de kaldis til it helligt

Embede / At de jo da leffue vel for Gud oc Mennisken. Saa finde wi her de rette Hoffuit dyder / met huilcke Aandelige Personer skulde være beprydet. Om huilcke Paulus oc omtaler hos Titum / de Corinther oc anden steds / Huor hand oc lærer huad Laster de skulle sky.

Tit: 1.
1. Cor: 9.

Det Femte.

At Aandelige Personer skulde holdis i act oc ære hos alle Mennniske.

Skulde saadanne Personer være synderlig vdkaarne oc geskickte for andre / da bør dem jo at holdis i ære oc act hos alle Mennniske. Holder mand Legomlig Fæ oc Faarehyrder / oc Verdslig Øffrighed / som oc erre Legomlige Hyrder / i act oc ære / for deris Embedis nytte / skulde mand oc icke holde aff aandelige

delige Siælehyrder for det timelige oc euige gode/ som deris Embede oc Kald metfører.

I. Først efftersdi de erre Guds Ords Tiennere som Paulus lærer: Huer Menniske skal holde oss for Christi Tienere oc Husholdere offuer Guds hemmelige ting. Oc Christus siger selff: Jeg sender eder Vise oc skrifft- klaage: sendis de aff Christo/ da bør de jo at actis for Guds Legater/som Paulus siger sig at være en kaldet oc vduald Christi oc Euangelij Tien- nere/ Apostel oc Prædickere. Item/ den som begierer it Biscops dømme (det er it Aandeligt Lære embede) hand begier en kaastelig Gierning/ Thi er det icke Synd at staa der effter/ oc det begiere ved Christelig oc lowlig middel/ ved Bøn oc paa- kaldelse til Gud/ met Superinten- dentis, Øffrigheds oc Menigheds villie oc samtycke/ effter som huer

1. Cor: 4.

Matth. 23.

Rom. 1.

der

der til ret haffuer: De som lofflige kaldis / bør derfor at holdis i act oc ære: Men de andre som trenge andre vd / oc føre sig ind ved Gaffuer / gunst oc vold / de skulle vocte sig for en ond Samuittighed / ind at Vinduit / oc vd at hyllen / Oc deris ære bliffuer til skamme.

II. Dernæst skulle de actis oc æris for deris Myndigheds skyld / met huilcken de erre vdsende / som Christus siger: Lige som Faderen vdsende mig / saa vdsender ieg eder / huilcke i forlade Synderne / dem erre de forladne / oc huilcke i beholde dennom / dem erre de beholdne. Item / huad i binde paa Jorden skal oc være bundit i Himmelen / Oc huad i løse paa Jorden / skal oc være løst i Himmelen. Haffue Guds Ords Tiennere saadan mact aff Gud / Da bør mand at holde dennom i ære oc act / for saadan deris Myndigheds skyld.

Iohan: 10.

Matth: 18.

III. Den Tredie sag/ skulle de holdis i Anseelse for den Hellig Aands krafft som er i dennom / huilcken Christus loffuede sit Ords Tiennere / at ville iføre dennom met krafft aff det Høye(det er den Hellig Aand) som hand oc met vdtryckte Ord loffuede sine Disciple/ Oc fuldkom det paa Pindtze dag / der hand vdsende den Hellig Aand / aff huilcken de alle bleffue opfyldte/ oc talede Guds vnderlige Gierninger / effter som den Hellig Aand gaff dennom vd at sige. Saa haffuer den ringiste Guds Ords Tiennere den Hellig Aands gaffue vdi sig / som sig troligen vdi sit Embede skicker/ Oc er vaagen i Bøn oc Paakaldelse / oc leffuer foruden forargelse / for huilcken mand billig burde at ære hannom.

Lucæ 24.

Iohan: 14.

Actor: 2.

IIII. For det Fierde / bør de at actis for det gaffn/ som Ordet fører met sig som de lære/ som Dauid siger: Jeg vil

Psalm: 50.

vil lære de Rætferdige dine Veye/ at de wgudelige skulle omuende sig til dig. Oc Paulus siger: Euangelium er Guds krafft/ dennom som tro det til Salighed. Oc Christus stadfester dennom at bliffue salige/ som høre oc beuare Guds Ord. Haffuer Menniskẽn Troen aff Prædicken oc Guds Ord som mand hører/ saa burde de jo at æris oc elskis/ som saadant lære i Sandhed. Oc effterdi Christus siger: Huo eder anammer/ hand anammer mig/ Oc huo mig anammer/ hand anammer den mig haffuer vdsendt.

Rom: 1.

Lucæ 11.

Rom: 10.

Matth: 10.

Det Siette.

Huorledis Aandelige Personer skulle trøste sig imod Verdsens spot oc forfølgelse.

FØrst/ at deris Embede er it Aandeligt oc Himmels-

1.

høyt Kald/ til huilcket de erre vdual-
de aff Gud/ at staa Dieffuelen/ Ver-
den/ Tyranner oc vgudelige Men-
niske imod / Oc kand derfor aldrig
komme offuer eens met Mennisken/
besynderlig om de trolige giøre deris
Kald som dennom er befalit/ oc haff
ue Pauli sind/ der hand siger: Præ-
dicker ieg nu Mennisken eller Gud
til tienniste? eller tencker ieg at være
Mennisken behagelig / da vaare ieg
icke Christi Tiennere. Christus vi-
ste vel huorledis de skulde bliffue an-
nammede / der hand vijsde dennom
vd at prædicke for Verden/ der hand
sagde: See/ ieg sender eder vd som
Faar iblant Vlffue/ værer derfor
snilde som Hugorme/ oc simpel som
duer. Oc trøster dennom sigendis:
Kiøber mand icke tho Spurre for
en Penning / alligeuel falder der in-
gen aff dennom paa Jorden/ vden
eders Faders villie. Oc eders Hoff-
uit

Gallat: 1.

Matth: 10.

uit Haar erre talde. J erre bedre end mange Spurre Kand en Spurre icke falde ned/ eller it Hoffuit haar/ vden Guds Tilladelse/ mindre kand nogen skade den ringeste Lem paa Legomet paa en Prædicant / Kand de icke skade Legomet/ mindre kand de skade Siælen.

Dernæst skulle de trøste sig aff deris Frelseris JEsu Exempel/ huilcken bleff ynckelig oc wskyldelig vndertryckt/ forfuldt/ bespaattet/ bespyttet / Tornkrunit oc plagit til døde/ som dog kom til stor ære / oc nu sidder hos Guds høyre Haand/ oc vil komme met ære oc matt i Skyerne/ beholde Seyr/ oc beløne sine i Euighed. Est du en tro Christi Tienere/ oc lider Drøffuelse oc Forfølgelse i Tro oc Taalmodighed met hannom/ som Paulus siger / saa forlad dig visselig til / at du skalt være met hannom igien i Himmelske Fryd oc

II.

Rom: 8.

Glæde: Thi Christus trøster saadanne: I skulle være bedrøffuede/ men eders bedrøffuelse skal omuendis til glæde. Item/ eders Hierte skal glæde sig/ oc ingen skal tage eders Glæde fra eder. Thi siger Paulus: Wi haffue alleuegne bedrøffuelse/ men wi gremme oss icke/ wi haffue angist/ men wi erre icke mistrøstige/ wi lide forfølgelse/ men wi bliffue icke forladne/ wi vndertryckis/ men wi ødeleggis icke.

Iohan: 16.

2. Cor: 4.

III.

For det Tredie/ skulle de trøste sig ved de hellige Fædris/ Patriarchers/ Propheters/ Apostlers oc andre Gudfryctige Læreris Exempel/ som oc tilforn haffue lidt sorg/ forfølgelse/ stenelse/ Kaarsfestelse/ oc i andre atskillige maade pint oc omkommen. Saa maa de gaa i Dantzen met/ som Christus siger: Huer skal forsage sig selff/ oc tage sit Kors paa/ oc følge mig effter. Tuert

Matth: 5.

Lucæ 10.

imod: Huo som blyes mig oc mine Ord / hannom skal Menniskens Søn blyes ved/naar hand kommer i sin herlighed.

IIII. For det Fierde / skal de trøste sig at denne Forfølgelse varer ickun en føye tid / som Christus ligner ved en Quinde som føder. Her om taler Paulus trøstelig: Jeg holder det saa at være/ at denne tids Pinactighed er icke den Herlighed værd/ som skal aabenbaris i oss.

Iohan: 16.

Rom: 8.

V. For det Femte/ skulle de trøste sig ved Christi Ord / der hand siger: Frycter eder icke for dennom som ihielslaar Legomit / oc kand icke sla Siælen ihiel/ Men frycter eder mere for den/ som kand fordærffue Legome oc Siæl i Helffuede. Item/ Huo som vil beholde sit Liff / hand skal miste det / Oc huo som mister sit Liff for min skyld / hand skal beholde det. Saa trøstede sig de tre Mend

Matth: 10.

Lucæ 9.

 Zi-

Zidrach/Mesach oc Abednego imod Kong Nabogodonosors Vrede / der hand lod kaste dennom i den gloende On / oc sagde: See / vor Gud der wi tienne/ kand vel frelse oss aff den gloende On oc fra din Haand (som oc skede som Historien lærer.) Saa beuarede Gud Heliam fra de tho Høffuitzmend som komme at gribe hannom/ der hand bad Ild fare ned aff Himmelen offuer dennom/ oc fortære dennom. Saa kand Gud redde sine i nød naar hand vil.

Dan. 3.

2.Reg. 1.

VI. For det siette/ skulde de trøste sig/ at det skal vedderleggis dennom i Himmelen / som CHristus siger: Glæder oc fryder eder / det skal vel betalis eder i Himmelen. Petrus siger: De skulle faa ærens Krune som icke skal visne. Paulus trøster sig / at Rætferdighedsens Krune skal være hannom beskickit. Johañes stemmer oc der paa/ at de som bliffue tro til

Matth. 5.

1. Pet: 5.

2. Timo. 4.

til enden / skal faa / bekomme oc annamme Liffsens oc ærens Krune.

Apoc: 2.

Det Siuende.

Huad straff dennom skal offuer gaa som forfølge Ordet oc Ordsens Tiennere.

KOng Amon aff sin Lætferdighed oc vnge Raads angifft/ lod bespaatte oc foracte Kong Dauids Legater/ oc lod rage dennom helten Skæggit aff / oc skære halffparten deris klæder aff til Naffslen. Der Dauid det hørde / bleff hand vred/ oc fortrød at hans Sendebud vaare skendt / Oc sende dennom bud /at de icke skulde komme for hans Ansict / før hand fick heffnit det/ oc førde strax Krig mod Amon/ Oc Gud gaff Dauid lycke/ at hand tuingde Kong Amon/ at hand bleff hannom vnderdanig oc Skatskyldig/

2. Sam. 10.

dig sin Liffs tid. Fortrød Kong Dauid saadant/oc verdslige Herrer fortryder deris Tieneris vanære/ huor megit mere vil den Himelske HErre fortryde sine Gesandters oc ords tieneris foractelse oc bespaattelse. Thi siger Dauid: Giører mine Propheter intet ont. Item/de skulle beskemmis som fortrædelige handle vden sag met hans Tiennere. Item/ huo eder rører/ hand rører min Øyesteen. Derfor beder Dauid: HErre beuar mig som en Øyesteen i Øyet. Huor stor Synd det er/ at giøre Præster wræt/ giffuer Christus tilkiende/sigendis: Der skal komme offuer dennom alt det Rætferdige Blod/ som er vdgydit paa Jorden/ fra den Rætferdige Abels Blod/ ind til Zachariæ Barachiæ Søns blod/ huilcken i sloge ihiel imellom Tempelet oc Alteret. Det er: Huo som forfølger en Guds Ords Tiennere

Psalm: 105.

25.

Zachar: 2.

Psalm: 17.

Matth: 23.

Genes. 4.

vden Rætferdig ſag/ hand er ſkyldig i alt det wſkyldige Blod / ſom er vdſtyrt paa Jorden/ fra den Rætferdige Abels Blods vdſtyrtelſe / oc til den dag/ paa huilcken hand forfulde oc giorde en Guds Ords Tiennere vold oc wræt. Thi ſiger Paulus: Det er ræt hos Gud / at betale dennom drøffuelſe/ſom legge eder drøffuelſe paa/ men eder ſom lider drøffuelſe/rolighed met oſſ naar den Herre JEſus bliffuer aabenbaret aff Himmelen met ſin Krafftis Engle. Derfor ødelagde Gud Verden/ at de icke lyde Noe Prædicken. Sodoma oc Gomorra bleffue opbrende met Jld oc Suoffl for deris Synd oc Gienſtridighed. Kong Reboam foractede Guds Prophet/ oc vdracte ſin Haand at gribe hannom/ oc haanden bleff viſſen / ſom hand vdracte den/ at hand icke kunde drage den til ſig igien/ før end Kongen bad Propheten

2. Peral. 24.

2. Teſſal 1.

Gen: 7. 19.

1. Reg. 13.

phcten bede for sig igien/ Oc hand bad for Kongen/ at Kongen kom til sin haand igien som før. Fordi Jesabel vaar tyransk oc wgudelig/ oc forfulde Heliam prophet/ oc slo de andre Guds Propheter ihiel/ derfor opaade Hunde hendis Kiød paa Jestratz Ager/ som Propheten spaade hende. Huad ville wi sige om Jerusalem oc gantske Judæa som dræbte Propheterne/ Apostlerne oc mange hellige Menniske. Gick det icke dennem effter Christi spaadom/ at deris Riger/ Land oc Bolig bleffue øde oc ynckelige forstyrrede. Summa/ alle de som handle wredelige met Guds Ords Tiennere/ maa foruente timelig oc euig plage.

2. Reg. 9.

Lucæ 19.

Det Ottende.

Huad straff dennom skal offuergaa/ som falskelig omgaas Guds Ord/ oc det hellige Aandelige Embede.

DEr haffuer værit falſke Propheter oc Lærere / offuer huilcke Gud høyclig klager/ baade i det gamle oc ny Teſtamente: oc findis end nu. Gud ſiger: Propheterne oc Præſterne erre ſkalcke: oc beſkriffuer deris Ondſkaff/ oc truer at hand vil hiemſøge dennom for deris Ondſkaff / oc falſke Lærdom. Eſaias kalder dennom blinde Vectere oc ſtumme Hunde/ ſom icke kunde ſtraffe: hues beſkriffuelſe du kand læſe ſamme ſted. Endog ſaadanne onde Propheter ſendis aff HErren/ ſom en plage aff Guds rætferdige Dom/ ſom Moſes ſiger: De ſendis til at friſte Menigheden/ at hand vil forfare om de elſke hannom aff ganſke Hierte oc aff gantſke ſiæl. Som Kong Achab bleff forførdt aff falſke Propheter formedelſt Guds Tilladelſe. Oc Eſaias ſiger: Hand haffuer forblindit eders Propheter oc Seere/

Ierem: 24.

Eſaiæ 56.

Deut: 13.

1. Reg: 22.

Eſaiæ 29.

Secre/ oc hand vil giøre det vnderli-
ge paa det allerunderligste/ at de vi-
sis vished skal vndergaa/oc de klogis
Forstand skal forblindis. Dog skal
falske Propheter icke vndgaa straff.
Thi siger Moses: En falsk Prophet
eller Drømmere skal dø. Item/naar
en Prophet fordrister sig til at tale i
mit naffn/ det ieg icke haffuer befa-
lit hannom/ oc den Prophet taler i
fremmede Guders naffn / den skal
dø. Det bleff den falske Prophet A-
nanias en straff for sin falske Lær-
dom / At hand maatte dø samme
Aar/ som Guds Prophet Jeremias
tilsagde hannom. Ezechiel siger:
Wæ Israels Hyrder/ som føde sig
selffue / Skulde icke Hyrderne føde
Hiorden/ men i æde det fæde/oc klæ-
de eder met Vlden/ Oc i slacte det
som fæt er / men Faarene ville i icke
føde. Thi raader Christus alle sine
Vduaalde / at de skulle vare sig for
falske

Deut: 13: 18.

Ierem: 28.

Ezech: 34.

Matth. 7.

falske Propheter som komme i Faarklæder/ oc erre induortis glubendis Ulffue. Oc kalder saadanne Oyenskalcke/ forblindede veyledere/ Daarer / kalckede Graffuer/ Hugornie/ Ogle slecte/ Hunde/ onde Arbeydre/ CHristi Kaarsis Fiender. Aff S. Hans/ Antechristi. J Judæ Epistel/ skyer vden vand. Jtem/ bedragendis Arbeydere. Offuer dennom raaber Christus 8. gange wæ / oc Propheten Forbandelse offuer dennom/ som giøre HErrens Gierning falskelig. Men efftersi wi finde saadanne falske Propheter (til deris egen oc mangis Fordærffuelse oc Fordømmelse) ligger der macht paa/ at huert Menniske/ som haffuer sin salighed kiær/ seer derfor vel til/ huem de høre oc lyde/ som Apostelen siger: J elskelige/ troer icke huer Aand/ men prøffuer Aanderne / om de ere aff Gud/ Thi der erre mange falske Prophe-

ter

23.
Philip 3.
1. Iohan. 2.
Iudæ
1. Cor. 11.
Matth. 7.
Ierem. 48.
1. Iohan. 4.

ter vdgangne i Verden. Der paa skulle i kiende Guds Aand / om de bekiende at JEsus Christus er kommen i Kiødet/ da erre de aff Gud.

Det Niende.

Huorledis mand skal omgaas de gode Guds Ords Tienere.

Efterdi Prædickerne erre vdi Guds stæd/ da skal mand for deris Kald oc Embede haffue opseende at omgaas dennom.

I. Først skal huer leffue met dennom vdi it venligt / taalmodigt oc gudeligt Leffnit. Findis der end mennisselig Brøst hos dennom/som ingen kand være fri for/da skal mand offuerbære deris Breck/oc vende alting til beste for det hellige Embede skyld/som dennom er befalit / oc icke

molestere

molestêre, plagge/ skatte oc wanære dennom paa det allerhøyeste. Mand hører (dis ræːr) at mange vndertiden giøre sig Sager imod Præster saa mange de ville/ oc skarpe dennom veldelig. Synde de end nogit/ da skulde mand end da see Sagens ley=lighed/ oc haffue nogen mildhed oc medlidighed met dennom. Keyser Constantinus vaar saa vel behierti=get mod det hellige Præste Embede oc Ordsens Tiennere/ at hand i den Nicæna Synodo nedlagde alle kiæ=remaal som fands iblant Præsterne oc imod dennom/ oc tog deris Sup=plicatzer som de haffde imod huer an=dre/ oc sagde/ at hand vilde paa en Dag giffue dennom alle suar/ Saa lod hand optende en Ild/ oc brende alle Klagemaal/ som vaare imel=lom dem/ at ingen skulde høre saa=dan klage offuer Præsterne/ oc for=argis der offuer/ oc sagde: Vaare

det mueligt / da vilde hand betecke Præsternis skam met sin Kaabe. Aff denne Constantino oc anden mild Øffrighed / skal mand lære mildelig at omgaas Guds Tiennere / oc icke skarpe oc forarge deris sager paa det høyeste.

II. For det Andet / efftersdi de erre Guds Ords Tiennere / da er mand plictig at forsørge dennom met ærlig oc nødiørfftig Underholdning / at de kunde vare deris atskillige høye Kald oc Embede / studere / læse / skriffue / besøge de Siuge / oc andet mere / Oc kand icke haffue Bugsorg / eller vddriffuis til fremmit Bestilling / at søge Næring anderledis end ved deris lofflige Kald oc tilbørlig oc tillagde Rente. Syrach siger: Huo som skal lære Skrifften / hand maa randsage alle de gamlis Visdom / oc studere i Propheterne / hand skal mercke de naffnkundige Folckis gierninger /

Syrach 39.

ninger oc tencke der paa/ oc huad de betyde oc lære / oc øffue sig i den dybe tale/ hand tencker paa/ huorledis hand skal staa aarle op at søge HErren som hannom haffuer skabt/ oc bede for den høyeste/ Hand lader sin mund trøstelige op/ oc beder for det gantske folckis Synder. Thi skulde Verdslig Offrighed oc Vndersaatte forsørge Aandelige Personer / deris Hustru oc Børn/ met ærlig nødtørfftig Klæde oc Føde oc Ophold/ som Paulus lærer: Den som bliffuer vnderuijst met Ordet/ hand skal deele allehaande gaat met den hannom vnderuiser. Oc en anden stæd: En Prædickere skal leffue aff Menigheden. Huo føris nogen tid vdi strid paa sin egen Sold? Huo planter en Vingaard / oc æder icke aff hans Fruct? Huo føder en Hiord/ oc æder icke aff Hiordens Melck? sætter ieg oc dette effter Menniskelig

Galat: 6.

1. Cor. 9.

Deut: 25.

Genes: 47.

Esdræ 7.

skick? siger icke Lowen ocsaa: Du skalt icke tilbinde Munden paa den Oxe som tærsker. Siger Gud det for Oxen/ eller siger hand oc icke i alle maade for vor skyld/ Fordi den der pløyer/hand pløyer paa Haabit/ Oc den som tærsker/ hand tærsker paa Haabit/at hand bliffuer deelactig aff sit Haab. Item CHristus: En Arbeydere er sin løn værd. I Kong Pharaone befinde wi it synderligt Gudeligt Exempel / at hand vdi den dyre tid kiøbte gantske Egypten til sig / Der de Egyptier solde huer sine Agre for den dyrcke / som kom offuer dem / at Landit bleff der met Pharaonis egit/dog kiøbte hand icke Præsternis / Thi hand haffde forsørgit Præsterne huor aff de skulde leffue / oc trengde for Pharaonis fromhed icke til at selge deris Agre: Wi læse i Esdræ Bog/at Kong Artaxerxes forbød at ingen skulde legge

Præster-

Præſterne/ Leuiterne / Sangerne / Døruocterne i Tempelen eller andre Aandelige perſoner/ Skat/ told eller anden Aarlig vdgifft paa. Ezechias lod oc giffue Præſterne oc Leuiterne den deel at leffue aff/ at de kunde dis faſtere holde HERrens Low / da gaff Iſraels Folck aff den førſte Grøde/ Korn/ Moſt/ Ollie/ Honning/ oc allehaande indkomſt aff Marcken. Alle Klercke i Danmarckis oc Norgis Riger tacke Gud oc ſalige fremfarne Konger/ Dronninger oc Offrighed ſom end nu regere/der naadelig til denne dag haffuer beſørget dennom til nødtørfftig Vnderholdning / Gud giffue dem fremdelis/ om nogle Præſter lide nød / at de jo frem i trøſte oc hielpe dennom. Dog finder mand vel ſtundum de Geraſoniters Landmend/der heller vaare aff met vor HErre oc hans Ords Tiennere/ end lide dem

2. Paral 31.

Matth. 8.

oc giffue dem Løn. Men de Gudfryctige ære sig selff / oc beuise deris Aandelige personer Tacknemmelighed aff det Gud dennom giffuit haffuer. Summa / Aandelige personer bør at lære Guds Ord i Sandhed / oc omgaas met Verdslig Øffrighed oc alle Menniske i all ydmyghed/ kiærlighed oc taalmodighed. Øffrighed oc Menighed bør i lige maade omgaas GVds Ords Tiennere i all Ærlighed oc Gudfryctighed/ Saa fremdragis Guds rige/Menniskens Timelige oc Euige Velfart / her oc i Euighed / oc faa met Gud den euige Endrectighed.

F * M

Den Anden Stat/

Er Verdslig Øffrigheds stat/ Vdi den er Endrectighed høyelig fornøden.

DEnne Stat erre de Personer som mand kalder Keyser/Konger/Førster/ Adel / Dommere oc alle andre Øffrighed/ som fører det Verdslige Suerd oc Regimente. Dennom bør met Visdom oc god Forstand faarestaa deris Embede i Rætferdighed oc Endrectighed / om Gud skal giffue dennom Lycke oc Velsignelse. Lige som Gud aff Naade vdkaarer besynderlige Personer til det Aandelige Kald/ at prædicke/ lære/ dicte/ formane oc omgaas met Sacramenterne / Forlade oc igienholde Synderne / effter Guds Ords befalning. Saa haffuer Gud oc vd-

uaaldt oc beskicket Verdslig Offrig-
heds personer met vduortis Suerd
oc mact/ at fordre oc forfremme
sit Ord/ oc dem som det skulde præ-
dicke oc just regere deris Vndersaat-
te oc Menighed / Dog effter Guds
oc den Naturlige oc skellige Lands
Lowe. Oc lige som Keysers eller
Kongers Feldtøffuerster offuer Ryt-
tere oc Knecte/ intet videre maa giø-
re/end huad dennom befalis/ oc eff-
ter Rytternis oc Knectenis Artic-
klers indhold/ alting til god Aarden
Regimente oc Endrectighed. Saa
maa oc Verdslige Offrigheds Per-
soner icke heller giøre huad dennom
siunis gaat at være/ Men de skulle
Regulere sig effter Guds Villie oc
Ord. At lige som de Aandelige per-
soner paa deris Embedis vegne maa
icke tige aabenbarlige Laster som for
deñom klagis: Saa skulle oc Verd-
slige Offrigheds Persone/ icke heller
lide

lide eller stæde Synd oc wræt/ men vjslige oc rætferdelige ved deris vduortis Mact oc Suerd straffe de onde oc beskerme de gode. Thi Aandelige oc Verdslige Øffrighed erre beskickede aff Gud/ som tho Hender paa it Legome / at hielpe det arme Menniskelige sleet/ deris Menighed til timelig oc euig Fred. Saa er for nøden at Verdslig Øffrighed tager Gud i Raad oc Anslag met sig/ oc saa regere at de kunde bliffue bestandige paa Dommedag for den rette høyeste Øffrighed JEsu CHristo. Endog wi haffue baade Aandelig oc Verdslig Øffrighed/ saa høris dog (dis vær) megit ont/ oc gaar ilde oc wtilbørlige til. Megit verre vilde det bliffue/ haffde mand icke Øffrighed/som Salomon siger: Huor ingen Øffrighed er/ der gaar Folckit vnder/ Men huor Øffrighed er/ oc mange vise Raadgiffuere / der gaar

Rom: 14

Prouer: 11.

det vel til Paa det Verdslige Offrigheds Personer oc Undersaatte/ diss bedre kunde beuegis til indbyrdis Endrectighed/ huer at giøre sit Embede/ da vil ieg faaregiffue disse Vilkaar.

I. Først/ Huad Naffn Verdslig øffrighed haffuer i Skrifften.

II. Dernæst/ Huæden de erre.

III. Huad de erre.

IIII. Huorledis de bør at være beskickede.

V. Huad deris Embede oc Kald er.

VI. Huad Ræt oc Mact de haffuer offuer deris Undersaatte.

VII. Huad Undersaatte erre Offrighed plictige.

Det Første.

Huad Naffn Verdslige Offrigheds Personer haffue i den hellige Skrifft.

Først

1.

FOrst kalder Moses dennom Guder/ oc Offuerster for Folcket. Kong David lige saa: Jeg haffuer sagdt eder at i erre Guder/ oc allesammen den Høyestis Børn. JEsus haffuer oc vdi det ny Testamente opuackt dette Naffn / at de erre kallede Guder.

Exod: 22.
Psalm: 82.
Iohan: 10.

Her skal Verdslig øffrighed met all ydmyghed optage / offuerueye oc betencke dette dyrebare Naffn/ oc icke som mange Hoffmodige oc Vforstandige giøre sig meninger der aff/ at de for andre Menniske erre fødde Guder paa Jorden/ Oc der offuer fordriste sig til Tyrani oc Vgudelighed. Men dette er Grunden oc Meningen paa dette naffn/ at Gud haffuer skicket oc sæt dennom i sit Sæde oc stæd her i Verden / til at see / høre oc giøre Guds Villie/ oc hues deris Embede vdkræffuer. Thi wi lære aff Skrifften / at alle Men-

niskis

niskis affkomme er alleniste aff Adam oc Eua / oc giør ingen vnderskeed paa deris Afføde / første Vdspring oc oprindelse / æddel eller wæddel. Men at Menniskene erre fødde oc forskickede aff Gud/ somme til Aandelig stat / somme til Verdslig stat / oc somme til Vndersaatte at være. Oc at saadanne som kaldis Guder / erre icke andet / end andre Menniske / lærer Dauid strax i forberørde Psalme/der hand siger : De skulle dø som Mennisker/ oc som en Tyran gaa til grunde.

Keyser Maximilianus den første/ kom engang til Nørrenberg/oc fant disse Rim staaendis for sig / oc læsde dennom.

Da Adam hackt vnd Eua span/
Wer war dan der Edelman.

Strax skreff hand vnder:

Jch bin ein man als ein andernman
On das mir Gott der Ehren gan.

Dernæst kaldis Konger Fosterfædre/ oc Dronninger Ammer. At lige som en Fosterfader oc Amme i en Ammestue/ haffue opseende at fremdrage Børn til Dyd oc ære/ oc venne dem fra all wnode oc wskickelighed i all deris Omgengelse/ Tale oc Gierninger/ oc vocte paa dem/ at de icke skulle komme i nogen wlycke/ for deris forsømmelse skyld: Saa skulle oc Christelig Øffrighed haffue opseende til GVds oc Menighedens Gaffn oc beste/ Holde dennom til Guds fryct/ Christeligt Leffnit/ rætferdig Omgengelse/ Oc affuerge deris skade oc fordærffuelse. Det samme lærer oc Paulus/ at Øffrigheds personer skulle haffue Omhu for deris Vndersaatte/ lige som en Amme ryeter oc skøder sine Børn.

II. Esaiæ 49.

Thess: 2.

For det Tredie / kalder Paulus Verdslig Øffrighed Guds Tiennere Menigheden til gode. Aff dette Ord

III. Rom. 13.

Ord paamindis Offrigheden/ at de icke eniste skulle see til deris ære/ Velde oc Mact/ som Gud dennom giffuit haffuer/ Men lære her at de erre Guds Tiennere/ oc bør at giøre det som en Tiennere er plictig at giøre/ effter sin Herris Bud oc befalning/ oc icke giøre huad dennom lyster.

Det Andet.

Hueden Verdslige Personer erre.

Der Pilatus sagde Christo aff den Mact hand haffde til at Kaarsfeste hannom/ oc giffue hannom løs/ da sagde Christus: Du haffde ingen mact offuer mig/ der som hun icke vaare giffuen dig her offuen ned. Disse Ord lære at Offrigheds Mact er aff Gud. Det samme lærer Salomon: Offrighed

Iohan: 10.

kommer aff HErren/ Oc for deris offuertrædelsis skyld / som bo i Lan=det/ skee mange Herreskiffte. Men naar Kongerne erre forstandige oc Rætferdige / da erre Regimenterne bestandige oc languarende. Oc Da=niel siger : Gud aff sætter oc indsæt=ter Konger. Syrach lærer: Gud haffuer indskickit herskaff i alle land. Paulus siger : Der er ingen Offrig=hed vden aff Gud / oc huor Offrig=hed er / den er skickit aff Gud Item Salomon : Eder er Offrighed giff=uen aff HErren/ oc macten aff den Høyeste/ huilcken skal spørge huorle=dis i handle/ oc randsage huad i giø=re. Dog haffuer Gud vnderlige oc aff atskillige Aarsager skicket Kon=ger oc Offrighed. Der Saul gick oc lete effter sin Faders Kisis Asen=inder/ da vdualde Gud hannom/ oc befoel Samuel at salffue hannom til Konge offuer Israel. Dauid bleff

oc

Prouer: 28.
Dan. 2.
Syrach 17.
Rom: 13.
Sapient: 6.
1. Sam. 10.
1. Sam. 16.

oc selsom kaldit fra Faare hiorden / som vaar ringe actet imod sine brødre der tiente i Kong Sauls Gaard for Krigs mend / den lod Gud salffue til Konge offuer Juda/oc siden all Israel. Kongen i Meden Astiages, befoel sin Hoffmester Harpago, at omkomme Cyrum Kongens Daattersøn / men Gud vnderlige ved en Hyrde foruende det/ at Cyrus bleff befridt/ oc omsier en Konge oc Monarcha offuer Persien / en met de naffnkundigste i all Verden. Agatocles vaar en Paattemagers Søn/ oc effterdi hand intet andet haffde at miste/ gaff hand sig til Krig/oc bleff en Landsknect/oc siden høffuitzmand oc Feldtherre/oc met Krigs Lycke opkom / oc bleff en Konge i Scicilia.

Det Tredie.

Huad er Verdslig Offrighed?

Paulus lærer at Øffrighed er GUds Ordning oc Skickelse / de Gode til Beskermelse/oc Onde til straff. S. Peder siger / at Øffrighed er GUds Ordning/ enten de erre Gode eller vnderlige.

Rom. 13.
1. Pet: 2.

Det Fierde.

Huorledis bør Verdslige Øffrigheds Personer at være beskickede.

Jetro den øffuerste Præst i Madian Mosi Suoger/ beskriffuer fire Dyder som hører til saadanne Personer.

Exod: 18.

Først / at de skulle være fromme. Det er glæde saa i Verden at leffue/ at mand kand haffue it gaat fromt Rycte i sin Liffs tid oc effter Døden/ som Gud gaff Dauid baade for oc effter hans Død / at hand vaar en

I.

1. Sam. 13.

Mand effter hans egit Hierte / oc vandrede for hañom i Retsindighed oc Retskaffenhed. Saadant rycte oc Naffn bekommer mand naar mand haffuer Gud for Øyen / hører oc beuarer hans Ord / saa kommer den Hellig Aands Krafft / retter oc hielper deris wfuldkommenhed / oc styrcker dennom. Salomon siger: At være from oc sandru beuarer Kongen / Oc hans Krune stadfestis ved Fromhed.

1. Reg. 9.

Prouer: 2.

II. For det Andet / Gudfryctige. Den Dyd roser Paulus oc siger: Gudelighed er nyttig til alting / oc haffuer Forjettelse paa dette oc det tilkommendis Liff. Oc Salomon siger: HErrens fryct er en begyndelse til all Visdom.

1. Timo: 4.

Prouer. 1.

III. For det Tredie / Sandrue. Denne Dyd vdkræffuis aff alle Mennisker i det Ottende Budord / dog bør den synderlig at være hos de Personer /

ner som sidder i GVds stæd / paa det de skulde icke foruende Rætten for den Fattige/ enfoldige/ fremmede oc fortryckte / Endog Sandhed kommer offte i nød/ oc ligger vndertryckt / saa vogner den dog omsier op igien: Thi lærer Syrach: Forsuaar Sandhed til Døden/ saa skal Gud HErren stride for dig.

Syrach 4.

For det Fierde/ Hade Gerighed.

IIII.

Hos priuat Personer er Gerighed skadelig / men megit skadeligere hos Øffrighed. Det laster Propheten: Dine Førster erre frafaldne/ oc erre Tiuffuenis Staldbrødre / de tage gierne alle skenck/ oc søge effter gaffuer/ de giøre de Faderløse ingen ræt/ oc Enckernis sag kommer icke for dennom.

Esaiæ 1.

Her aff rose de gerige Dommere sig/ som gierne tage gaffuer.

Jch kan recht krum machen /
Darumb drage ich rot scharlachen.

Men de Fromme oc Rætferdige Dommere maa sige met sandhed:
Jch bin simpel vnd recht /
Darumb bin ich ein armer Knecht.

Den last er skadelig som Salomon siger: Den Gerige forstyrrer sit egit Hus / Men den som hader Gaffue / skal leffue.

Prouer. 15.

Moses selff opregner 10. Dyder som saadanne Personer bør at være beprydet met.

Deut: 1.

I. Først at de skulle være vise. Visdom giøris vel behoff hos dennom som skulle være Konger / Offrighed oc Dommere. Thi der angiffuis mange sager for dennom / oc vrangelig formommis oc forblommis / oc met Verdslig forslagenhed oc practicker fremsættis / den fattige oc simpel til vndertryckelse / saa at Rætten foruendis for Verden. Der til ere oc mange sager tunge at begribe oc forstaa. Thi drebte Salomon alt

ret/

ret/ effter at hand vaar bleffuit Kon-ge/ oc vaar megit vng der hand gick til Gibeon at offre / oc HErren i drømme bad hannom begiere / Oc hand begierede at Gud vilde giffue hannom Visdom at regere met. Det behagede HErren / at Salo-mon icke begierede it langt Liff/ Rig-dom eller Seyr offuer sine Fiender/ men Visdom / Oc Gud gaff han-nom saadan Visdom / at der aldrig vaar nogit Menniske saa vijs for hannom / oc aldrig effter hannom komme skulde (som Gud sagde) der-for kaldis hand Salomon den vise. Hans høye Visdom lod sig strax til siune / der hand dømte effter det Moderlige Hierte imellom de tho Skøger / om de thu Børn / det ene vaar død/ oc det andet leffuendis/ oc begge kiendis ved det leffuendis barn oc nectede det døde. Syrach siger: Visdom ophøyer sine Børn/ oc huo

1, Reg: 3.

Syrach 4.

som holder sig fast til hende/ hand skal faa ære. Item/ Visdom haffuer en Gyldene krune/ met en Purpur Hwe/ den samme Klædebon skalt du føre dig vdi / oc den samme gyldene krune skalt du sætte paa dit Hoff=uit. Plato siger: som Siælen er Legomens ophold / saa opholder Visdom en Første. Saa er all Visdom aff Gud HERren / oc bliffuer hos hannom euindelig/ som Daniel lærde Kong Nabogodonosor / der vilde lade ihielsla de Vise i Babilon / oc sagde: Den skiulte ting som du begierer at vide aff de Vise/ Lærde Stiernekicker oc Spaamend/ staar icke i deris mact/ Men Gud i Himmelen kand aabenbare skiuldte ting. Salomon siger: Visdom er deylig oc wforgengelig/ oc lader sig gierne see aff dennom hende elske/ Oc hun lader sig finde aff dennom hende søge/ hun møder dennom som hende gierne

1.

Dan. 2.

Sapient. 6.

gierne vilde haffue. Huor aff Konger/ Dommere oc Øffrighed skulde lære at bede Gud om Visdom/ oc icke de eniste/ men alle Meñiske skulle søge hende/ at den kunde foraarsage dennom at leffue i en sand christen Endrectighed/ oc forstandigt Leffnit.

II.

Det Andit/ Forstandige. Der Apostlene aff den Hellig Aand begynte at lære om Christo/ oc giorde vnderlige Mirackel/ da lod Øffrighed kaste dennom i Fengsel/ oc vaare da vel mange Raadsherrer/ Phariseer oc Skrifftkloge i Jerusalem/ men iblant dennom vaar ingen forstandig met raad vden Gamaliel/ hand greb deris sag ret an/ vnderuisde Raadit oc sagde: Tager eder vare met disse Menniske/ huad i skulle giøre. For disse dage opstod Theudas/ oc sagde sig at være nogit/ oc der hengde sig til hannom it Tall

Actor. 5.

Mend ved 400. hand er ihielsla-
gen/ oc alle de hannom fulde til/ erre
atspredde: Nu siger ieg eder / lader
være disse Meñiske/ oc lader dennom
betemme/ er deris Lærdom/ Raad el-
ler Gierning aff Menniſken/ da
bliffuer det til intet / men er det aff
Gud/ da kunde i icke vndertrycke det/
paa det i ſkulle icke befindis ſom de
der vilde ſtride imod Gud. Det vaar
it forſtandigt Raad. Thi ſiger Sa-
lomon: Naar en Førſte er vden
Forſtand/ da ſkeer der megen wræt.

Prouer. 28.

III. Det Tredie / Forſøgte. Moſes
vil icke haffue en haab hiemfødde/
ſom faa aff dennom vide andet end
kellenſkaff oc egenſindighed / oc røre
i Moders Gryde / oc vide icke huad
der hør til dyb Visdom / Verdslig
Forſlagenhed til ſager at døm̃e paa.

IIII. Det Fierde / Høre Brødrene.
Diſſe Ord ſtemme ret offuer eens
met denne Kong Dauids Pſalme:

at Øffrighed er aldrig saa ypperlig at deris Vndersaatte oc Menighed som de skulle raade oc dømme offuer/ erre jo deris Brødre oc Syskene for Gud/ i huor arme oc fattige de erre. Saa er aldrig saa stor Had imellom Syskene oc Brødre/ at de jo mere elske oc hielpe dennom som erre deris Kiød oc Blod/ end fremmede oc vdlendige. Thi skulle Dommere icke anderledis dømme offuer deris Menighed/ end offuer deris egne Brødre.

V. Det Femte/ Dømme ræt. Dauid siger: Ræt maa dog bliffue ræt/ som hand vilde sige: Rætten kand vel aff Verdsens Børn foruendis/ Gud vil dog vende Vræt igien til Rætten. Der om læse wi huor vnderlig Gud hialp Susanna/ som vaar falskelige aff de tho Dommere anklagit oc suorit til døden/ oc Gud foruende det ved Daniel/ saa hun

Psalm: 94.

bleff fri fra Døden / oc de falske an-
klagere oc Vidne maatte dø.

VI. Det Siette / Dømme ræt iblant
huer mand. Moses vil at den ene
skal ske saa god ræt som den anden i
rætferdige sager/ den fattige som den
rige/ i Dom alle lige. Skede det saa
altid/ da dristede sig icke en part at
komme saa tit for Rætten til Tinge
oc gaa sin sag an met sniddighed oc
trædskhed / som leggis dennom til
gode/ som offte (diss vær) nu skeer/
offuer huilcket mange simpel Folck
bliffue stackarle/ forarmis oc tabe
Rætten. Thi lærer Salomon: En
Konge opretter Landet ved Rætten. Prouer. 29.

VII. Det Siuende/ Oc den fremmede.
Moses haffuer her met vden tuiffl
seet hen til det seduanlige Sprock:
Den som er langt fra sin ætt er nest
til sin wræt. De kunde icke alle vær-
re fødde i it Hus/ i it Rige eller By/
somme erre Danske/ somme Tydske/
Franzo-

Frantzer / Skotter / Spannier / oc huo de erre/ erre dog alle Guds Creatur. Thi siger Moses en anden stæd Du skalt icke bøye Rætten for den Fremmede/ som hand oc paaminder i samme Capittel : At Israel skal tencke / at de selff haffue værit fremmede oc Træl i Egypten.

Deut: 24.

For det Ottende / De skulle ingen Person ansee i Dommen / men høre den ringeste saa vel som den mectigste. Aff denne Aarsage/ haffue vden tuiffl de Athener fortagit sig at dømme om Natten / at de icke vilde dømme anderledis end effter Hørelsen/ at de icke vilde see deñom som ginge i rætte / huo de vaare / Ven eller wuen / rig eller fattig. De Thebaner lode vdi Dommere sted affmale it Billede vden Hender oc Øyne / bemerckendis der met/ at en Øffrighed eller Dommere skulde icke gribe til skenck met Henderne/ oc

icke

icke met Øynene ansee Personer for vild eller Venskaff / Høyhed eller Mectighed. Pilatus stod paa Rætten/oc lenge giorde Christi vndskyldning / at hand icke fandt Døds sag hos hannom/ Dog paa det sidste for Jødernis raab oc Keyserens had/ lod hand Rætten falde / oc dømde den wskyldige JEsum til døde. Denne onde vtis brugis offte end nu.

IX. Det Niende / Icke frycte for nogen Person. Moses vil icke at mand i Dom oc Ræt/ skal see til Personers Høyhed/vild eller Frendskaff. Men det gaar i vor tid/som Micheas i sin tid klagede: Huad Førsten vil det siger Dommeren/at hand skal giøre hannom en tienste igien. De Veldige raade effter deris egen villie/ at giøre skade oc vrie det huort de vilde. Den beste iblant dem er lige som Torne/ den redeligste lige som Tidsel. Saadanne kand vel være Aar-

Mich. 7.

sage

sage til Krig / Dyrtid oc anden stor elende.

For det Tiende siger Moses: Thi Dommere Embede hører HErren til. Keyser / Konger / Adel / Dommere oc alle som Rætten oc macten holde / skulle her lære / at de icke giøre vdgange i deris Domme for de fattige effter affecter. Thi Moses siger / at Dommere oc Øffrigheds Embede hører Gud til. Forblommer oc foruender du end Rætten for Verden / da tenck at Dommere Embede hør Gud til / oc hand vil straffe dig derfor / naar den fattige anklager dig. Endog Cambises vaar selff wgudelig / holt hand alligeuel Rætferdig dom oc ræt for huer mand. En gang fandt hand i sit Rige en Dom̃ere ved naffn Sisamnes / huilcken lod Dommen gaa for Penge oc gaffuer / den lod Cambises flaa Huden aff / oc slo den paa Domstolen / oc sætte hans Søn

Søn Otthones der paa. Det vaar it synderligt oc merckeligt Exempel/ som alle Dommere der tage Penge burde at speyle sig vdi / oc vocte sig/ om de end her i Verden kunde forsuare Huden/ at den icke bliffuer plagit i Helffuede met Krop oc Siæl.

2. Paral. 19.

Kong Josaphat aff Gudfryctighed foer omkring i alle Judæ Stæder / oc sætte Dommere oc Øffrighed/ oc sagde til dennom:

I. Først/ Seer til huad i giøre/ thi i holde icke Domme for Mennisken/ men for HERren / at hand er met eder i Dom. Holder mand Dom for Herren/ oc hand skal være met dennom i dom/ da er fornøden at Dommere bede Gud om hielp/ oc vdelycke alle Menniskelige Affecter/ naar de skal dømme.

II. Dernæst / at de skulde lade Herrens fryct være hos dennom: det er/ at de for alting skulde fryete Gud/ oc

for

fordre hans Ord/ oc holde Christelige Lands Lowe oc Ræt. Der om lærer Salomon: Ont Folck mercke icke paa Rætten/ men de som atspørge HErren/ mercke paa alting.

Prouer. 18.

III.

For det Tredie/ Der er ingen wræt hos HErren vor Gud. Denne Lærdom er gantske nyttig/ fordi Salomon siger: Wrætferdige ødelegge alle Land/ oc it ont Leffnit kuldkaster de veldigis stol. Oc Paulus giffuer en suar Dom offuer Verdens Wrætferdige/ der hand siger: De wrætferdige skulle icke arffue Guds Rige. Thi er det raadeligt at elske Rætferdighed/ at mand kand haffue it gaat ryete oc en god Samuittighed/ oc siden arffue Himmerig oc Salighed.

Sapient. 6.

1. Corint. 6.

IIII.

For det Fierde/ Ey nogen Persons Anseelse. Naar Dommen skal gaa i Frendskaff oc venskaff oc efter høye Personers Anseelse/ da trøste

Gud

Gud den fattige. O huor er det ont at tage Rætten fra Knebelspiud / oc naar Rætten maalis vd met mact/ thi da maa de fattige bucke.

V. For det Femte/ Ey heller Gaffuers annamelse Dommere oc Offrigheds Personer som sidde i Guds stæd/ skulle icke lade sig forkrencke aff Gaffuer/ at vrie Low oc Ræt/ som offte skeer for den som ingen Skenck formaar. Thi Moses siger: Du skalt icke tage Gaffuer/ fordi de forblide de seendis oc Vise/ oc foruende de rætferdigis sager: Det er som mand almindelige siger: de tage Smugen sæt for Lande ræt. Naar Offrighed oc Dommere icke acte disse dyder oc eylighed/ saa maa den gode Endrectighed vige.

Exod: 23.

Det Femte.

Huad er Verdslig Offrigheds Embede.

Effter-

Efterdi Verdslig Offrighed er Folckens oc Menighedens Hoffuit/ da skulle de for alting selff frycte Gud/ leffue førstelig oc Christelig met all Mildhed oc Rætferdighed/ellers vil deris Regimente wlyckis/ som Salomon lærer: Wee dig Land/hues Konge er it Barn/oc hues Førster der æder tilige. Item/ Salig er det Land / hues Førster æde paa rette tid.

I.

Eccles: 10.

Ibidem.

Dernæst skulde de tilholde deris Menighed / at dyrcke oc tienne den sande leffuendis Gud/som aff Verdens begyndelse/haffuer beuijst sig at være den rette Gud / hues Villie oc Ord er befattet vdi Mose / Propheterne/ Euangelisterne oc den hellige Apostoliske Lærdom. Saa giorde den gudfryctige Kong Josias/ hand fremdrog Guds Low oc ord/oc fandt Mose Lowbøger wforuarendis vdi

II.

2.Reg. 2.

Templet/ lod dem oplæse oc oprætte igien / oc alt det som vaar befalit aff Gud oc vaar forfaldet i de wgudelige Kongers Regimente / som vaare for hans tid / oc hand stod op hos en støtte/oc giorde it Forbund for HErren /at de skulde vandre effter HErren/oc holde hans Bud/Vidnisbyrd oc ræt/aff gantske Hierte/ aff gantske Siæl / oc alt Folcket indgick det Forbund.

23.

III. For det Tredie / skal Verdslig Øffrighed met deris mact affuerge all Affguderi/ oc Guds Naffns oc Ords Bespaattelse oc forhindrelse/ som Moses nedslog den støbte Guldkalff/ som Israels folck i ørcken haffde giordt at tilbede. Kong Ezechias slog oc den Kobber orm i thu / som Moses effter HErrens befalning haffde giordt/ at hand der met vilde forhindre Jødernis Affguderi/ at de ey skulde tilbede hannom. Saa lod

Exodi 32.

2. Reg. 18.

oc

oc Kong Josias reense Guds Tem-
pel/ Oc lod vdbære alt det Redskaff
som haffde værit brugt til Affgu-
ders Tienniste for hans tid / oc lod
brende det vden Jerusalem. Effter
at Manasses haffde værit fangen
10. Aar vdi Babilon / oc hand i sit
Fengsel raabte til Gud / Da giorde
Gud Barmhiertighed met hannom/
oc gaff hannom Rigit igien/ da aff-
lagde hand Affguderiet / som hand
tilforn haffde dyrcket oc paakaldit/
fordrede oc fremmede Guds ære.

2. Paral: 33.

IIII.

For det Fierde / skal Øffrighed
opbygge Kircker / oc holde dennom
ved mact/ lige som Gud lod selff op-
bygge Jerusalems Tempel ved K.
Salomon / oc siden haffuer opuact
Konger oc Førster/ som haffuer for-
drit oc fremmit Kircke bygninger til
Guds ære oc Menighedens Salig-
hed/ som wi læse i Esdræ Bog / at
Kong Cyrus lod opbygge oc forbe-

1. Reg: 6.

Esdræ 1.

dre Jerusalems Kircke / Oc paabød sin Menighed at hielpe til Kirckens Bygning met Sølff/ Guld/ Gods oc Queg/ oc sende fra sig hues Kar som Nabogodonosor haffde tagit aff Jerusalems Kircke / som vaar 30. Guldbecken / oc 100. Sølffbecken / 29. Kniffue/ 30. Guld begere oc de andre Sølffbegere 410. oc andre 1000. kar/ at alle kar baade aff sølff oc guld vaare 5400. Kong Darius gaff oc aff Kongelig Indkomst hues fornøden vaar at opbygge Jerusalems Kircke met. Kong Artaxerxes beuiste i lige maade store velgierninger til Kirckens opbyggelse.

6.

7.

V.

For det Femte/ lige som Jøderne haffde deris Skoler i Byerne/ oc der vdi forsamlede sig / oc lode oplæse GUds oc Mosi Low : saa skal Øffrighed nest deris Kirckebygning stiffte Skoler / oc forfremme Skolens Personer/at de kunde bliffue

Actor: 5.

ue Gud til ære/Land oc Rige til styr⸗
cke. Thi aff de smaa Skoler i Stæ⸗
derne fremkomme skøne Personer/
der erre begaffuede met artige oc go⸗
de Nemme/ oc bliffue omsier duelige
til det Geistlige Embede/ Doctores,
Mestere / Bisper. Item/ faa kund⸗
skaff paa atskillige Tungemaal/som
bliffue icke allene brugt oc betroet til
Aandelige Kald oc bestillinger/men
oc til atskillige Embeder i Kongers
oc Førsters Gaarde for deris skarp⸗
sindighed. En part nyde deris Sko⸗
legang at/oc bliffue Borgemestere/
Raadmend/forstandige Borgere/
Skriffuere vdi atskillige Embede/
paa Landet Fogeder oc Befalnings
mend/ oc bequem baade vdi smaa oc
store Kald/ at tiene Gud oc Menni⸗
ske. Saa rosis Centurio aff de Eld⸗
ste Jøder / at hand elskte Guds folck
oc Menighed/ oc opbygde Synago⸗
ger oc Skoler. Saa haffuer oc

Lucæ 7.

Konger vdi Danmarck/ icke alleni-
ste kommet smaa Skoler paa fode/
Men Konning Christian den første
haffuer oc met stor Omkaast funde-
rit Kiøbenhaffns Vniuersitet/ Aar
1478. Dernæst forøgte oc forbedre-
de H: S: K: Christian den tredie
de Høylærde deris løn / oc gaff 30.
Studenter Aarlig fri kaast vdi Clo-
sterit i Kiøbenhaffn. Dissligest haff-
uer oc H: S: K: Friderich den
anden / Aar 1569. giordt it mercke-
ligt oc euigt Testamente effter sig/
oc gaff 100. Studenter fri Disk met
all omkaast til deris vnderholdning/
oc visse stipendia at holde nogle Per-
soner vden Lands. Keyser Carolus
den femte funderede det Academi
til Prag. Derfor kommer nu dy-
rebar oc ypperlige Tungemaal/ He-
bræiske/ Græske / oc Latinske sprock/
oc alle Boglige Kaanster fremdra-
gls / at Riger oc Land besættis met
vise

vise oc forstandige Vndersaatte paa det sidste.

VI. For det Siette / skal Øffrighed holde deris menighed ved Christelige Lowe / Frihed oc Priuilegier / at de der effter kunde leffue i Endrectighed Rætferdighed oc Lydighed. Offuer dennom som giøre her imod / raaber Propheten oc siger: Wee de wrætferdige oc gerige Øffrighed / Wee de Skrifftlærde som giøre wræt / forandre Lowen / oc skriffue wrætferdige Domme / paa det de kunde bøye de fattigis sager / oc bruge Vold i de elendigis Ræt iblant mit Folck / at Enckerne maa være deris Raaff / oc de Faderløse deris Bytte: Huad ville i giøre paa hiemsøgelsens oc wlyckens dag / som kommer langt fra / til huem ville i fly om hielp / oc huor ville i lade eders ære / at hun icke bliffuer berøct iblant de fangne / oc falder iblant de slagne / i

Esaiæ 10.

alt dette lader hans Vrede icke aff/ hans Haand er endnu vdract.

VII. For det Siuende/ skal Keyser oc Konger icke eniste beskicke Øffrighed oc Dommere vnder sig / at høre sager oc sidde Ting/ men oc selff Personlige høre oc dømme offuer deris Vndersaattis sager/ at den fattigis sag kand komme for / som ellers vndertiden maa lide skade/ vold oc wrœt. J det gamle Testamente sad fordi Konger/Førster oc de eldste aff Stæderne daglige i Stads portene/ at forfare oc høre Lands/ Rigers oc Vndersaattis Leylighed oc Vilkaar/ at ingen skulde lide vold eller wræt. Her aff berømmis den Naffnkundige Rommerske Keyser Maximilianus den anden/ huilcken(endog hand vaar megit suag) da sad hand selff Personlige / oc hørde huer mands Tiltale oc Gensuar/ den armis saa vel som den rigis / oc gaff dem naadelig

2. Sam. 18.

delig Audientz / for huicket hand vel maa prisis. Kong Christian den tre=die prisis oc høyeligen/ at hand/ sine Vndersaatte til trøst / gick vd huer anden eller tredie Dag/ at høre deris Klage / oc anamme deris Supplicatzer/oc gaff dennom god Fortrøst=ning. Saadanne Exempel erre trø=stelige / lofflige oc nyttige for fatti=ge oc fortrengde.

VIII. For det Ottende/ skal Øffrig=hed icke see igennom Fingre met de slemme oc groffue sager / som forre=kommer / men straffe offuer Guds Genstridige / Bespaattere / Mand=drabere / oc andre groffue Syn=der/ oc det icke alleniste paa Gods/ som menlig skeer / men oc paa Liff=uit/ som Moses befal: Du skalt icke forbarme dig offuer hannom/ men slaa hannom ihiel. Propheten siger: Forbandet være den som forbiuder sit Suerd at vdgiffue Blod. Oc

Deut. 13.

Ierem: 48.

Rom: 8.

1. Pet: 2.

Paulus lærer Vndersaaten: Giør du det som ont er / da frycte dig / thi hand bær icke Suerdet til forgeffuis / Hand er en Guds Tiennere / en Heffnere til straff offuer dem som ilde giøre. Oc Petrus siger: Øffrighed er Vndersaatte til Heffn offuer Misdedere.

IX.

Matth: 24.

For det Niende / skal Øffrighed i deris Druckenskaff icke befale eller vdrette nogit / som gielder Liff oc Blod / som Herodes der i sin Druckenskaff lod affhugge S. Hansis Hoffuit. Oc Cambises i sin Druckenskaff vilde beuise sin skarpsindighed / oc lod sætte for sig en vng dreng oc sagde: Der som ieg skiuder oc rammer hans Hierte / da kand mand kiende mig at være ved god Fornufft oc Forstand / naar ieg haffuer vel druckit / Men rammer ieg det icke / da skal mand holde mig for en Drancker. Oc der Cambises haffde vel

de vel druckit / bad hand Drengen løffte den venste arm op til Hoffuedit / saa skød hand til hannom / oc rammede Hiertet / Oc lod opskære hannom / oc besaae Hiertet / da haffde hand rammet det. Saadanne Tyranske oc Bæstiske Gierninger vdretter Druckenskaff hos Førster oc mectige / saa vel som fattige / endog de i mange maade kunde være skickelige nock til andre gierninger.

X. For det Tiende / skal Verdslig Øffrighed betencke oc offuerueye / at deris Embede haffuer icke alleniste ære / Værdighed / Kongelig Naffn / Krune / Spir / Slaat / Feste oc Herlighed / men oc stor Fare oc besuærlighed met sig / at de vndertiden maa springe offuer Sadelknappen / vden Skibs borde / oc lide nød / fangis oc fengslis for Rigers / Lands oc deris Menigheds beste skyld. Mange mene sig at haffue vel regerit / Men naar

naar de see sig om / haffue de offte baade Nabo oc Undersaatte til Fiendskaff/forraadis forgiffuis oc omkommis/ som mange Historier lære. Damocletes en Tienner rosede sin Herre Dionysium den Syracuniske Konge / aff hans Kongelig matt oc ære / saa tog Kongen oc lod føre Damocletem i Kongelige Klæder / sætte Kongelig Krune paa hannom/ lod berede hañom en Kongelig seng/ dyrebar prydet met Guld/oc it bord met Kongelig Rætter oc Drick/ oc fick hannom smucke Drenge oc tienere / som stode oc tiente for hannom/ men hand lod henge it dragit Suerd offuer hans Nacke i it Heste haar/ Der sad Damocletes oc torde icke røre sig at angribe nogit aff den Herlighed paa Bordet vaar/ ey heller torde see sig om til sine Tiennere/ Da bad Kong Dionysius at Damocletes skulde giøre sig glad / men

hand kunde icke for den Liffs fare hand sad vdi / at Sucrdet hengde offuer hannom / Men bad at denne Kongelige ære maatte hannom fra tagis. Saa haffuer Konger oc Øff-righed ære oc værdighed / men der hos Møye oc Sorrig / ja Legomens oc Siælens fare : Thi er fornøden at de frycte Gud / da velsigner oc hielper hand dennom i deris vanske-lige Kald / som hand loffuede Jos-uam / der hand vdkaarede hannom til en Regenter offuer allt Israels Folck / oc befoel hannom at være fri-modig / oc trøstede hannom / at ingen skulde staa hannom imod i alle hans Dage / oc at hand ey vilde forlade hannom / men altid vilde være met hannom / lige som hand vaar met Mose. Men tage saadanne wgu-delige affsted / da maa de forvente Guds Vrede oc Heffn offuer sig / som Kong Saul / Kong Achab oc

Iosuæ 1.

andre wgudelige som G V D haff-
uer forkast.

Det Siette.

Huad Ræt oc Mact Offrig-
hed haffuer offuer deris
Vndersaatte.

VErdslig Offrighed haff-
uer it høyt Kald/oc staar off-
te i møye oc fare for deris Vnder-
saatte/ Thi er det tilbørligt at Kon-
ger / Førster oc Dommere maa vd-
eske oc begiere aff deris Vndersaat-
tis Gods oc formue til Lands oc Ri-
gers Nødtørfftighed/ Gaffn oc Op-
hold/ hvilcket Christus stadfester si-
gendis: Giffuer Gud det som Gud
tilhør/ oc Keyseren det hannom bør.
Dog skulle Offrighed tage sig vare/
at de icke tyranskelig biude eller hær-
ske offuer deris Vndersaatte/ effter-
di de saa vel skulle giøre Regenskaff
for

Matth: 22.

for deris høye Kald/ som Aandelige Personer/ Borger oc Bønder. Oc bør dennom at følge Xenophontis raad som siger: Konger skulle icke regere deris Undersaatte effter Menniskelige affecter/ men effter Guds oc Christelige nødtørfftige Lowe.

Huad viis/ skick oc mact Konger oc anden Øffrighed pleyede at tage sig til oc bruge offuer deris Undersaatte/ neffner Gud vdtryckelig oc synderlig/ der Israels Folck aff kæde offuerløbe Samuel/ oc fortørnede Gud/ oc begierede en Konge offuer sig/ som Hedningene haffde/ da vdualde Gud Saul til Konge offuer dennom/ oc for deris Moduillighed (som du kand læse) vdsagde Gud dennom Kongelig seduane oc mact offuer deris Undersaatte/ at Kongen skulde tage deris Sønner til sin Vogn/ oc til sin Høffnitzmend offuer 150. oc til Bønder/ som skulde

1. Sam. 18.

pløye

pløye hans Agre/oc til Høstfolck vdi hans Høst/oc at de skulde giøre hans Harnisk / oc det som hører til hans Vogn / Oc hand skal tage eders Døttere til Apotekerske/Stegers piger oc Bagersker/Hand skal oc tage eders beste Agre/ Vingaarde/Olliegaarde/ oc giffue sine Kammersuenne oc Tiennere/der til met skal hand tage Tiende aff eders Sæd oc Vingaarde/oc giffue sine Kammersuenne/ Hand skal oc tage eders Suenne oc Piger/ oc eders smuckiste smaa drenge / oc eders Asne oc vdrette sin gierning met dennom/ Hand skal oc tage Tiende aff eders Hiorde / oc i skulle være hans Tiennere. Det er Kongers oc Førsters vijs / som de pleye at bruge offuer deris Vndersaatte / huilcke dennom erre vnderlagde aff Gud. Men Øffrighed skal see sig vel for / at de icke misbruge deris Mact til deris Hoffmod/ Gerighed/

righed/ oc aff Tyranni oc vold/ som Blodhunde/holde Regimente offuer deris Undersaatte / at Gud der aff opueckis til straff imod saadan Øffrighed/ oc derfor affsætte deñom fra deris høye Kald oc Embede / oc skicke andre i deris stæd / som Syrach siger: En balstyrig Konge fordærffuer Land / Riger oc Folck. Item/ for Vold/ wræt oc gerigheds skyld/ kommer it Kongerige fra it Folck til it andet. Men det er gaffnligt saa at regere / som den Wittenberske Eberhardus, der sagde sig at haffue saadant Regimente førdt met sine Undersaatte/at hand tryggelig om Midnatz tid torde soffue i sin Undersaattis skiød.

Syrach 10.

Dan. 4.

Det Siuende.

Huad Undersaatte erre deris Øffrighed plictige.

FOR det Første / skulle Vndersaatte vdi alt det som er Gudfryctigt / Ærligt oc Rætferdigt være deris Øffrighed hørig oc lydig / som Paulus beskriffuer: Paamindt dennom at de erre Førsterne oc Øffrighed vnderdannige til alle gode gierninger. Item / huer skal være Øffrighed vnderdannig / som haffuer mact offuer hannom. Oc hos Titum. Tienerne skulle være deris Herrer vnderdannige / oc giøre det som dennom er behagelig i alle ting. Det samme formaner Petrus: Værer alle Menniskelig skick vnderdannige / være sig Kongen som den øffuerste / eller Høffuitzmend / som de der vdsendis aff hannom til heffn offuer Misdedere / oc de fromme til Loff. Item / I tienere værer eders Legomlige Herrer lydige i alle ting / icke met Tienniste for Øyen / som at behage Menniskenn/

I. Tit. 3. Rom. 13. Tit. 2. 1. Pet: 2. Coloss: 3.

niſken / men met Hiertens enfoldighed oc Guds fryct. Alt det ſom i giøre / det giører aff Hiertet / ſom for HErren oc icke for Menniſken / oc vider at i ſkulle faa Arffuens betalning aff HErren / thi i tienne den HErre Chriſto. Det ſamme formaner oc Apoſtelen til de Epheſer.

Epheſ. 6.

II. Dernæſt ſkal Vnderſaatte haffue it gaat Chriſteligt hiertelag imod deris Øffrighed / ſom Gud ſelff befal i det fierde Bud / der hand ſiger: Hædre oc ære din Fader oc Moder. Huilcket Bud er icke eniſte ſimpel at forſtaa om kiødelig Fader oc Moder / men oc om all Verdſlig oc aandelig Øffrighed / oc alle dennom ſom mand er vndergiffuen. Derfor ſiger Paulus: Giff den ære ſom bør ære. Thi ſkal Vnderſaatte aff it gaat Hierte / ære deris Verdſlige Øffrighed.

Exod. 20.

Rom. 13.

III. For det Tredie / ſkal Vnderſaatte

icke affuendis / efftertale eller bande Verdslig Øffrighed / som mange Daarer giøre. Thi Moses forbiuder strengelig : Du skalt icke bande Guderne/ Oc den øffuerste for Folckit skalt du icke skende. Det lærer oc Salomon : Du skalt icke bande Kongen i dit Hierte. Thi tog Paulus met Taalmodighed til tacke/der hand bleff slagit effter den ypperste Præstis Befalning/ Oc vil der met raade alle Vndersaatte til Medlidighed oc Taalmodighed imod deris Øffrighed.

Exod: 22.

Eccles. 10.

Actor. 23.

IIII.

For det Fierde/skal Vndersaatte veluillig met all vnderdanighed skatte/skylde/giffue Landgilde/oc all anden rettighed/som de erre Øffrighed plictige. Det formaner S. Pouel: Giffuer huer det som i erre skyldige/ Skat den som bør Skat/ Told den som bør Told/ som Christus lærer: Mand skal giffue Keyseren det Keyseren

Rom: 13.

seren tilhør. Vnder dette Keyserens Naffn forstaais all Øffrighed/ som mand bør at beuise gehørsomhed. Christus gaff oc selff Skat for sig oc sine Disciple vdi Capernaum / som hand holt Hus oc Borgerskaff/ Oc der de som Skatten opbaare/ kraffde Peder/ sagde JEsus til hannom / paa det wi skulle icke forarge dennom / da tag en Stater sølff vdi Fiskens Mund / oc giff dennom for oss. Her met vil Christus lære all vnderdan/ at giffue Øffrighed Skat oc Tribut.

Matth. 7.

V.

For det Femte/ skal Vndersaatte bede for Øffrighed / at det maa gaa dennom vel vdi it languarigt/ gudeligt Leffnit/ som Dauid beder : Herre/ du giffuer en Konge lenge at leffue/ at hans Aar varer altid frem oc frem / at hand skal altid sidde for Gud/ Beuiss hannom Miskundhed oc trofasthed som beskerme hannom.

Psalm: 61.

1. Tim: 2. Det lærer Paulus sigendis: Jeg formaner eder for alting / at i giøre Bøn / Formaning / Forbedelse oc Tacksigelse for alle Menniske / for Kongen oc all Øffrighed/ at wi kunde leffue it roligt oc stille Leffnit i all Gudelighed oc ærlighed. Baruch 1. Baruch formanede Israels Folck at bede for Kong Nabogodonosors Liff / Kongens aff Babilon / oc for hans søns Baltazars Liff / at deris Dage kand vare paa Jorden / saa lenge som Himmelens Dage vare/ Saa skal HErren skicke oss nock oc gode Dage / at wi skulle leffue vnder Nabogodonosors skygge Kongen aff Babilon/ oc vnder hans Søns Baltazars skygge / oc tienne dennom lang tid/ oc finde Naade for dennom.

VI. For det Siette/ skal Vndersaatte icke gribe til Moduillighed/ wlydighed eller oprør imod Øffrighed. Matth: 26. Der S. Peder greb til Suerd/ menen-

nendis at giøre CHristo Bistand/ oc hug aff Malcho det høyre Øre. Da sagde JEsus: Peder stick dit Suerd i balgen/ Thi huo som tager Suerd/ skal omkomme met Suerd. Der met vil Christus lære Peder oc alle som giøre Oprør / at det lyckis dennom ilde. Som Paulus oc læ- rer: Huo som sætter sig imod Øff- righed/ hand staar imod Guds skic- kelse/ Oc de som staa imod skal faa en Dom offuer sig. Der Saul for- fulde Dauid met Krigs mact at sla hannom ihiel/ da gick Dauid Kong Saul saa nær/ at hand skar en flig aff Kong Sauls Kiortel/ oc raabte til Kong Saul/ oc viste hannom fli- gen aff Kiortelen/ oc vilde icke myr- de hannom/ for hand vaar HER- rens Salffuede. Thi lærer Salo- mon: Min Søn fryct e HErren/ oc blande dig icke iblant Oprørske / thi deris fordærffuelse skal hastelige til-

Rom: 13.

I. Sam. 24.

Prouer. 24.

 stunde

stunde / huo veed naar beggis wlyc-ke kommer. Naar Øffrighed tilbør-lig acte sit Kald / oc regere met Gud-fryctige Hierter oc Regimente / Oc Vndersaatte beuise Øffrighed Tro-skaff / Lydighed oc Villighed / saa gaar det baade Øffrighed oc Vn-dersaatte vel til Liff oc Siæl her i Verden / oc i den euige Endrectighed met GVD.

*

Den Tredie Stat kaldis Ecteskaffs Stat.

DEnne Stat er den rette Hoffuitstat/ aff huilcken alle de andre Stater erre affkomne. Her om giøris best behoff at lære imod den wkyskhed oc wenighed / som nu i Verden høris baade hos de mectige oc ringe i Ecteskaffs stat. Gud haffuer selff tilhaabeføyet Adam oc Euam i Ecteskaff/ oc haffuer lærdt at en Mand oc en Quinde skulde leffue tilsammen / hielpe oc styrcke huer anden met raad oc daad/ icke eniste i lyst oc glæde/ men i nød oc død/ oc maa icke skillis at/ vden for Hoer sager/ eller Døden. Denne Stat er fornøden som Salomon siger: Wee den som er allene / naar hand falder saa er der ingen som hielper hannom op/

Gen: 1. Matth. 19. Lucæ 10 Marc. 10. Eccles 4.

Oc naar tho ligge tilsammen/ varme de sig / huorledis kand en allene bliffue varm. En kand offte falde/ men tho kunde staa imod. Item / En tredobbelt snor riffuis icke lettelig sønder. Oc Syrach lærer: Huor som intet Gierde er/ der ødeleggis Godsit/ oc huor ingen Hustru er/ der gaar det Husbonden som hand ginge i Vildfarelse. Denne Stat er en Præseruatiua oc Lægedom iblant Menniskens / imod den Legomlig vkyskheds brynde/ som Apostelen omtaler: For skørleffnit skyld skal huer Mand haffue sin egen Hustru / oc huer Quinde sin egen Mand. Aff Ecte personers grøde vil Gud haffue Jorden plantit oc besiddit/ oc haffuer loffuit dem sin Velsignelse/ der hos befalit Forældrene at lære oc optucte deris Børn i Gudfryctighed. Gud haffuer oc synderlig ved denne Legomlig Ecteskaff betegnit det aan-

Syrach 37.

1.Corint. 7.

delige Troloffuelse/ oc Ecteskaffs Kiærlighed oc Velgierninger imellom Christum Guds Søn/ oc det Menniskelige kiøn Christi Kircke/ som Propheterne/ Christus oc Apostlerne haffue antegnit. Saa er fornøden/ at de som ville giffue sig i Ecteskaff/ at de bede Gud om Naade oc begynde deris Ecteskaff met Gudelighed oc Endrectighed/ oc ende det met Fredelighed/ Saa haffuer Gud behag til dennom. Hos saadanne vil Gud ro oc bo/ oc gaar dennom vel til Liff oc Siæl/ enten de ere fattige eller rige. Men leffue saadanne vsamdrectige/ da huser Sathanas met dennom/ oc gaar dem megit ilde paa det sidste/ Fordi de haffue vdeluckt den ædele Endrectighed oc Guds fryct/ som Gud vdkreffuer i denne Stat. Oc efftherdi Apostelen siger: Ecteskaffs stat er Hæderlig hos alle Menniske/ Oc at det er bedre

Osea. 2.

Matth: 22.

Hebr. 13.

er bedre at giffte sig end brende. Oc at huer kand rettelig mene oc dømme om denne stat / oc leffue endrectige / da vil ieg for de Enfoldige nogit her om forhandle oc lære.

I. Først/ Huad Naffne den hellige Skrifft giffuer Ecte Personer.

II. Dernæst/ Huad Sorrig oc møye der er hos Ecte personer.

III. Huad Aarsager der erre til Ecte personers Kaars oc elende.

IIII. Huorledis de skulle trøste sig imod Kaars oc Modgang.

V. Huorledis Ectefolck skulle begynde/ leffue oc ende deris Ecteskaff.

I Dene Første part vil ieg acte først huad Naffne den Hellige Skrifft giffuer Ecte Mend/dernæst huad Naffne Quinderne giffuis.

Det Første.

I. Først kalder Adam sig en Mand/ i det

i det hand talde om Eua oc sagde: Hun skal kaldis Mandinde/thi hun er tagen aff Manden. Det Naffn giffuer oc Gud hannom selff sigendis til Euam: Din villie skal være din Mand vndergiffuen. Christus repeterer Adams oc Guds tale/ der hand sagde: Derfor skal Manden forlade sin Fader. Oc til de Epheser oc Corinther bruger Paulus samme Naffn.

Genes: 2.

3.

Matth: 19.

Ephes. 6

1.Cor.7.

Dernæst kaldis hand en Herre. Dette Naffn haffuer oc Gud giffuit Adam oc alle Ectemend/ der hand sagde til Euam: Hand skal være din Herre. Aff denne Aarsage haffuer de fromme oc Gudfryctige Quinder almindelig i det gamle Testamente kaldit deris Husbonde/ Herrer/ som wi mercke aff Saræ Ord: Skulde ieg endnu lade mig lyste/ieg er gammel oc min Herre er oc gammel. Thi formaner S. Peder alle Quinder

II.

Gen: 3.

18.

1. Pet. 3.

der til Ære oc Vnderdannighed/ at kiende deris Mend for deris Herrer.

III. For det Tredie/ kaldis en Mand Guds billede oc ære. Huilcket naffn vden tuiffl Paulus haffuer giffuit hannom aff den Aarsage/ at Adam bleff skabt effter Guds Billede oc lignelse/ som Gud sagde: Lader oss giøre Mennisket it Billede som er oss ligt.

1. Cor: 11.

Genes. 2.

IIII. For det Fierde/ kaldis hand quindens Hoffuit/ som Paulus siger: Manden er Quindens Hoffuit/ lige som Christus er Menighedens hoffuit. Thi er huer Husbonde plictig/ som er Hoffuit oc Herre/ at føde oc klæde sin Hustru/ oc omgaas met hende i all Endrectighed/ oc icke met wlempe eller wgudelighed/ men acte hende/ som Petrus siger/ for Medarffuing til Himmerige.

Ephes: 5.

1. Pet: 3.

Det

Det Andet / vdi den første Part.

Huad Naffne Ecte quinder haffuer i Skrifften.

FOrst kaldis hun aff Mose Medhielp. Det forstaas/ at Gud sagde: det er icke gaat at Mennisket er ene / ieg vil giøre hannom en Medhielp/ som kand være hos hannom. Huor nyttig den Medhielp er giffuer Syrach tilkiende: En deylig Quinde glæder sin Husbonde/ oc en mand haffuer intet kiærere/ er hun der til venlig oc from da finder mand icke hendis lige. Item/ huo som haffuer en duelig Boquinde/ hand holder sit Gods til raade/ oc hand haffuer en trofast Medhielpere/ oc en støtte som hand kand trøste sig paa. Saa skal en Dannequinde vdi Taalmodighed hielpe oc mildе

I.

Syrach 37.

milde Husbondens Hus kaars / oc være medhielp. Husbonden skal oc see til / at hand icke wforstandelig oc aff it wgudeligt Hierte / legger Hustruen formegit Hus kaarsit paa / eller gantske oc alt / som Tyranner oc skalcke giøre. At Quinden kaldis her Medhielp skal forstaas / at Manden skal haffue den Principal møye oc arbeide / oc Quinden skal bære oc hielpe met aff sin formue / som Glosen siger: Medhielp / det er: De skulle skiffte Kaarsit / at det falder icke for tungt paa nogen aff siderne.

II. Genes: 2.

Dernæst kaldis hun it Riffbeen. Thi Gud tog it aff Adams Riffbeen / oc luckte stæden igien met kiød. Dette naffn skal paaminde de onde Husbonder / at de skulle holde Endrectighed met deris Hustruer / deris Riffbeen. Thi Moses siger icke at hun er skabt aff Mandens Hoffuit / at hun skal være Mandens Herre / ey

heller

heller aff hans Fødder/ at hun skal være hans Fode træ/eller feye gulff-uit met hende/ men aff Riffbenit/ at hun skal være hannom lig i Ære/ Sæde/ Rigdom oc andre Vilkaar.

III. Det Tredie kaldis hun en Quinde. Saa siger Moses: Herren skabte aff Riffbenit en Quinde. Det Naffn bruger oc Apostelen: Quinderne skulle være deris Mend vnderdannige som Herren. S. Peder bruger samme glose/ som oc Salomon: Huo som faar en Quinde/ hand faar en god ting/oc anammer aff HERren en Velbehagelighed. Siunis denne Gaffue dig icke god/ skalt du dog lade dig der met nøye/ thi den er dog god oc behagelig for Gud/ huilcket hand siger i næstfølgende Capittel. En from Quinde kommer aff HERren.

Genes: 2. Ephes: 5. 1. Pet: 3. Prouer: 18. 19.

IIII. oc V. For det Fierde oc Femte/ Kiød oc Been. Erre Ecte Quinder deris

Mends Kiød oc Been/ da er tilbørligt/at huer mand elsker sin Hustru/ som er hans egit kiød/ been oc blod/ som Apostelen lærer: J Mend elsker eders Hustruer som eders egit Legome. Huosom elsker sin Hustru/ hand elsker sig selff/ thi aldrig hader nogen sit eget Kiød / men føder oc vederqueger det / lige som HErren ocsaa Menigheden.

Ephes. 6,

For det Siette/kaldis hun Mandinde / at hun er tagit aff Manden. Derfor siger CHristus: Manden skal forlade Fader oc moder/oc bliffue hos sin Hustru / oc de skulle være it Kiød. Derfor loffuis Høybaarne Dronning Elizabeth Keyser Caroli syster høyligen/der hendis Herre Kong Christian den anden vaar vddragen aff sine Riger/ Da tilbød Danmarckis oc Norgis Rigers Raad beneffnde Dronning Elizabet/ at hun met begge deris Kongelige

VI. Genes: 2. Matth: 9.

lige Børn vilde nyde Kongeriger-ne ſom Danmarckis Dronning/ da ſuarede hun ſig at vilde drage til ſin Mand/ oc følge hañom/ oc drog til hannom oc omdrog meget met hannom.

VII.

For det Siuende/ kaldis en Ecte Quinde it Vintræ. Din Hustru (ſiger Dauid) ſkal bliffue ſom it fructſommelige Vintræ trindt om-kring dit Hus/ dine Børn ſom Ol-lie quiſte omkring dit Bord. Lige ſom mand elſker Vintræ oc Ollie quiſte for deris dyrebarhed oc nyt-tighed/ ſaa ſkal en Mand oc elſke ſin Huſtru for hendis fructſommelig-hed / oc leffue i Chriſtelig Kiærlig-hed oc Endrectighed met hende. Lige ſom der voxer aff Vin oc Ollie me-git gaat/ ſaa kommer oc alt gaat aff Mands oc Quindis Endrectighed oc gode forligelſe.

Pſalm: 128.

VIII.

For det Ottende kaldis hun Gy-

Ezech: 24. en lyst. Det er icke læferdig at forstaa/ at mand skal altid see effter Quindens Ungdoms klarhed / det forgaar snart aff Barnefødsel/siugdom/ huskaars oc Alder. Men Oyenlyst/som Propheten her taler om/ er en Ecte quindis fromhed/ dyd oc Duelighed / at hun vocter paa sin Husbondis Oye / at hun skicker sin Gierning i husit effter sin Husbondis Villie oc Hierte / oc giør huad hannom er kiært / oc giffuer act paa hans møye/ arbeyd oc flittighed/ oc bøyer sit Hierte oc sind for hannom/ at alting kand være skickelig / vislig oc vel giordt / at hand seer sine Oyens lyst/enten hand er vde eller inde.

IX. Syrach 26. For det Niende/ kalder Syrach en Ecte quinde/ en Zirat oc smycke. At lige som Solen gaar op/ oc er en beprydelse paa HErrens høye Himmel: Saa er en deylig Quinde en prydelse i sit Hus/ naar hun giør det hende bør.

For

For det Tiende / kalder Paulus hende Mandens ære / oc siger: Manden er Guds Billede oc ære / Men Quinden er Mandens ære / Thi Manden er icke skabt for Quindens skyld / men Quinden for Mandens skyld. Derfor prisis Sara som aff sin ydmyghed (som S. Peder siger) kallede sin Mand Abraham sin Herre / Endog hun lide baade sorrig oc møye met hannom. Saadant it Ydmygheds Exempel er oc at see i JEsu Moder / endog Joseph vaar alleniste Mariæ troloffuede Festemand / da neffner hun Joseph førend hun neffner sig selff / der hun sagde: See / din Fader oc ieg søgte effter dig met bedrøffuelse. Saa bør en ærlig Quinde at ære oc acte sin Husbonde mere end sig selff / i huor forstandig oc duelig hun kand være.

For det Ellufte / kalder S. Peder en Ecte quinde / It Quindelige

X. 1. Cor. 11. Genes: 18. 1. Pet: 3. Lucæ 2. XI. 1. Petr. 3.

 skrø-

skrøbeligt Redskaff / skickit aff Gud at føde sin Husbondis oc sit Liffs Affføde til Verden i nød oc død / oc maa vel kaldis skrøbelig / thi somme bliffue der aff jo suagere oc suagere / Thi skal Mendene varlige omgaas dennom / at de icke ved deris Haardhed oc Tyranni forøger deris Hustruers skrøbelighed.

XII. Ibidem.

For det Tolffte / kalder Petrus en Ecte quinde Naadsens Medarffuing. Her met vil hand lære / at Quinder som fryete Gud / skulle en gang bliffue deris Ecteskaffs møye quit / oc icke altid bliffue Trælle / oc vdstaa Børnefødselens Aag / eller være deris tyranske Husbonder vndergiffne / men at Himmelen er dennom saa vel beskickit som Mendene / oc de skulle bliffue Guds Engle lige / som Christus lærer. Acter du dig til Himmels / saa haff met hende en god Omgengelse / at du kand

Matth: 22.

nyde

nyde platz met hende i Himmelen
For det Trettende/ kaldis hun Hu-
stro/ Det er: Hun skal være tro oc
flittig i sit Hus paa sin Husbondis
oc sit eget gaffn. Det er icke ringere
kaanst sit Gods at forsiune end aff-
le. Huad en Husbonde skaffer i hu-
sit/ skal Hustruen vare trolig/ oc hol-
de til raade/ oc til begge deris beste
forsiune. Naar Ecte folck saa acte
disse skøne Titeler oc Naffne / saa
leffue de vel endrectige / oc erre Gud
behagelige / oc sig selff gaffnlige til
Liff oc Siæl.

XIII.
1. Cor: 7.

Det Andet.

Huad Sorrig oc Møye der findis hos Ecte Personer.

GUD haffuer paalagdt Ecte Personer stor Møye / som Adam oc Eua fristede met deris Børn oc Børnebørn. Tog Abra-

Genes: 4. 12

 ham

ham vaar from/leed hand stor wro/ anfectning oc Liffs fare i sin Ecte-skaff. Jacob tiente Laban for sit Ecte-skaff vdi 14. Aar / de vaare gantske tunge oc bedrøffuelige. Job/Tobias den gamle saa vel som den vnge / Sara Raguels Daatter / Rebecca oc mange flere haffde oc huer sit Ec-teskaffs Kaars. Oc daglig forfaren-hed giffuer Ecte personers bedrøff-uelse / møye oc elendighed nocksom tilkiende.

20.

Iob 2. 9. Tobiæ 2. 6. 3. Genes: 26.

Det Tredie.

Huad Aarsager der er til Ecte Personers Kaars oc megen elende.

DEn første er Guds ræt-ferdige Dom offuer Mand-kiøn / for Adams Offuertrædelse skyld. Thi Moses lærer at Gud sagde til Adam: Efftersdi du lyde din

1.

3.

din

din Huſtruis røſt / oc aadſt aff det Træ / om huilcket ieg bød oc ſagde: Du ſkalt icke æde der aff/da ſkal Jorden være forbandet for din ſkyld / met kummer ſkalt du dig der aff nære alle dine Liffs dage/ Torne oc tidſle ſkal hun bære dig / I dit Anſictis ſuæd / ſkalt du æde dit Brød til du bliffuer til Jord igien ſom du eſt tagen aff. Her ſee wi huad Mandkiøn i Ecteſkaffs ſtat maa vdſtaa/ Sorrig/ trældom oc gienuordighed huer i ſit Embede oc Kald til Land oc Vand.

3.

II. Ibidem

Den Anden ſag hos Quindkiøn er Euæ vellyſt/leckerhed oc Eblebid/ Det maa alle hendis Døttere vndgielde her i Verden/ Thi Gud ſagde til hende: Jeg vil ſkicke dig megit kum̃er til naar du reder til Barſel/ Oc du ſkalt føde dine Børn met kummer / oc din Attraa ſkal være til din Mand / oc hand ſkal være din Her-

Herre. Her hører alle Euæ Døtte-
re/ at de erre alle ilde vdsæt/ de skul-
de være deris Mend oc Herrer vn-
dergiffne/ oc slumpe til vndertiden/
oc faa fuld dollig en Herre/dog skul-
le de met Taalmodighed sætte verge
met dennom / oc giffue act paa deris
Hosbondis Embede. Lyckis deris
Ecteskaff met ære oc Gods, da skulle
de haffue Gud for Øyen / oc leffue
Christelig/ at dennom icke skal skee
wlycke/ Men vendis Bladdit met
Siugdom oc møye/ skulle de lide oc
taalle/betenckendis sig at være fatti-
ge Euæ Døttre/ icke sætte til Dantz
eller spring/lise eller læde her i Ver-
den/ Men for Euæ fald maa nøyes
met huad Gud effter leyligheden vil
dennom tilføye. Mand oc Quinde
kaars lendis icke før de dø aff denne
Verden effter Guds Ord: Du est
Jord / oc du skalt bliffue til Jord
igien. Derfor siger mand: Døden

er be-

er beslutelse paa all Menniskens onde. Item/ det bliffuer aldrig gaat/ før end Mand klapper effter met Skofflen.

III. Den Tredie Aarsage er Sathanas/ som vdspildte den behagelige dyrebare Endrectighed imellom Gud oc Menniskene / ved sin løgnactige oc suigefulde beret i Paradis / hand legger sig end nu daglige effter Ecte personers Hierter at atskillie / oc søger alle veye oc sti deris Endrectighed at forspilde/ huad hand icke selff kand opiage / da opuecker hand sine Lemmer / sit Rige til formering oc opbyggelse/ oc Guds Rige til fornedring. Saadan hans Tyrani mercke wi at hand beuiste mod Saram Raguels Daatter oc andre/ Som Exempel oc Forfarenhed nocksom vduiser.

Tobiæ 3.

IIII. Den Fierde Aarsag erre en part haardnackede onde Menniske/ som

tage

tage ilde affsted i deris Ecteskaff/oc erre sig selff til vanære oc skade/ oc andre til slabrand oc forargelse/ bandis/ slidis oc riffuis som Hunde oc Katte. Moses i sin tid maatte nødis for saadan deris Tyranskhed/at adskille Ectefolck imod Guds ordning/ oc giffue dennom skilsmøsse breff.

Matth. 19.

V.

Den Femte Aarsage erre en part wkyske oc løssactige Menniske. Offuer saadan wkyskhed haffuer Gud selff klaget for Vandfloden/ at de saae strax effter de skønniste Quindfolck. Huad wlycke Løsactighed fører met sig vdi Ecteskaffs misbrug/ giffue Exempel oc forfarenhed tilkiende. Wi læse at Kong Paris drog fra Troia/ oc gaff sig i Hofftienste vdi Kong Nilai Gaard vdi Grækerland/icke for ære/Guld eller sølff/ men for Kong Nilai Dronnings deyligheds skyld/ som hand forlocket fra sin hosbonde. Huor offuer Kong

Gen: 6.

Nilaus met sit gantske Grækiske Rigis Mact vdrustede sig/ oc fortrød den vanære / oc førde Krig ind paa det Troianske Rige met 1000. skib til Vand/ oc met wtallige Ryttere oc Knecte til Lands vdi 10. Aar/ begge Rigerne til stor drabelig Blodstyrtning/ Sorg oc skade/ oc paa det sidste offueruandt det Troianiske Slaat oc Feste/ Kong Paris oc Helenam til døde oc forsmædelse.

Den Siette Aarsage erre en hob gerige Menniske/ som giffue sig i Ecteskaff / icke for de sager som høre til Ecteskaff / men for Gods oc Rigdom skyld / oc naar de erre komne sammen/ da angrer dennom kiøbet/ Som mand pleyer at sige: Mange giffte sig for gods oc Gaard / Oc ang^e det inden it Aar. De slaa Hierte oc sind fra huer andre / sig selff til forderffuelse/ oc andre til forargelse/ bandis / riffuis oc slaas / at deris

deris Venner / Slect / Aandelig eller verdslig Øffrighed icke kand redde eller hielpe dennom vden Døden. Saa føre oc mange andre Mennniske sig selff megit ont paa / som erre lade / wduelige / doblere / Dranckere.

Det Fierde.

Huorledis Ectefolck skulle trøste sig om Kaars eller Modgang i deris Stat paakommer.

I

Genes: 2.

FOrst skulle de trøste sig at Ecteskaff er Guds egen Ordning / i det hand sagde: Det er icke gaat at Menniskeｔ er ene. Kommer dennom end Sorrig oc elende paa / da vil Gud begge deris Skabere icke forlade dennom / men giøre dennom sterck bistand / naar nøden paa høyeste vdkræffuer.

II.

For det Andet skulle de trøste sig / at

at Guds egit Hierte oc beskyttelse er offuer dennom som leffue Gudelig oc endrectig i Ecteskaff. Der Gud vilde ødelagdt Verden met Vandflod/ da beuarede hand Noe met sin Ecte hustru/oc hans Sønner Cam/ Sem/Japhet/ huer met sin Hustru i Arcken / oc lod denne stat icke vndergaa/ at hand jo paany aff Ecteskaff vilde fremdrage Meñiske / som skulde besidde Jorden. Der Abraham for dyrtid skyld drog til Egypten met sin Hustru / saa beuarede Gud deris Ecteskaff wspildt/ oc frelste Saram / som Kong Pharao begierede at krencke / oc straffede Kongen for wkyskheds forset. Lige maade der Abraham vaar en fremmet mand i Gerar / sende Abimalech Kongen i Gerar bud effter hans hustru Saram / oc lod hente hende / men Gud vdderlige ocsaa her beuarede Saram for wkyskhed i sit Ecteskaff.

7.

12.

20.

Tobiæ 8. & 9.

skaff. Saa hialp oc trøstede Gud Saram Raguels Daatter / effter hendis drøffuelse / graad oc Bøn: Oc hielper oc redder endnu daglige alle Ecte personer / som aluorlige i Gudfryctighed giøre deris Bøner til hannom.

III.

For det Tredie skulle de trøste sig ved den Brudeskenck Gud gaff det første par Ectefolck i Verden / der hand sagde: Regerer offuer Fiskene i Haffuit / offuer Fulene vnder Himmelen / oc offuer alle Diur som krybe paa Jorden / oc giører eder det vnderdannigt. Der Gud paa ny plantede Menniske paa Jorden effter Vandfloden aff Noa / hans Sønner / oc deris Ecte hustruer / da fornyet Gud sit Mandat igien / oc sagde til dennom: Værer fructsommelige / formerer eder oc opfylder Jorden. Eders fryct oc redsel skal være offuer alle Diur paa Jorden / oc offuer

Genes: 3.

9.

uer alle Fule vnder Himmelen / oc offuer alt det som kryber paa Jorden / oc offuer alle Fiske i Haffuit: De skulle være giffne i eders Hender / alt det som leffuer oc rører sig / skal være eders mact vndergiffuen / Lige som grønne Vrter haffuer ieg giffuit eder alt dette. Denne Herredømme oc skenck hør til alle Ecte Personer / at Gud vil forøge oc formere sine gaffuer i Værit / Haffuit oc paa Jorden til deris Ophold / om de fryctc hannom / oc leffue endrectelig. Det JEsus vende Vand om til Vin i Cana i Galilæa / er oc en Lærdom / at hand vil være hos alle Ectefolck met sin Velsignelse / om de leffue i Christelig Endrectighed. Iohan 2.

IIII. For det Fierde / skulle alle Ecte folck trøste sig / at Gud haffuer behagelighed til dennom / Oc haffuer derfor Priuilegeret dennom met atskillige Lowe.

 Først

I. Først/ At Børn oc Tiennere skulle ære Forældrene/ oc være dennom tro oc lydige for / oc der paa giffuit dennom forjettelse/ at det skal gaa dennom vel met velsignelse oc it langt Leffnit/ som wi videre der om læse i det Fierde Budord.

Exod: 20

II. Dernæst/ at Gud haffuer giordt Wærn oc Ringmur om Ectefolck i det Siette Bud sigendis : Du skalt icke bedriffue Horeri. Der om kand du læse i det forneffnde Bud.

III. Den Tredie Low er befalit met bare Ord i det Tiende Bud : Du skalt icke begiere din Næstis Hustru. Der om læss videre i samme Buds forklaring.

IIII. Den Fierde Low gaff Gud offuer den som haffde troloffuit sig en Hustru/ oc icke faait hende hiem/ da skulde hand forskonis / om Vdbud paa komme/ at bliffue hiemme / at hand icke bliffuer død i striden.

Ibidem.

Den

V. 24.

Den Femte Low/ om nogen haffuer nylige taget sig en Hustru/ da skal hand icke fare i Krig/ oc der skal ingen Tynge leggis paa hannom/ men hand skal være fri vdi sit Hus it Aar omkring / oc giøre sig glad met sin Hustru / som hand haffuer taget sig. Her aff skulde Verdslig Offrighed lære / at de skulle haffue it Christeligt Indseende til nygiffte Folck/ at de icke met det første forsætte / skatte eller betynge dennom offuer deris Effne oc formue (som offte skeer) men forskone oc fremdrage dennom effter Guds Low aff Christelig medynck/ at de kunde voxe i Endrectighed / oc forbedris i deris næring oc bestilling.

V.

For det Femte / skulle Ectefolck trøste sig/ lige som der vaar ingen Sorg der Adams oc Euæ Ecteskaff gick an/ men ny Himmel oc ny Jord/ oc Verden vaar i sit feyerste: Saa

skulle de som leffue endrectige i deris Ecteskaff/ haabe/ endog de lide her i Verden gienuordighed oc møye/ at de skulle dog paa den yderste Dag forløsis / oc komme i det ny Paradis ved Christum/ det hand loffuede Røffueren / oc besidde den ny Himmel oc ny Jord / som Esaias omtaler. Da skal Christus fordriffue Døden/ Synden/ Dieffuelen oc Helffuede / Oc stryge Graaden aff sine Børns øyen. Oc lige som Christus haffuer troloffuit alle Mennisker vdi Barmhiertighed oc Naade / saa vil hand (som Propheten siger) giøre sine Vdualde det fede Gestebud/ oc Aandelige euige brøllup i Himlene.

Lucæ 23.
Esaiæ 65.
25.
Oseæ 2.
Esaiæ 25.

Den Femte Part.

Huorledis Ectefolck skulle begynde/ leffue oc fuldende deris Stat.

I.

I Gamle Dage haffue de begyndt oc indgaait deris Ecteſkaff/ ærlig oc ordentlig met allerſtørſte Hæderſommelighed i en ſand Guds fryct oc aluorlige Bønner / Derfor haffuer det oc gaait dennom lyckelige. Saa befoel Abraham ſin Søns Gifftermaal i ſin tro Tieneris Haand/oc tog Gud til Cantzeler oc Raadgiffuer/ oc bad for alting/at hand icke ſkulde raade hans Søn til Gifftermaal met de Hedenſke Affgudiſke Quinder / ſom icke dyrckede den ſande Gud / oc ſagde/ at Guds Engel ſkal driffue det ærlige Gifftermaal. Rebecca oc hendis Slect aff Guds indſkud ſaae oc mere til Guds forſiun/ end til Penge oc Gods / oc derfor vaare villige at lade hende fare til fremmede Land til Iſaac. Iſaac ſom vilde gifftis / gick oc paa Marcken oc bad. Saa ſkulde de ſom gifftis ville/ bede Gud

Geneſ: 24.

 om

om Naade oc Velsignelse/saa lyckis deris Ecteskaff vel. Joseph oc Maria vaare oc Troloffuede Personer til Ecteskaff/ søgte dog icke Seng met huer andre til Legomlig omgengelse / som de wkyske nu giøre / oc gaar dennom fordi ilde.

Lucæ 1.

II. Dernæst / om Gud giffuer Ectefolck Børn tilsammen/eller de faa ingen/ da skulle de nøyes met Guds Villie / Thi Gud er den som baade aabner oc lycker Moderens Liff/som Annæ Samuelis Moder/ Saræ/ Michols / Elizabetz Exempel vduise oc tilkiende giffue. Giffuis dennom Børn / da skulle de vide / at de erre Guds Gaffuer/ oc for alting optucte oc oplære dennom i Guds fryct / holde dem til ærlige Haandwerck/ icke giffue dennom nogen forargelse/ Oc daglige bede for dennom til Gud/ at hand vilde beuare oc hielpe deñom synderlig imod Sathan/som

1. Sam. 1.

Psalm. 127.

Ephes. 6.

altid opuecker smaa Børns forderff-uelse/ som wi læse huorledis Pharao paabød Mord paa de nyfødde He-bræers Børn. Oc Herodes i sin tid gaff skøuling offuer de smaa wskyl-dige Børn at ihielsla.

Exodi 1. Matth: 2.

For det Tredie/ skulle Ectefolck acte/ Om dennom giffuis Gods oc Rigdom / da skulle de icke sla deris Hierte der til oc det misbruge/ men vide at det kommer aff Gud/oc Her-rens Velsignelse/som giør rige folck vden møye. Dauid siger/ at der skal være Rigdom oc Offuerflødighed i den Mands Hus som frycter HEr-ren.

III. Psalm 61. Prouer. 10. Psalm: 112.

For det Fierde/ om armod slaas dennom til i Ecteskaff/ skulle de trø-ste sig ved deris Frelsere oc Brud-gom JEsum/som føddis fattig/leff-uede wsel oc arm/hungrede oc tørste-de/oc i sin Hungers nød fristedis aff Dieffuelen/ Oc leed alskens nød oc

IIII. Lucæ 1. Matth. 8. 3. Iohan: 19.

Iohan: 19. Matth: 4. Rom: 8. Exod: 5. Iohan: 2.

Dødsens plage. Lide Christus saa-dant i sit Aandelige Ecteskaff / skulde de oc icke i deris Legomlige Ecteskaff omdrage noget met Christo? Gud veed vel at redde naar hand vil. Der Vandit vaar fuelt oc stinckende for Israels Folck / da befoel Gud Mosi at kaste it Træ i Vandet/strax bleff det søt oc velsmagende. CHristus vende Vand til velsmagende Vin/ der nød vaar for haanden for de fat-tige Brudfolck i Cana i Galilæa: saa rammer hand oc maade met dig naar hans Time kommer. Est du elendig wsel oc arm/veed ingen raad i nød / saa veed vor HErre mange gode raad / tag derfor Kaarsit taal-modig oc fryct Gud / hand giffuer dig vel god Trøst oc husualelse i all din nød.

V. For det Femte/ skulle Ectefolck indbyrdis leffue tuctige / kiærlige / taalmodige/den ene haffue medynck offuer

offuer den anden/ tiene huer andre/ vare sig for Druckenskaff/ Wkyskhed/ont selskaff/wgudelige oc Dieffuels folck/oc alle andre indfald/ som kunde giffue Orsage at forspilde den gode Ecteskaffs Endrectighed. De skulle oc leffue endrectige met Aandelig oc Verdslig Øffrighed / høre oc lyde dennom/ oc skicke sig vel mod Nabo oc Gienbo/Børn oc Tiennere/ Piger oc Drenge/ met Fremmede oc Vdlendinge / at de kunde haffue Gud oc alle Menniske til Ven/ saa bliffue de bestandige i den euige Endrectighed.

❧

F * M

Den Fierde Stat kaldis Kiøbstæds Stat.

I den giøris Endrectighed synderlig behoff.

DEr haffuer værit/ oc erre endnu mange fri egne Stæder / oc mange Keyserlige/ Kongelige oc Førstelige friStæder huer effter sin Leylighed: Saa er det høyelig anliggendis/ at der vdi maa være Endrectighed oc god Ordning/ ellers vil deris ære/ Krafft / Matt oc Herlighed vndergaa. Skal Endrectighed oc god Politie bliffue holden i Stæderne/ da maa der endelig være Hoffuit oc Herre i dennom/ som kunde regere Menigheden/ som mand almint kalder Borgemester/ Raadmend oc Fogeder/ at de met Visdom oc forstand kunde styre deris mangfoldige Borgerskaff

gerskaff oc Vndersaatte. Thi siger Syrach: Huor som Øffrighed erre forstandige / der gaar det skickelige til. Keyser Maximilianus den første vaar en gang i Nørrenberg / der hand saa den mangfoldige store Almue/da atspurde hand Raadit/huorledis de regerede den store Menighed til Lydighed. De suarede: Wi giffue Menigheden gode Ord / oc haardeligen straffe de Moduillige. Saa skal mand acte disse efterfølgende stycke / om det skal gaa skickelig oc vel til i nogen Stad eller By.

Syrach 10.

I. Først / at Stadsens Øffrighed skulle elske oc forsuare Guds reene oc salige Ord/ at det wforfalsket maa prædickis oc læris i Kircker / høye oc smaa Skoler / at vnge oc gamle oc gantske Gemein kand opdragis i en sand Gudfryctighed/ rettelig at dyrcke oc tienne Gud / oc øffue sig i Elskelighed oc samdrectighed med huer

andre

andre / at de siden kunde leffue til haabe i Himmerige oc der Endrectige siunge den skøne oc velklingende Musicam met høy Røst oc stemme Sanctus, Sanctus, Sanctus, &c.

Esaiæ 6.

II.

Dernæst skulle de met Flid søge effter Gudfryctige / Vellærde / ærlige oc aluorlige gode Prædicanter oc Lærere / oc icke eniste kalde dennom / men oc forsørge dennom til ærlig oc nødtørfftig Klæde / Føde oc Underholdning met deris Hustruer oc Børn / at de icke for Klæder / Føde eller Nødtørfft / maa bliffue Hycklere / Oyentryckere oc Jabrødre / oc der offuer huercken haffue lyst til at studere eller flitte sig i Embedet / men tiene sig oc sin Bug / oc icke trolige acte om Menighedens Salighed / heller end deris egen velfart / ellers oc endelig maa lide Armod oc nød.

III.

For det Tredie / skulle Offrighed holde

holde god just Regimente / som giff-
uer god Enighed blant menige Bor-
gerskaff / Oc staar synderlige oc aller
mest vdi Rætferdige / Christelige oc
vedtagne Lowe / som vor Danske Low
siger : ved Low skal mand Land byg-
ge / men vilde huer nøyes met sit e-
git / oc lade huer mand nyde jeffnit /
da haffde mand icke Lowe behoff / oc
vaare icke Low i Landet / da raade
den mest som mest kunde paagribe.
Demosthenes siger : Lex ciuitatis
anima est. Det er : Lige som Men-
niskens Legome er høy actet / naar
Siælen boer der vdi : saa er oc en
By i ære oc act / som gode Priuile-
gier i erre. Men lige som Legomit er
it fuelt oc stinckende Aadsel / oc dwer
intet / naar Siælen farer der aff :
saa duer icke heller en Stad / der som
icke erre gode Stadsens Friheder oc
Priuilegier. Derfor haffuer huert
Rige oc Land sine Lowe / som Landet
kand

kand lide oc tolle. Effter at de Rommerske Konger komme aff deris Regimente for deris Tyranni oc wgudeligheds skyld/ da forordinerede de Rommere sig selff skellige Regenters Herrer/ oc bleffue tho Consules skickede Aarlige. At deris Regimente kunde bliffue bestandigt/ da begierede den Romerske Almue gode Lowe oc Statuter / effter huilcke de kunde leffue. Saa tog Brutus sig an/ oc affskaffede alt hues de tyranske Konger i Rom haffde paalagdt/ oc forskickede 3. Legater aff Rom/ som vaare Spurius Posthumius, Seruius Sulpitius, Aulus Manlius, vdi Periclis tid. Disse Legater fore til Athenen oc de andre Grækiske Stæder / Oc beskreffue deris Stæders oc Byers atskillige nyttige Lowe / som Draco haffde giffuit megit strenge / oc siden bleffue formildede oc forbedrede aff den Wise Solon, Huilcke Lowe

Solon haffde begynt oc stadfest hen ved 120. Aar til forn. Saa omreyse- de disse Legater Græciam oc Egyp- en vdi 3. Aar. Der de nu met ære/ Lyckfalighed oc Forsøgthed vaare komne hiem igien til Rom / Saa bleffue der 10. synderlige Mend vd- neffnde oc vdkaarede / blant huilcke disse 3. beneffnde vaare de fornem- meligste / at giøre / forordinere oc forreskriffue den Romerske Menig- hed nyttige oc gode Lowe/ efftersdi de haffde ingen Konger i Rom / men vaare deris egne Herrer oc Regen- tere. Saa befattede de deris Lowe vdi x. Taffler/effter disse x. Mends tal/Men siden for selsomme indfald som her er for langt at skriffue/bleff- ue disse Lowe igienkallede/offuerseet/ bedre forklarede oc rettede/ oc flere Lowe inddragne/oc tillagde 2. Taff- ler / saa at alle deris Lowe bleffue funderede paa 12. Taffler / lige som

vor Skonske Low er forfattet vdi 17. Bøger. Effter disse 12. Taffler skulde de Rommere rette sig. Den Første indeholdt om Guds Dyrckelse. Den Anden om Øffrigheds Embede / oc huorledis de skulde forordineris til Øffrigheds Regimente. Vdi de andre Lowe forfattedis huorledis vndersaattene skulde leffue/omgaas oc skicke sig. Syrach siger: lige som Regenterne erre / saa erre oc deris Embedsmend/ Lige som Raadit er/ saa erre oc Borgerne. Thi er fornøden at Øffrighed holde gode Lowe oc ræt/ oc lade deñom staa i deris fulde act vden vanckelmodighed / oc selff regulere sig der effter oc deris Menighed met all aluorlighed. Wi læse i Historierne / huor stiffue oc faste de haffue holdt deris Lowe i gamle dage/ oc der ved tuingd Menigheden fast oc wbrødelige at holde deris Lowe. Som Zaleucus der haffde

Syrach 10.

stifftet mange skøne oc nyttige Lowe for sine Locrenser / oc iblant andre / der som nogen fants i Ecteskaffs misbrug / eller besoff nogen Jomfru / skulde begge hans Oyen vdstingis. Effter denne Low vaar vdgiffuen / befands hans Søn vdi Misgierning oc denne Lowes offuertrædelse / At endog menige Borgerskaff bad for hannom / maatte det intet hielpe / hand vilde endelig haffue den synd straffit oc Lowen fyldist giordt / saa lod hand sticke sit ene Oye vd / oc it paa sin Søn / oc vilde i saa maade beuise sig en Barmhiertig Fader imod sin Søn / oc en rætferdig fast Lowgiffuer for Stadsens Frihed. Carondæ Tirij Low vaar oc offuermaade sterckt oc strenge holden. Blant andet for stor Blodstyrtning oc oprør som skeedt vaar iblant Menigheden / Oc paa det mand icke skulde foraarsagis igien til oprør / da

 paa

paabød hand/ at ingen vnder Liffs straff skulde bære Vaaben paa Gaden. Noget der effter hende det sig at hand selff kom hiem aff marcken/ oc haffde bundit sit Suerd ved siden/ da bleff det Menigheden tilkiende giffuit / oc en som stod hoss hannom sagde : Tencker du paa din Low ? Da suarede hand : Jeg vil giøre Lowen fyldist. At den Low icke skulde forsueckis / Endog hand vel kunde hafft at vndskylde sig met/ saa tog hand Suerdet oc stack sig selff ihiel. Haffue Hedninge saa trofastelig hafft nidkiærhed til deris Lowe / oc dem icke vilde bryde/ huor megit mere bør en Christen Øffrighed at holde gode ærlige/ skellige oc nyttige Lowe ved lige / at de i deris Stæder oc Byer / ved dennom kunde leffue endrectige oc kiærlige / at det kunde gaa dem vel baade til Liff oc Siæl.

IIII. For det Fierde/ efftterdi saadanne Stæ-

Stæders oc Byers Høffdinger oc Øffrighed/Borgemestere oc Raad/ erre betrode/ at de met flid skulde see til Byens oc menige mands gaffn oc beste/ huor offuer det icke andet kand være/ at de jo skulde forsømme deris egit/ oc deris Hustruers oc Børns Næring oc bestilling. Thi er fornøden/ at de skulle aff Byens indkomst vnderholdis/ at de icke saa lenge skulde tienne Byen/ at de forsømmer sig selff/ oc der offuer bliffue øde i grunde/ eller oc gribe til Gerighed/ Tyranni/ skenck oc gaffue/ at de der ved kunde rige oc baade sig selffue/ forfremme der offuer somme/ oc fortrycke somme/ forkrencke Rætten for den fattige/ huilcket icke skede almint/ der som de aff Byens rættighed bleffue ærlige oc vel afflagdt oc vnderholdit. Thi huo er den som trolige tien/ at hand icke er sin løn værd/ saa vel i den Verdslig befalning/ som

 Aan=

Aandelig stat / en Landsknect eller Dagløneere?

V. For det Femte/ skal Stads Øffrighed haffue flittig indseende met deris Borgerskaff / at huer handler oc giør sit Embede met Troskaff / som i Stæderne erre almint Kaanstener oc Embeds folck / at de lade huer Embede oc Laug sin rettighed/ som kand være Byen oc Menige mand til styrcke oc gaffn. Oc efftersdi Christus siger: Verdsens Børn erre tredskere end Liffsens Børn. Oc Syrach taler aff forfarenhed/ at en Kiøbmand kand neppelig vocte sig for wræt/oc en Kremmere for Synd/ Thi mange giøre wræt for Gods skyld. Thi skulde Øffrighed tage vare paa Vndersaattenis Handel oc vandel/ at den ene bedrager icke den anden. Huor om Moses lærde i sin tid/ at de icke skulle handle wrætferdelige met Allen/Vect eller maade/

Lucæ 16. Syrach 27. Leuit. 19.

ret

ret Vect/ret Pund/ ret Skeppe/ ret Kande skal være hos eder. Item/du skalt icke haffue tho haande Vecter i din seck/en stor oc en liden/ du skalt icke heller haffue tho Skepper i dit Hus/ en stor oc en liden/ Du skalt haffue en fuldkommen oc ret Vect/ oc en fuldkommen oc ret Speppe/ dette er høyelig fornøden. Thi Syrach lærer/at den fattige haffuer icke vden lidet Brød / huo som tager det fra hannom/ hand er en Manddrabere. Huo som betager nogen sin Næring/ hand dræber sin Næste. Her om taler oc Apostelen: Ingen skal tage formegit/ ey heller fordelen fra sin Næste eller Broder i handel. Thi HErren er en Heffnere offuer alt dette. Summa/ De skulle holde iust Regimente/at alting kand gaa lige til.

Deut: 25.

Syrach 35.

1. Thess: 4.

VI. For det Siette/ skal Menigheden beuise deris Stads Øffrighed/ ære/

Lydighed/Troskaff /giffue Skat oc
Told/ met anden vdgifft/ som huer
Vndersaatte Øffrighed plictige er-
re/oc offte høris der om/ som oc vid-
løfftigere lærd er i Verdslig Øffrig-
heds stat. Summa / naar Øffrig-
hed oc Vndersaate i Stæderne fryc-
te Gud / oc leffue endrectige huer i
sit Kald oc bestilling / Saa triffuis
Stæder oc Byer/ saa loffuis/ prisis
oc æris Gud / oc alting gaar da vel
til/ baade for dennom som regere oc
regeris/ saa vel for dennom som bo i
Stæderne/ som deris Naboer
paa Landet / oc alle som
saadanne Stæder
besøge.

*

Den Femte Stat kaldis Skibs Stat.

I den bør Endrectighed at elskis oc holdis/ om der skal bliffue lycksalig Seylatz.

DEt er vel troligt/ at Skibshandel oc seylatz icke haffuer værit for Vandfloden/ men huer bleff ved sit Landskaff/ Oc aff den ny skabte Verden haffde rundelig sin føde. Men effter det første store Skib som kaldis Noe Arck/ som met Tømmer oc Jern/ Bæg oc Tierre/ vaar til haabe sæt effter Guds egen Befalning/ da erre baade Skib oc seylatz opkomne strax effter Vandfloden/ oc Noe Børn vden tuiffl aff Arcken haffuer tagit efftersiun oc skabelone/ dog giordt deñom met Aarer/ Roer/ Mast/ Seyl/ oc anden Skabelse effter haanden (hues Skibs bygning

Genes. 7.

oc Seylatz nu i vor tid er paa det al-
lerhøyeste.) Saa erre de komne i va-
ne oc bleffue fremturendis met Sey-
latzen / som videre omlæsis i den hel-
lige Skrifft/at Jacob Patriarch be-
skickede sin Søn Zebulon/ at bo hos
Haffnen ved Haffuit/der som Ski-
bene leggis i haffn. Hos Mosen læ-
se wi / at Balaam spaar om Skibs-
handlingen oc Forandringer. De-
bora siunger i sin Tackpsalme/ om
Skibs handel. Salomon lod oc sey-
le til Ophir at hente mange Cente-
ner Guld. Skribenterne tale oc om
Skibs stat oc manering / at de Ba-
bylonier haffue hafft trinde indhol-
tede Lædder skib oc Baade. Huilcken
form de Rommere oc haffuer brugt.
De Egypter oc Morlender haffuer
oc hafft Skib aff Torne oc syffuer/
som Propheten taler: Vee det land
som farer vnder Seylens skygge /
paa denne side Morlands Vand /
som

49.

Num: 24.

Iudic: 5.

Esaiæ 18.

som sende bud offuer Haffuit/ oc fa-
re paa Haffuit met Syffuebaadene.
Kong Selostres aff Egypten bygde
it synderligt vdkaarit Skib for an-
dre/ aff idel Cedertræ/ paa 180. alne
Kiøl / inden til saa rød som en lwe/
oc vden offuer alt forsølffuit/ oc alle
Plancker oc bord beslagen. Poeterne
haffue oc megit skreffuit om selsom-
me seylatzer. Historiske skribenter læ-
re oc om Skibsslaader/som Darii oc
Xerxis imod de Græker/at de Græ-
ker som vaare ellers dapper Krigs-
folck i Marcken / maatte venne sig
til at føre Skibskrig/oc bliffue Sø-
mend/ huor om ieg vil icke megit her
røre/men begiffue mig til min Theo-
logiske fortagne Materie/oc sige met
Salomone/ at Skibet er paafundet
at søge Biæring met / oc Mesteren
haffuer det tilberedt met kaanst/men
din forsiunlighed O Fader regerer
det/ thi du giffuer oc veye i Haffuit/

Stort skib

Sapient. 14.

 oc

oc trygdt lob mit iblant Bølgerne/ met huilcket du beuiser huorledis du kand hielpe hoss alle ender / der som nogen end gaffue sig i Haffuit vden Skib: Dog effterdi du vilt icke at det skal ligge ørckeløst som du haffuer skabt/ formedelst din Visdom da skeer det at Menniskẽn troer saa ringe it træ til deris Liff/ oc bliffue beuarede i Skibet / der de fare igennom Hafffens Bølger met. Effterdi ingen god Stat oc Ordning er vden aff Gud/ saa forfare wi oc her/ som Salomon bekiender / at Skibsstat oc seylatz er aff HErren/ oc beuaris aff hannom. Thi er det nytteligt at de som ville leffue oc omgaas met dẽne stat/ at dē legge sig effter Guds fryct oc Endrectighed / om det skal lyckis dennom til enden: Thi huor mand skal seyle der kommer stedse atskillige slags Folck tilsammen/ Kiøbmend/ Styremend/ Skipper/ baadsmend/

mend oc andre skibsfolck aff andre atskillige Lande: skulle de seyle oc omgaaes met huer andre til gaffns/ da skulle de føye sig i god Endrectighed mod huer andre. Thi vil huer regere effter sin affect oc sind/ da opuoxer dennom Had/ partyi/ wsamdrectighed imellom/ oc de drcbe vissselige skade / baade i Omgengelse oc seylatz. Derfor lige som de skulde holde Aareslag met huer andre/ passe Roer eller styre Aaren/ Seyl eller andet Redskaff/ oc alle met mact legge sig effter at komme frem som de stunde oc ville/ saa skulde de som ville seyle tilsammen haffue it endrectigt sind / eens Tancker oc Meninger/ oc speyle sig oc bliffue vise aff andris skade oc Wsamdrectighed / at mangt it skib met gods folck / mand oc alt erre bleffne forset / stundum for Styremandens / vndertiden for Skipperens oc andris Wenighed.

Det

Det klagis (dis ver) daglige. Derfor skulle alle Søfarendis folck endrectelig oc ydmygelig omgaacs met huer andre indbyrdis oc betencke:

1. Først at de fryete den allsommectigste euige Gud / oc met endrectige Hierte oc Munde paakalde oc bede hannom om Hielp / vndsetning oc redning / naar de seyle oc erre i nød oc fare / paa saa ringe Træ imod de stercke Bølger / mange haarde Klipper oc blinde Reff / mange Suel oc Dyb / store huller / Hafforme oc Fiske / oc andre farlige Wlycke. Huad er det andet naar de vinde Seyl op / at de jo staa paa Graffsens bred / oc haffuer icke vden 3. eller 4. Fingers bred rum til fartz for deris Liff / eller en planckis tyckhed. Alle stater haffue vel deris fare oc wlycke / met bemengit Hiertens sorrig oc wee / dog kand ingen wlycke lignis ved Haffsnød. Den hende ret forsøgt haffuer / maa

maa rettelig bekiende / at hand frel=
sis aff Guds egen Haand/som Da=
uid vidner : De som seyle paa Haff=
uit met skib / oc bruge deris handel i
store Vand/de haffué forfarit Her=
rens Gierninger/oc hans vnderlige
ting i Haffuit/ naar hand sagde/ oc
der oprørdis en Storm / oc opløffte
Bylgerne/ da fore de op mod Him=
melen/ oc de fore ned i Affgrunden/
at deris Siæl fortuilede aff Angist/
Oc de tumlede oc raffuede som en
drucken/oc viste ingen raad mere/oc
de raabte til HErren i deris nød/ at
hand førde dennom aff deris angist/
oc stillede stormen/oc Bølgerne lag=
de sig/ oc de vaare glade/ at det vaar
bleffuit stille/ oc hand førde dennom
til Landet effter deris begiering. Jo=
nas hand vaar ret forsøgt i Haffs=
nød/ oc formerckte den store elende i
Fiskens Bug mit i Bølgerne. Huor
aff hand siden vden tuil haffuer for=
regiffuit

Psalm: 107.

Ionæ 2.

regiffuit deñom en trofast oc trøstig søprædicken / oc lærdt dem huorledis de i Haffs nød skulde holde sig/ som wi aff hans ord vel kunde forstaa/der hand bad i Fiskens liff: Jeg raabte til HErren i min nød/ oc hand sua=rede mig / Jeg skreg aff Helffuedis bug/oc du bønhørde min røst/ du ka=ste mig i dybet mit i Haffuit/ at flo=derne gaffue sig om mig/ Alle dine vaager oc bølger ginge offuer mig/ at ieg tenckte at ieg vaar forskuden fra dine Øyen/ at ieg skulde icke me=re see dit hellige Tempel: Vandene omgaffue mig til mit liff/ dybet gaff sig om mig/Tang beteckte mit Hoff=uit/ieg sanck hen vnder til Biergens grund/ Jorden haffde beslutter mig euindelig/men du HErre min Gud førde mit Liff aff Forderffuelsen.

Dette Haab oc Trøst skulde alle Skibsfolck bruge i all storm/nød oc fare / at de icke selff eller nogen an=

den er deris hielp oc redning / vden Gud allene met sin mact oc Englers beskermelse. Paa denne fortrøstning raabte Apostlene i den store Storm til JEsum / opuackte hannom der hand soff/ oc sagde: HErre hielp oss wi forderffuis/ oc der skibit vaar forfyldt aff vand/ da raabte de til JEsum oc sagde: Mestere / skøder du intet der om at wi forgaa? Huilcke Exempel lære oss/ at Gud kand hielpe oss/ saa vel til Vands som til Lands.

Matth. 8.

Marc. 4.

II.

Dernæst skulle Søfolck see til / saa megit mueligt er/ at de icke tage nogle wgudelige aabenbare Guds Lastere oc bespaattere inden Skibs borde met sig/ eller oc selff leffue wgudelig inden Borde/ for hues skyld offte baade Skib oc Gods kand vndergaa / Som det vaar til fare met dennom/ der seylede met Propheten Jona / som vndflyde HErrens befalning/

Ionæ 1.

falning/ oc icke vilde prædicke for de Niniuiter / huilcket HErren haffde kaldit hannom til/som hand sin synd i Haffs nød bekiende.

III. For det Tredie skulle de oc lære/ at Gud offte beuarer Skib oc gods/ for it gudfryctigt Menniskis skyld/ som wi klarlige aff Pauli Skibs Historie forstaa/der hand vaar vdi stor Haffs nød/at de icke kunde see Soel eller Maane eller Stierner i mange dage / oc kiende icke Landet / der det klarede op/ oc Skibet skilde sig i stycke/ at fremparten stod i dybet i grunden / oc bagdelen skildis oc slogs i thu/ dog beuarede Gud Folcket/ reddede dennom oc gaff dennom liffuit/ som vaare tilhobe 276. Menniske/ huilcken Befrielse Paulus tilsagde dennom effter Guds Engels Ord til sig/ Oc derfor raade dennom til frimodighed/ oc sagde: Der skal ingen mands Liff omkomme aff oss/ Thi

Actor. 7.

Guds

Guds Engel i denne Nat haffuer aabenbarit mig det oc sagde/ at Gud haffuer giffuit mig dennom alle som seylede met mig Lige som Gud saa haffuer hiulpit Paulum/ som hand bekiender sig at haffue værit 3. gange i Skibbrud/ oc Gud haffuer hafft omsorrig for hannom iblant det wgudelige pack oc løse folck: saa vil hand haffue sin guddomelige haand oc beskermelse hos alle som hannom frycte/ til Søes saa vel som til Lande jord/ oc ved sine Engle vndlede oc beuare baade Skib oc Folck/ fra klipper/ farlige reff/ forland oc vdgrund som hand loffuer hos Propheten/ at vilde være hos oss i all vaade/ det er: til Vands saa vel som til Lands.

2. Corin. 11.

Psalm: 19.

IIII. For det Fierde/ Effterdi denne Skibs stat er megit suar oc tung/ met haarde oc vanskelige Vilkaar/ ond luct i Skibs koje oc kajutter/ nat oc dag er dennom som Døden/ bæ-

gede klæder / seyler oc flacker som de vaare Fredløse folck / stride imod Guds Værlig / oc vide aldrig huor de skulle begraffuis / i Haffuit / paa Jorden eller vdi Fiskens Liff. Thi sagde Bias / at hand icke viste iblant huilcke Creatur hand skulde acte Skibsfolck / enten iblant dennom som leffue i Vandet / eller dennom som leffue paa Landit / som icke viste naar de haffde deris Liff. Dog skulle Kiøbmend / Styremend / Skipper oc Baadsmend icke lade sig deris arbede oc møye / sorrig oc vmage gaa til Hiertet / men taalmodig oc dristig giffue sig til Drøffuelsens brød / som Dauid kalder det / oc Gud selff biuder offuer alle stater: J dit Ansictis sued skalt du æde dit Brød. Naar de det giøre met frit mod / oc icke mistrøste sig paa Gud / oc Gud indgiffuer dennom saadan Dristighed i deris Embede til Søis / saa maa de frilige fare

Psalm. 127.
Genes: 3.

ge fare til Vands / som andre til Lands / betenckendis der hos / at der er ingen Stat i Verden saa ringe eller ypperlig / at den jo haffuer stor fare / bedrøffuelse oc stor elende met sig / oc kand saa vel dø elendig paa Landit som paa Vandit. See de end Døden for Øyen / at de endelige maa druckne oc siuncke i Haffuit / saa skulle de befale Gud deris Siæle i Haand / bede om Synders Forladelse / oc trøste sig aff Paulo / som siger: Huad heller wi leffue eller dø / da høre wi HErren til. Den Kalck kand icke forbi gaa dennom / at de jo maa den vddricke / oc alle Menniske maa dø / enten de erre til Land eller Vand.

Rom. 14.

For det Femte skulle de acte / Efftherdi deris kald er aff Gud / saa skulle de tienne hannom oc Mennisken: Thi atskillige Land haffuer atskillige gaffuer / ved huilcke det ene kand

hielpe det andit/ som Salt/ Humle/ Jern/ Vin/ Tømmer oc Steen til Bygning / met andre gode Vare. Huorledis skulde saadant nodtorfft komme oss til haande oc beste/ vaare icke Skibsstat oc Seylatz. Item li= ge som mand aff Jorden sancker Jordiske gode gaffuer / saa opfisker mand aff Haffuit Lax/ Sild / Aal oc mange andre slags / Menniskent til gode/ føde oc vnderholdning / ef= ter det gamle fundament oc Guds Bud/at Menniskene skulde icke alle= ne være Herrer offuer Landsens go= de/ Diur paa Jorden / Fule vnder Himmelen / Men oc dominêre i Haffuit offuer alle Fiske oc Crea= tur. Denne stat er icke eniste Men= niskene nyttig til føde oc klæde/ men oc gaffnlig til at beskerme Riger oc Land / Stæder oc Byer. Huor off= uer Herrer oc Førster / Stæder oc Byer haffuer brugt / oc endnu dag= lige

lige bruger store Armada oc Skibs flaader/ at de ved dennom kunde nederlegge deris Fiender oc Søröffuere / som er it skadeligt selskaff. Denne Skibs stat kand mand icke mindre ombære eller miste/ end Mad oc Dricke/ Klæder oc Sko/ Ild/ Salt oc Vand. Thi siger Salomon: at it vel bygdt skickeligt Skib met sit redskaff oc tilbehøring er Mēnisken fast nytteligere oc Gud mere behagelig end Træ billede oc døde Helgen/ om huilcke Dauid taler: som haffue Mund oc kunde icke tale / Øyen oc icke see / Øren oc icke høre/ Næse oc icke luckte/ Hender oc Fødder oc icke røre sig. Thi bør alle Søfarendis folck stedse oc altid i deris Reyse:

Sapient: 14.

Psalm: 115.

I. Først bede Gud om hielp oc Bistand / Trøst oc velsignelse i deris Søfart oc farlige Seylatz/ at hand aff sin Godhed vilde giffue dennom Lycke oc Raad i deris Stat oc van-

 skelige

lige Kald/ som hand loffuit haffuer.

II. Dernæst/ om wlycke møder/ at de tabe oc lide skade / skulle de tage det met taalmodighed. Thi lige som en Bonde paa Landet faaer icke altid lige megit Vin/ Ollie/ Must/ Honnig / Korn / Humle / oc anden saadan Jordsens grøde/ oc dog maa tie oc tacke: saa skulle oc de til Søes oc salt Vand / taallig omdrage huad Gud giffuer/ Møye saa vel som god Lycke.

III. For det Tredie / om Lycken dennom tilrinder / som Søen baade giffuer oc tager/ da skulle de oc haffue vor HErre vdi hukommelse/ oc aff hans giffne Gaffuer hielpe Kircker/ Kirckens Tiennere / Præster/ Skolebørn / Husarme oc Fattige i Hospitaler effter formuen/ oc leffue der aff i ydmyghed oc Gudfryctighed met Hustru oc Børn/ Slect oc Venner/ Nabo oc Gienbo i all venlighed/

lighed/Endrectighed oc Kiærlighed.

For det Fierde oc sidste / skulle Skibsfolck naar de komme til lands vare sig for Druckenskaff / Horeri/ Hoffmod / slagsmaal oc andre synder / som de meste almint erre belade met/oc for alting fryete Gud/oc leffue endrectige/ saa gaar det dennom vel til Liff oc Siæl / heller de bliffue i Skibs stat paa Haffuit / eller de omgaais paa Landit / oc bruge dog denne stat/da velsignis oc beuaris de aff Gud / imod hannom kand ingen storm/ wuær/ blæst eller wlycke stride/ som Paulus siger : Er Gud met oss / huo kand være imod oss?

Rom. 8.

Den Siette Stat kaldis Krigs stat.

J den bør Endrectighed for alting at holdis.

DEnne Stat vilde ieg icke heller gaa forbi/ efterdi den høris nu daglige/ oc haffuer grebit offuerhaand i alle Land offuer all Verden/ saa huer nu fryeter sig for Krig/ oc mange aff lætferdighed haffuer lyst til Krig. Oc efterdi den hellige Skrifft mangfoldig taler om Krigshandel/ da vil ieg her om nogit lære/ at huer kand vide at Fred oc Rolighed i Riger oc Land/ er en æddel oc dyrebar Guds Gaffue/ som Moses tilsagde Jsrael: Der som i ville beuare Herrens Bud/ oc fuldkomme dennom/ da vil hand giffue Fred i eders land/ at i maa soffue oc ingen skal forfærde eder/

Leuit: 26.

de eder / oc der skal intet Suerd gaa igennom eders Land. Her om lærer Gud selff hos Propheten: Jeg er den som skicker Fred oc giffuer det onde. Saa kommer oc Krig/ wfred/ vold oc offuerlast aff Guds rætferdige Vrede/ naar mand icke frycter oc dyrcker Gud / som begge dele læsis i Mose Femte bog/ oc anden sted/ der som Gud truer at hand saa vil besøge Israels Folck met wfred / at 7. Quinder skulde begiere beskermelse aff en Mand. Thi vilde ieg indføre nogit om deñe stat/ hues skrifften metfører / at Øffrighed oc Vndersaatte skulde legge sig effter Fred/ oc synderlig Konger oc Førster/ at de icke aff lætferdighed / Gerighed/ egen nytte / eller andre ringe sager/ skulde opkomne Krig/ Blodstyrtning oc wrolighed / men mere legge vind oc mact paa at holde Fred/ icke eniste i Riger oc Land/ men oc vden Lands

Esaiæ 49.

Deut: 28.

Esaiæ 3.

met andre Konger oc Førster/ Stæ-
der oc Byer. Fornemmis Krig aff
redelig sag / da skulle de for alting
forsøge alle Raad oc Aarsage / som
tienne til Freds Forhandling/ ellers
kommer en wlycke aff en anden/ aff
skempt kommer grumt ramme al-
uore / Men kand der ingen vending
være/ oc kand icke met lige affskaffis/
da paa det mand siden kand haffue
Fred / da skulle Konger oc Førster/

I. For det Første mandelige met de-
ris tro Raad / met Visdom oc For-
stand/ met all Kongelig mact angri-
be Krig/ oc staa sine Fiender imod.
Thi den som vil haffue Fred/ maa
beruste sig til Krig / oc voffue der
offuer Liffuit / om behoff giordis/
som Kong Alphonsus merckelige be-
tyder i sit Symbolo, huor vdi hand
fører en Pelican/ som met sit Neb
vdhugger sit Hierte blod for sine vn-
ger/ oc met omskrifft: For Lowen oc
hiorden:

hiorden: ſom forſtaas/at lige ſom en Pelican/ naar hand ſeer ſine Vnger til døden aff ædderſke Slanger at være forgiffne/ ſaa hugger hand ſit Bryſtis blod vd / oc der met vederqueger oc liffactig giør ſine Vnger: ſaa ſkal oc en Konge ſette ſig i Liffs fare for Guds Low oc ſine Vnderſaate/om nøden kræffuer. Saa driſtede ſig den gudfryctige Abraham/ der hand hørde at hans Broderſøn Loth/bleff fangen/ oc bort førdt met Quinder/Børn/Gods oc Folck/ da ruſtede hand ſig ſelff met ſine Suenne / oc Gud gaff hannom Lycke at hand vandt/oc fick baade Loth/ quinderne/ Børn/ Folck oc godſit igien. Saa ſkulle Konger/Førſter oc Adel icke eniſte bære Krune / Kongelige naffn / Titel oc ære / beſiddde Slot oc Feſte / oc oppebære Herlighed oc Rettighed aff Riger oc Land/ men vndertiden euentyre Liffuet met.

Geneſ: 14.

Det

Det giffuer Herrer oc Konger Kongelig ære/ it euigt Førsteligt naffn oc stort gaffn / at de selff følge deris Krigsfolck i strid. Huor aff mange Konger oc Førster prisis for saadan deris Dristighed oc Mandom. Keyser Alexander magnus haffde aldrig kommet saa vijt som hand kom/ haffde hand icke selff personlig fulgt met sit Folck / da kand de best see deris Krigsfolckis Lydighed oc Troskaff/ oc acte om nød oc trang trenger dennom/Det giffuer oc deris Krigsfolck frimodige oc Mandelige Hierter / oc giør deris Fiender Forskreckelse oc Rædsel / som wi kand mercke aff Hussai Ord der hand sagde til Absolon : Du kiender din Fader Dauid vel/ oc hans Folck/ at de erre stercke oc hastmodige lige som en Biørn / naar hans Vnger røffuis hannom fra paa Marcken/ Der til er din Fader en Stridsmand/ at hand

2. Sam. 17.

hand forsømmer sig icke hos Krigs-folckit/ all Jsraels Folck veed at din Fader er sterck/ oc veldige Krigs-mend erre hos hannom.

II. Dernæst/naar de ville ruste sig til Krig/ er fornøden at tage Gud i Littow oc fellig met sig/oc bede hannom om Naade/ Lycke/ Bistand oc Seyruinding. Saa giorde Josua/ der hand stridde imod Kong Amalech/ da lod hand Mosen/ Aaron oc Hur bede for sig paa Bierget/saa lyckedis Krigen/at all den stund Moses holt sine Hender op/ da vant Israel/ men naar hand holt sine Hender ned/ da vant Kong Amalech. Men Mosi Hender vaare suaare/ saa tog de en Steen oc lagde vnder Mosen/ oc hand sætte sig der paa/ oc Aron oc Hur ophulde hans Hender/ en paa huer side/ saa bleffue hans Hender fast opholdne til Soel gick vnder/oc Josua ødelagde Kong Ama-

Exod: 17.

Amalech oc hans Folck met skarpe Suerd. Der Kong Josaphat saa at hand vaar i stor Krigs fare/da samlede hand sin Menighed /oc paabød dennom Faste offuer all Juda / oc selff met sine Præster oc Vndersaatte raabte til Gud/oc paamindte hannom om sine Løffte oc Velgierninger/da bønhørde oc hialp Gud hannom. Disse oc andre saadanne Exempel skulde Førster oc Herrer see til / oc tage Gud i Krig met sig ved deris egne hellige / oc trofaste Præsters oc Menigheds Bøner oc Paakaldelse til Gud / saa følger Gud oc hans Hellige Engle met / saa gaar Krigen aff met Seyr oc Lycke.

2. Paral: 20.

III. For det Tredie / om Konger oc Førster end haffuer ræt til at føre Krig/da skulle de ligeuel tage sig vare / at de icke sætte deris Hierte oc mod til deris egen Mact / eller paa mange Krigsfolck. Thi Jeremias

siger: Forbandet er den Mand som forlader sig paa Meñisken/ oc holder Kiød for sin Arm / oc bortuiger fra HERren met sit Hierte. Oc Esaias: Wee dennom som forlade sig paa Heste/ oc haabe paa Vogne/ at de samme erre mange/ oc paa Reysener/ derfor at de ere saa saare stercke/ oc holde dennom icke til den hellige i Jsrael / oc skøde intet om HERren. Der vdi forsaa Dauid sig en gang/ oc slog sin liid paa sin Krigsmact oc styrcke/ oc kom icke i hu huor tit Gud haffde hiulpet hañom i Krigs nød/ oc sende Joab sin Feldtøffuerste vd at telle sit Folckis mangfoldighed / oc bleff derfor strax slagne aff pestilentze 70000. Mend/ som Historien ydermere tilkiende giffuer. Jcke skulde Konger oc Førster heller fordriste sig paa Kongelig Hielp oc Bistand/ Styrcke eller Forbund: som Kong Assa slog sin lijd til Kongen i Assyrien/

Ierem: 17.

Esaiæ 31.

2. Sam. 24.

2. Paral. 16.

rien/ at hand skulde hielpe hannom/ oc lod hannom sige: Fordi du forlodst dig paa Kongen aff Assyrien/ oc forlodst dig icke paa HErren din Gud/ haffuer du giordt daarlig/ oc skalt derfor her effter haffue Krig.

Her falder it Spørssmaal:
Maa Konger oc Førster icke haffue Forbund met andre Konger oc Herrer/oc forskaffe sig megit Krigsfolck at driste paa/ naar de skulle føre Krig?

Der til suarer ieg saa: Krigs Seyr staar icke i Krigs mact/ eller Krigs mactis Mangfoldighed oc sterckhed/ey heller i Herrers oc Førsters forset/ men alleniste i Guds Haand. Thi siger Dauid aff Guds Aand oc forfarenhed: Jeg skal slaa Krigs folck oc springe offuer Muren met min Gud/ som du kand videre læse i samme Psalme. Jtem/ en Konge hielpis icke aff sin store mact/

Psalm: 18.

33.

en

en Kempe frelsis icke aff sin styrcke oc krafft/ Hesten hielper sin store styrcke icke: See/ HErrens øye seer paa dennom hannom fryct / oc seer paa hans Miskundhed. Thi giorde Gud klar beskeden om Krig met Jsraels Folck/ naar de vilde fryct hannom/ da skulde de jage deris Fiender for dennom/ oc de skulde falde for suerd/ fem aff eder skulde jage 100. oc 100. aff eder skulde jage 10000. Saa skal mand føre krig met gudfryctighed oc icke aff stort Mod eller Menniskelig mact/ om mand ellers vil haffue lycke oc Triumph paa sidsten. Salomon lærer: Hesten beredis til stridsdagen / Men Seyren kommer aff HErren. Det forstaar mand aff forfarenhed oc almindelige sprock: Naar Suerdet er dragit / er Seyren i Himmelen. Lige saa trøster Jonatas K. Sauls Søn sin Vaabendragere / der hand gick met hannom

Leuit. 26.

Prouer. 21.

1. Sam. 14.

nom

nom imod de womſkaarnis Leyr/ oc
vaare alleniſte de tho/ oc ſagde: Lad
oſſ trine frem/ det kand vel ſkee/ at
HERren vdretter nogit ved oſſ/ thi
det er HERren icke ſuart at hielpe
ved mange eller faa/ Oc Gud gaff
den hele Leyer paa flucت/ ved de tho
Menniſke/ ſaa rycte Krigsfolckit til/
oc forfulde dem/ ſom Hiſtorien vd=
uiſer oc lærer. J den ſamme Me=
ning taler oc Dauid om Philiſter=
nis Krigshær/ oc den ſtore Kempe
Goliat: All den Menighed ſkal faa
at vide/ at HErren icke hielper ved
Suerd eller Spiud/ thi det er HEr=
rens ſtrid/ at hand ſkal giffue eder i
vore Hender. Saa er det icke ſynd
at giøre Forbund met andre Kon=
ger oc Førſter/ oc ſamle ſig forfarne
Krigs folck/ Ryttere oc Knecte til
Krigs ruſtning/ nødtørfftige Vaa=
ben oc Verge/ oc andre behøring til
Land oc Vand/ ſom Salomon ſi=
ger:

17.

Prouer. 24.

ger: Met raad skal mand føre Krig. Men mand skal tage sig vare / at mand icke sætter sit Mod oc Fortrøstning der paa/ menendis/at den mangfoldige mact giør Seyr / men haabe Seyruinding aff Gud/ oc opreyse fordi Bannere/ som Dauid siger / i Guds Naffn.

Psalm: 20.

IIII.

For det Fierde / bør den som endelige vil eller maa føre Krig/ giffue act paa S. Pouels tale: Jngen fører Krig paa sin egen sold / det er: Huo som vil haffue Krigs folck / hand maa haffue Peñinge i forraad at besolde dennom met. Thi skulde Konger oc Førster/ som Krig vilde føre/met sit Raad oc tro Mend offuerueye/ at det er icke nock met Lopgeldt at giffue sine Krigsfolck / eller met Fennicker at sy paa Stager oc samle Folck tilsammen / men det heder at mand skal betencke / at der vil Penge til at betale Ryttere oc Knecte

1. Cor: 9.

met/ som skulle voffue deris Liff der-
for paa skantzen/ Thi siger mand:
Pecuniæ sunt nerui bellorum, det er:
Krig fordris oc driffuis best ved pen-
ninge. Thi som it Menniske kand
icke gaa vden det haffuer sener paa
Legomit: Saa kand icke heller Krig
føris vden Penninge. Det haffuer
mange Førster fornummit/ der huer-
cken haffuer hafft raad eller ræt/
huor Penninge icke haffuer værit/
oc giffuit Oprør oc skade/ ja offte
der vdoffuer tabt Krigen. Thi skulde
Herrer oc Førster acte det Christus
taler: Huo er iblant eder som vil
bygge it Taarn/ oc sidder icke før oc
offuerlegger bekostningen/ om hand
haffuer i mact at fuldkomme det?
Eller huilcken Konge vil giffue sig
i strid imod en anden Konge/ oc sid-
der icke før oc betencker/ om hand
kand møde hañom met 10000. som
kommer imod hannom met 20000.

Lucæ 14.

Der-

Derfor skulde Konger oc Førster met deris Raad forslaa / huad formue de haffue paa penninge/ førend de met wberaad fatte noget an.

V. For det Femte / vil der oc god Forsiun til/om Krig skal holdis ved lige met Prouiant/ Øll/ Brød/ oc anden nødtørfft/ offuer huilcken wforsiun mange haffue lidt stor nød oc affbreck : thi den som icke haffuer fetallie i forraad/hand offueruindis aff Hunger vden suerdslag. En forsulten Landsknect skal icke giøre stor skade. Det vaar en aff de besynderligste sager (næst Guds forsiun) at Jerusalem bleff vunden/ at Fetalie Husene bleffue affbrende.

VI. For det Siette/ de som munstrede oc indskreffne erre / skulle oc lade sig nøye met sin tilsagde besolding/ oc icke eske oc begiere mere end deñom bør/ som Johannes Baptista sagde til Krigsfolcket: Lader eder nøye met eders

Lucæ 3.

eders Sold / oc giører ingen offuer= uold eller wræt. Johannes haffuer vel seet aff Guds Aand/huor mang= foldige Krigsfolck erre / da pleye de menlige at dricke / doble oc suerme/ at deris Løn kand icke recke til/oc der offuer giffuer sig offte til vold oc w= ræt/løbe paa bytte oc raaff/end i de= ris egen Herris land/naar lønen icke recker til. Thi vilde hand formane deñom at nøyes met løn/ oc sette sin tæring der effter/at de icke skulde gri= be til saadanne Laster/ oc der offuer kunde koñe til timelig oc euig wly= cke. Det er oc megit nytteligere / at vduelge sig Krigsfolck aff sine egne vndersaatte/ end aff fremmede land. Thi de fremede erre offte wtro/oc la= de sig icke nøye i nøden/ vden høyere Løn oc besolding/ oc stundum oprø= re sig/ oc acte huercken ræt eller skel/ løbe til Fienderne for fordeel skyld/ sætter æren bag Dørren. Derfor

sagde en synderlig Herre aff forfarenhed: Trew ist wildtbrát. Mand skal oc vduelle forsøgte/ frimodige oc trofaste Krigs Ryttere oc Knecte/ som mere haffue lyst at høre Bøsser/ Karthower oc Larmslag/ oc voffue Liff oc Blod/ end sidde i Gildis stue hos Vin oc Øll oc glade Geste/ oc haffue store Ord. Thi Frimodighed i Krig haffuer altid hiulpit til Seyer/ oc vundit Stæder oc Byer.

VII.

For det Siuende/ skulle Herrer oc Førster skaffe sig gode trofaste oc forsøgte Feldtøffuerster oc Høffuitzmend offuer deris Krigfolck/ ellers er en Krigshær/ som it Legome der ingen Siæl er vdi/ eller som it Skib i Søen vden Styremand. De skulle oc vel betencke oc offueruepe met huad anslag de ville angribe deris Fiender. Thi det er icke mindre loff værdt sine Modstandere met snilde Raad offuer at vinde/ end met mact at

Genes. 14.

at nedlegge. Der Abraham greb sine Fiender an/haffde hand alleniste 318. Suenne/dennom deelde hand/ oc faldt paa Fienderne om Natten/ slog oc forfulde dennom/oc førde alt godsit tilbage igien/oc Loth sin Broder met Quinderne oc Folckit. Der Gud ved sin Guddommelige krafft vilde hielpe Gedion oc Israel fra de Madianiter/da vilde hand giøre det ved faa Folck/dog Krigs anslag/ oc vduaalde alleniste 300. Mend/ dennom lod hand fordeele vdi 3. parter/ oc fick huer Mand en Basune / it Leerkruss oc it Bluss i Haanden. Oc Gedeon sagde til deñom : giører som ieg giør/ Oc der Gedion blæste met sine 100. Mend/ oc slog krusene i thu/oc haffde Basunen oc Blussit i den venstre Haand/saa giorde oc de andre 200. Mend/ blæste oc raabte: Her er HErrens oc Gedions suerd/ oc huer stod paa sin stæd/ trindt omkring

Iudic: 7.

kring Hæren / Da tog den gantſke Hær paa løb/ ſkrege oc flyde/ oc løbe ind paa Bergene paa huer andre / ſom wi ſiunge i vor Danſke Pſalme:

Der de Madianiter
Giorde Guds folck platz oc møde/
Oc de Amalekiter /
Guds folck raabte da til Gud /
Hand dem naadelig reddede
Formedelſt Gedeon /
Den tid Guds folck trommetede/
En Hedning den anden myrde
Hundrede oc tiue tuſinde mend.

Saa ſlo oc Kong Dauids Feldtøffuerſte Joab ſit anſlag an imod Fienderne / der hand ſaa at Fienderne vaare ſtercke / oc ſtriden vaar ſtillet imod hannom for oc bag/da vduaalde hand aff alle de vnge Karle i Iſrael/ oc ruſtede ſig til imod de Syrer/ Oc hand ſætte dette Folck ſom vaar igien vnder ſin Broders Abiſai Haand / at hand ſkulde ruſte ſig imod

2. Sam. 10.

imod Amons Børn/ oc sagde: Er det saa at de Syrier saa offuerhaand offuer mig / da kom mig til hielp/ men der som Amons Børn bliffue dig for stercke/ da vil ieg komme dig til hielp. Vær frimodig oc lad oss være stercke for vor folck/ oc vor Guds Stæder / HErren giøre huad hannom behageligt er. Oc Joab drog frem met det Folck som hos hannom vaar / at stride imod de Syrier / oc de flyde for hannom. Ved dette anslag gaffs dennom en lyckelig Seyer. Saa skal mand i Krig saa vel som i anden sag / haffue Gud met sig/ oc slaa sin sag vijsslige an.

VIII. For det Ottende / skulle Krigsfolck giffue act paa deris general Løsen dem giffuis Nat eller dag/ ellers giffuer det dennom skade / død oc wlycke/ som wi læse i Dommernis bog/ der de Ephraiter begynte oprør aff Hoffmod vden all ræt oc skel/ imod

Iudic. 12

den

den Første Jephtha/ oc de Mend aff Gilead/ reysde sig op imod Jephtha/ oc stride imod Ephraim/ oc de mend i Gilead sloge Ephraim / fordi de sagde: Erre dog i Gileaditer iblant Ephraim oc Manasse som de flyctige i Ephraim / Oc Gileaditerne indtoge Jordans Ferrestæd/ fra Ephraim/ naar de flyctige aff Ephraim nu sagde/ lad mig fare hen offuer/ Da sagde de Mend aff Gilead til hannom/ est du en Ephraiter/ naar hand da suarede / ney / saa bade de hannom sige schibolet/ da sagde hand sibolet/ oc kunde icke sige det ræt/ saa grebe de hannom oc sloge hannom ihiel hos Jordans Ferrested/ at der falt paa den tid aff Ephraim 42000. Thi skal mand høre / lære oc giffue act paa sin Løsen / at mand icke der offuer skal lide skade oc miste Liffuit.

For det Niende/ om Gud giffuer IX. Konger oc Førster Seyer oc Lycke/ da

da skulle de beuise deris Fanger Naade / oc icke være for Tyranske oc wgudelige imod dennom/ellers vil det gaa dennom wlyckelig paa det sidste/ som det gick Adonibesek/ som aff sin grumme tyranni Lemmeleste oc skende met stor foract 70. Konger / oc lod dem affhugge Tummelfingre oc tummeltær / oc lod dennom samle Brød vnder sit Bord som Hunde/huilcket Gud vdi lige maade lod straffe paa hannom/ som hand bekiende der hand bleff fangen/oc sagde: Jeg samlede 70. Konger/ oc affhug dem Tummelfingre oc tummeltær/ oc lod dennom sancke Brød vnder mit Bord/ lige som ieg haffuer giordt/saa haffuer Gud giordt mig igien. Keyser Mauritius vilde icke løse 12000. sine Høffuitzmend oc Tienner/ huer for en Guldgylden/ siden skede hannom aldrig Lycke eller Raad/oc alle hans Anslag gick til bage/ oc vaar

Iudic. 1.

derfor nær stenit ihiel aff sine egne Knecte en Jule dag / oc bleff angre- ben aff sin egen Tiennere Phoca/ som bleff sæt til Keysere/huilcken lod omkomme 2. Mauritii Sønner/ 3. Døttere oc hans Hustru for hans Øyen/ Oc der hand skulde selff aff- huggis/ sagde hand: Iustus es Do- mine, & rectum iudicium tuum. Det er: HErre du est rætferdig/ oc dine Domme erre rette. Saa saa hand sin vmildhed oc gerighed be- talis. Huorledis Ryttere oc Knecte skulle holde sig æd at suerge i vnder- dannighed/oc stille sig an i Krig met Orden/skick/Dom oc Ræt/ oc andet mere/ er for langt her at forhandle. Summa. Naar Konger oc Førster/ Adel oc deris troRaad/Feldtøffuerst oc Krigs folck vilde elske god En- drectighed oc haffue Gud met sig / oc vare sig indbyrdis for oprør/ da er Lycke oc Seyr visselig at foruente

eller oc en god ende oc Forløsning paa deris Krig. Thi der som Endrectighed oc god Ordning er/ der er Gud selff met all Velsignelse.

Den Siuende Stat kaldis Bondestat.

I den er Endrectighed oc fornøden.

VOnder som bo i By sammen vdi Landet/ oc Verre i Naboskaff met andre omliggende Byer/ som bruge store vjdtbegrebne Marcke met huer andre/ oc haffue tilsammen Vin / Ollie/ Most/ Bier / oc Humle hawer/ oc de som saae Huede/Ru/Byg/ Haffre/ oc andre Landsens Grøde/ de haffue oc denne nyttige

tige

tige oc kaastelige Endrectighed be-
hoff/ at de indbyrdis haffue opseende
til deris tid met Lucke oc hæin/nytti-
ge / rætferdige / oc wuildige Byes
tarffue/ vide oc vilkaar met huer an-
dre/som oc i disse Lande ved Recessen
er stadfest/hues Ager/Eng oc Byes
nødtørfft er anrørendis/ til menige
mands gaffn oc beste. Men hues
Bønder her vdi icke erre endrectige
met huer andre/saae oc høste endrec-
tige met huer andre/teppe/lycke Di-
ge/Vonge/oc vare Nat oc Dag for
Biørne / Vildsuin oc andre skadeli-
ge Bæst/ som bryde ind i Vingaar-
de oc andre indhægnede Vonge/ oc
alle som en/vare paa deris alminde-
lige Agre/ Eng/ Vonge oc indhæg-
nede Marcke/ da lide de en wbodelig
skade/ paa hues de skulde haffue til
deris egen oc Landsens Vnderhold-
ning. Jøderne som leffde aff deris
Queg oc Fænnit / haffuer oc hafft
stor

stor wmage / oc maatte passe deris Vilkaar met huer andre / met deris Fænnit oc Queg/gang/æde/Vand/ met vegt oc varetegt oc flittig omhyggelighed/som Abraham met tolmodighed omgicks met Loth/ oc andre/ som Historierne lære. Saa vil det være i Bonde stat/ at de maa pasßit met huer andre/ at de erre endrectige/ oc acte paa / at den ene icke met Queg/Fænnit/ Sæd oc andit/ snart ødelegge sig selff oc deris Naboer / at hele Vonge opædis oc fordærffuis / oc all deris Næring for Wsamdrectighed forgaar. At denne Stat kand triffuis oc lyckis / er fornøden at acte disse efftersølgende stycker.

Genes: 13.

1. Først/ at de maa trolige arbeide oc trælle met deris Legome / effter den tale Gud sagde i Paradis : J dit Ansictis sued skalt du æde dit Brød. Det er : de skulle pløye/ riste/ tuerre/

3.

tuerre / yrcke / saa oc harffue / snide deris Vintræ/møge/hacke/omgaas met Ollie træ / Figen træ/ Muscate træ oc alle andre kaastelige Træ/vddrage atskillige kaastelige Ollie/met Veet / arbeyde oc Perse / oc haffue megen handtering huer paa sit Embetz bestilling oc vijs/ oc kunde aldrig være møye/omsorrig oc arbeyde foruden/ oc gaar ligligst oc best til/huor Støffuit falder aff Bondens egne Sko aarle oc silde.

II. Dernæst/om Vintræ bære vilde Druer / Bierne haffue icke Hunnig/Humble/ vext misgaar/ Træerne bære liden fruct/ de saae megit/oc faa lidet igien/oc naar mand haffuer met arbeyde oc møye opfødt megit Queg/Fænnit oc Faar/oc de dø hen naar de erre best offuerfødt/ oc gaar wlyckelig met all deris omkaast/ arbeyde oc forset/saa skulle de dog være tollige/som Job der sagde: HErren gaff

Iob. 1.

gaff Herren tog/ Herrens nafn være loffuit/ Oc lære fordi aff Christo: Atspørger først Guds Rige oc hans Rætferdighed/ saa skal alting tilfalde eder som i behøffue til klæde oc føde/ som videligere omtalis i samme Capittel. Naar saadan wlycke paakommer/ da er det en straff aff Gud for deris oc andre Meñiskis synders skyld / som Propheten siger: At x. Vingaardis Agre skulle icke giffue vden en Spand/ Oc it Pund sæd skal icke giffue vden en Skeppe. Saadan Plage er oc Vidnisbyrd oc Prædicken om Dommedag/ Verdsens ende / Guds Børns forløsning oc Christi tilkommelse. Oc at de skulde tencke at Vin/ Humble/ Huede / Korn eller anden Grøde koñer icke aff deris Visdom/ konst/ arbeyde eller møye / men at det giffuis dennom aff den Barmhiertige Gud. Naar deñom Aarlige icke giffuis saa rundelig effter deris villie/

Matth: 6.

Esaiæ 5.

Marc: 13.

som dem siunis/da skulle de bede Fader vor &c. oc andre gudelige Bøner/ at Gud dog vilde forsiune dennom met daglig Brød/oc Vesignelse i det lille / som Gud i det gamle Testamente / oc Christus i det ny haffuer forsørget sin Menighed.

4. Reg. 6. & 7.
Iohan: 6.

III.

For det Tredie/Om Gud giffuer Benedidelse met allehaande Fruct/ Grøde oc Vext aff Jorden da skulle de være Gud tacknemelige der for/ oc met Tacksigelse det anamme/ oc see til de icke vende saadanne GVds gaffuer til Hoffmod/Druckenskaff/ Horeri / slags maal eller andre synder / oc wnyttelige bortkaste GVds gaffuer / oc spilde deris store arbeyd/ aff huilcket de skulde leffue/ som offte (dis vær) skeer aff mange.

IIII.

For det Fierde / Lige som Cain vaar en Bonde oc brugte Jorden/ oc offrede HERREN Offer aff Jordens Fruct / saa skulde oc Bønder

Genes: 4.

der offre Gud aff den Gaffue hand giffuer dennom/som Abrgham gaff Melchisedech Tiende aff alle haande ting. Oc Gud befaler selff/ at Tiende aff alt det i Landet er/baade aff Jordens Grøde/ oc aff Fructen paa Trærne. Huilcken Ræt er oc paabudden her vdi Rigerne/ baade i Recessen oc Ordinantzen/ at Bonden oc alle de som saae/ skulle tiende Kongen oc Præsten oc Kircken til deris Ophold. Dog finder mand faa som kunde rose sig met en god Samuittighed at haffue tiendit rætferdig aff alt det de eye/som Phariseeren giorde. Huo som falskelige tiender/ hand skal straffis effter Recessen/oc miste Gaard oc gods. Gud truer oc ved Propheten huad deñom skal offuergaa / at de erre forbandede/ oc alt det de eye forsuinder vnder deris Hender / Det kand mand see/ de haffue alle Hus oc Lader fulde/

14.

Leuit: 27.

Lucæ 18.

Malach: 3.

de/dog suinder det bort som Dug for Solen/ oc erre dog forhærdede oc forblindede/ som Jøderne/ at de icke engang kiende deris Syndige straff at være aff Gud / oc acte icke/ at det er saa stor Synd/ som Skrifften der om lærer. Det skeer offte hos oss.

V.

For det Femte/ skal Bønder see til / at de icke met deris Vare / Ru/ Huede/ Humble/ Most/ Ollie oc andre Guds gaffuer / falskelige nogen bedrage: Thi wrætferdigt gods vil icke gaffnis: sancker du dit gods met wræt/ det vil gaa dig aff met skade. Huad mand met Synden faar / det met sorrig gaar. Summa. De skulde for alting frycte Gud/ vocte deris Embede/ elske Endrectighed/ tolmodige haabe benedidelse aff HErren/ oc skicke sig vel mod deris Øffrighed/ Nabo oc Genbo/ saa gaar det dennom vel i alt det de fortage sig.

Den Ottende Stat kaldis Encke stat.

I den er Endrectighed oc gantske fornøden.

Alle som omgaas met Viduer oc Faderløse børn/ skulde omgaais dennom met Rætferdighed oc Endrectighed. Encker oc Faderløse Børn skulle oc leffue i Gudelighed oc Fromhed/ at de kunde være behagelige for GVD/ oc være vnder hans skerm oc skyt / at Gud kand ro oc bo hos dennom met liff oc Velsignelse. Oc efftterdi der videlige oc merckelige talis om denne Stat baade i det gamle oc ny Testamente/ da vil ieg nogit her om indføre / de fattige bedrøffuede Encker oc Faderløse Børn / til trøst oc husualelse i deris nød/ at de maa vide/ at den stund de fryete Gud/ da erre de hans egit fred-

suorne oc fredliuste Folck: Saa vil ieg her lære:

I. Først/ at ansee Enckers Vilkaar.

II. Dernæst / huorledis Gud befal at giøre dennom gaat.

III. Antegne Foriettelser som Gud giør Encker oc Faderløse Børn.

IIII. At Gud truer oc vndsiger alle/ som dennom giør vold oc wræt.

V. At Gud ved Mirackel haffuer beuist sig en Fader mod Encker.

VI. At Encker skulle leffue i Gudelighed oc Endrectighed.

AT Enckers Vilkaar erre sørgelige / sees her aff.

I. Først/om en Encke er fattig/da er hun huer mands vidunder oc foract/ ocingen haffuer lyst at omgaas eller tale met hende/som almint sigis: den fattige er altid forsmaadt. Fattigdom er vel it tungt Kaars at bære/

At mand er hungrig/ tørstig/ nøgen gieldslagen/ haffuer mange fattige Børn met anden Elendighed / som Christus selff klager offuer sin ar-mod: Ræffuene haffue graffuer/ oc Fulene rede/ men Menniskens Søn haffuer icke det hand kand bøye sit Hoffuit til. Dog er fattigdom den-nom til Salighed/som bære den tol-modige / som Christus / Lazarus oc andre fattige haffue giordt.

Matth: 8.

II. Dernæst / om en Vidue er rig / legger gerige oc Tyranner sig effter hendis gods / at de met Listighed / Treskhed eller mact kand faa det fra hende/oc giøre sig sager/gield oc ind-gang til hendis forderffue.

III. For det Tredie / er hun gammel/ da er hun Verdsens vdskud/ oc huer mands Abe / at de hende see/ sige/ at det er synd at Jorden skulde bære hende/ oc at hun er icke værd at So-len skulde skinne paa hende/ oc giff-

ue

ue hende wbillige naffne oc effterta l.

For det Fierde / er en Encke vng oc deylig / da legger mand sig effter hende / oc seer effter hende met Kong Dauids øyen / der saa effter Bersabæam / oc met Amons affect tracter effter hende / oc legger sin anslag i alle wkyskheds Veye / som de Dommere giorde imod Susannam / oc vilde krencke hende: Ja flere søge hendis vanære end ære. Saadane oc mange andre vsle vilkaar findis vdi Encke stat.

IIII.

2. Sam. 11.

13.

Her maatte nogen sige: Huad er en ret Encke / oc huor paa skal mand kiende hende?

Paulus suarer. En ret Encke / er den som sætter sit haab til Gud / oc bliffuer i sin Bøn oc formanelse dag oc nat / Oc sætter andre Prob der hos / at hun skal haffue Vidnisbyrd for gode gierninger / den som haffuer opfødt Børn / (Paulus mener at

1. Tim. 5.

Ibidem.

Barnefødsel giffuer mest Kaars oc Bedrøffuelse/ oc de lære der aff at frycte Gud / som hand forklarer en anden stæd / at en Quinde bliffuer salig formedelst Børnefødsel / der som hun bliffuer i Troen/ Kiærlighed oc hellighed met tuckt) den som gierne laaner Hus/ den som haffuer toit Helgens Been / (det taler S. Pouel effter deris Lands sæd) den som haffuer hiulpit de bedrøffuede/ den som giffuer sig effter alle gode gierninger. J denne beskriffuelse vil Paulus at en Encke skal være enlig oc Gudfryctig. Elskis hun icke aff Verden/ saa er hun dog Gud behagelig/ oc kand intet skade. Dog finder mand en part Encker der icke betencke at denne stat er Gud saa behagelig / oc leffue syndelige / Dennom vnderdømmer Paulus i for beneffnde Capittel sigendis : De Encker som leffue i Vellyst erre leffuendis

1. Tim. 2.

Ibidem.

dis døde/ Det er: de som erre hoffer-dige/ wkyske oc wfromme/ de erre icke i tal met de gudfryctige Encker.

Det Andet.

At Gud befaler at giøre Encker oc Faderløse Børn til gode.

DEr omtal Propheten: Skicker de Faderløse ræt/ oc hielper Enckers sager. Item Moses: I skulle icke være fortrædelige imod Encker oc Faderløse Børn. Du skalt icke bøye Rætten for den fremmede oc Faderløse / oc ey tage nogen Enckis Klæder til pant/ Oc naar du haffuer høstet paa din Ager/ oc glemd nogen Kerffue / da skalt du icke vende dig om oc hente den/ men den skal høre de fremmede/ Faderløse oc Encker til. Propheten siger: Giører icke Encker/ Faderløse/ frem-

Esaiæ 1. Exod: 22. Deut: 24. Zachar 7.

mede

Ierem: 22. Deut. 10.

mede eller fattige nogen wræt. Item plagge icke de Faderløse oc Encker/ oc giører dennom ingen vold. Item Skicker Faderløse Børn oc Encker Ræt.

Det Tredie.

De Fortettelser oc Trøst Gud giffuer Encker oc Faderløse Børn.

Psalm: 68. 146. Prouer: 15. Syrach 4.

DAuid taler her om/ at Gud siger sig at være Faderløse Børns Fader / oc Enckers Dommere. Item/ HERren beskermer de Faderløse oc opholder Encker / oc vender de wgudeligis Vey tilbage. Det samme lærer oc Salomon: HERrens Haand skal stadfeste Enckernis Landemercke. Syrach siger: Der som du holder dig imod den Faderløse som en Fader/ oc imod deris Moder som en Hosbonde/

bonde / saa skalt du være som den allerhøyestis Søn / oc hand skal haffue dig kiærere end din Moder haffde dig. Item Enckernis Taare rinde vel neder at Kinderne / men de skrige op ad / imod dennom som dem vdtrenge. Saadanne oc andre Forjettelser erre Enckers oc Faderløse Børns trøst.

For det Fierde

Tilsiger Gud at ville hiemsøge met Vrede oc straff alle dem som giøre Encker oc Faderløse Børn vold oc wræt.

DEt siger Moses: Der som du est fortrædelig imod Encker oc Faderløse Børn / da raabe de til mig / oc ieg skal visselig høre deris Raab / saa bliffuer min Vrede grum / at ieg lader slaa eder ihiel met Suerd / oc lader eders Hustruer bliffue

Exod. 22.

ue Encker / oc eders Børn Faderlø-
se. Item de skicke de Faderløse ingen
ræt/ oc Enckernis sager kommer icke
for dennom. Derfor siger HErren
Zebaoth den mectigste vdi Israel /
O wee/ ieg skal trøste mig ved mine
Fiender/ oc heffne mig ved mine Fi-
ender / oc ieg skal holde min Haand
imod dig. Det samme klager hand
oc/at Enckerne er wgudeligis Roff/
oc de Faderløse deris bytte/ huorfor
hand truer at ville hiemsøge deñom
met sin Vrede. Moses siger aaben-
bare: Forbandet være den som bøy-
er Rætten for Faderløse oc Encker.
Saa truer Gud at hand vil heffne
oc straffe deñom som giøre vold oc
wræt imod Faderløse Børn oc En
cker.

Esaiæ 1.

10.

Deut: 27.

For det Femte

Haffuer Gud ved synderlige
oc mectige Mirackel hiulpit oc trø-
stet

stet Viduer oc Encker/ ladendis dennom see/ at Gud icke vil lade dennom forfare/ som frycter oc paakalde hannom. Debora vaar effter sin Ectemands død en Prophetinde oc Landsdommerske vdi 40. Aar/ som Gud met Lycke oc raad hialp oc styrckede. Der Sisera aff hoffmod reyste sig imod hende met stor mact/ lod Gud forfærdelse komme offuer Siseram, som vaar Jabins den Cananiters Kongis Feldtøffuerste / oc all hans Hær / at de flyde for Barachs Suerd / Oc Sisera sprang aff sin Vogn / oc flyde til Fods i Jaels bolig/ som vaar Hebers Keniters Hustru/ oc hand gick ind til hende/ oc bad hun vilde giffue hannom at dricke/ oc hun skiulte hannom met sin Kaabe: Men der hand nu soff aff mødighed oc fryct/ gick hun til oc slo it søm igennom hans Tinding / at hand strax døde. Der ved bleff det

Iudic. 4.

fuld-

fuldkommet som Debora spaade/ at HErren skulde giffue Siseram i en Quindis Haand. I lige maade frelste oc Gud den Stad Betuliam ved en Enckis Haand som hed Judith/ som vaar gudfryctig met Faste oc grædendis Bønner/ oc styrckedis aff Gud/ oc hug Hoffuedit aff Nabogodonosors . Feldtøffuerste Holophernes. Lige saa forsiunede oc frelste Gud den Sareptaniske Encke / ved Propheten Eliam i den dyre tid/ som varede vdi 3. Aar oc 6. Maanede. Samme Enckis Søn bleff oc i midler tid død / oc Moderen gaff sig gantske sørgelig for hannom. Da tog Propheten Barnit aff hendis skiød oc paakalde Herren/ Oc HErren hørde Eliæ røst / oc Barnens Siæl kom i hannom igien/ oc bleff leffuendis / Oc Elias fick Moderen Barnet oc sagde: See der / din Søn leffuer. Oc Quinden sagde til Eliam:

Iudith 13.

1.Reg: 17.

Eliam: Nu kiender ieg at du est en Guds Mand/ oc HERrens Ord i din Mund erre sandhed. Saa hialp Gud oc den Encke ved Elisæum/ som klagede sin Sorrig/ at der vaar en mand / som vilde for gield tage hendis Børn til Trælle. Da sagde Elisæus til hende: sig mig huad haffuer du i Husit? Hun sagde: Din Tiennerinde / haffuer intet i Husit vden it Ollie krus. Hand sagde: gack hen oc bed alle dine Naboer om tomme Kar / oc hun øsde i dennom. Oc der Karene vaare fulde/ gick hun bort oc gaff Guds Mand det tilkiende. Hand sagde / gack bort oc selge Ollien/ oc betale den som du est skyldig / saa maat du oc dine Sønner leffue aff det som offuerløber. J det ny Testamente haffuer Guds Søn JEsus i lige maade beuisit it barmhiertigt oc naadigt Hierte imod en Encke oc opuacte hendis eniste døde

4. Reg: 4.

Lucæ 7.

som bars aff Nain at Begraffuis. Her skulle alle Gudfryctige Encker oc Faderløse Børn trøste sig / som Paulus siger: Huad som er skreffuit / er skreffuit oss til Lærdom/ paa det wi skulde haffue haab formedelst taalmodighed oc Skrifftens trøst.

Rom: 15.

For det Siette.

Skulle Encker fordi see til / at de icke forkaste Guds gode yndest/ oc derfor i deris Leffnit acte disse stycke.

I. Først for alting skulle de tro oc forlade sig paa Gud/ Himmelens oc Jordens skabere / at hand er deris Gud oc HERre / oc vil for Christi skyld forlade dennom deris Synder.

II. For det Andet/ skulde de haabe oc trøste sig / at den samme Gud vil oc kand giffue dennom deris Klæde oc føde som Paulus lærer: Den som er en ret Encke skal haabe til Gud.

1. Tim: 5.

III. For det Tredie/ skulle de øffue sig

(som

(som Apostelen siger i berørde Capitel) i Bøn oc formanelse dag oc nat/ som den gudfrychtige Encke Anna Phanuels Daatter aff Assers slect/ der kom aldrig aff Templet/ men tiente Gud met Fasten oc beden dag oc nat.

Ibidem.

Lucæ 2.

For det Fierde/ skal en Encke (som Paulus siger) være enlig/ Det er: hun skal bliffue i sit Hus/ oc icke løbe til Dantz oc Drick/ icke leffue i suss oc duss/ eller slaa sig i selskaff met mange til sin egen oc andris Forderffuelse oc wlycke.

IIII.

For det Femte/ skulle de holde sig i høffuiske enfoldige Klæder/ icke vdsmycke oc staffere sig/ som mange (dis vær) der erre for lætferdige i deris Encke sæde/ oc der met lader see deris wblyhed oc hofferdighed/ som er vederstyggelig for Gud oc Menisken. Der om lærer Petrus/ at gudfrychtige Dannequinders Prydelse

V.

1. Pet. 3.

 skal

skal icke være vduortis met Haar=flettelse oc Gulds omhengelse / eller at tage Klæder paa/ men lønlige v=forkrenckede Menniske/ met en stille oc sactmodig Aand/ det er kaasteligt for Gud.

VI. For det Siette / skulle Aandeli=ge oc Verdslige Øffrigheds Perso=ner oc huer Menniske see til at de icke vdi deris Omgengelse giøre Encker oc Faderløse Børn / nogen fortred/ offuerfald/wold eller wræt/at Guds Vrede oc straff icke skal paakomme dennom/ som lærdt er.

VII. For det Siuende / skal Encker frycte Gud / oc beuise Aandelige oc Verdslige Øffrighed / Lydighed/ oc vare sig for Forargelse/ oc omgaais endrectige/tilbørlige/oc kiærlige met Børn/ Tyende/ Nabo oc Gienbo: Oc Aandelig oc Verdslig Øffrig=hed / oc huer handler rætferdelige oc

milde

mildelige met Encker oc Faderløse Børn/ da er den Endrectighed Gud behagelig/ oc giffuer timelig oc euig Velsignelse.

F * A

Den Niende stat kaldis Tiennere Stat.

J den bør oc Endrectighed at være.

HVO J denne Stat ere alle Tiennere/ Dagløner/ Drenge/ Piger/ Arbeds folck/ oc alle de som tienne/ oc erre andre vndergiffne/ saadanne bør besynderlige at beuise Endrectighed/ hørighed oc tro Tienniste mod deris Herrer oc hosbonder som de tienne oc erre vndergiffne. Mand siger almint: Alle kunde icke Her-

rer være / somme maa secken bære. Item/ vaare alle lige rige/ da vilde icke den ene den anden vige. Saa maa Tienere lære her at være træl/ bære byrde oc arbeyde vdi taalmodighed/tro oc flittighed / til Gud vil forsiune dennom bedre. Her om vil ieg lære/

I. Først/ at der findis tro Tiennere oc Tiennerinder.

II. Dernæst / at der findis falske oc wtro Tiennere oc Tienerinder.

III. Huad Tiennere skulde betracte/ tencke oc giøre.

IIII. Huad Hosbonder oc Herrer skulde giøre deris Tiennere.

Det Første.

At der erre tro Tiennere til.

Genes: 15. 24.

ABraham haffde en Tro Tiennere/ som raadde for alt hans Gods ved naffn Eliezer / huilcken

cken hand ſende til Nahor Stad i Meſopotamia / at tage ſin Søn en Huſtru/ oc vdrettede det trolig. Abigael haffde en tro Tiennere ſom vnderuiſde hende ſin Hosbondis Nabals Vtacknemmelighed oc vforſtand / at hand ſpottelige affuiſde K. Dauids tiennere/ ſom haffde beſøgt hannom om en Rytter tæring: Der met drog Abigael imod Dauid / oc met yndige ord oc ſprock/ vende Dauids Vrede / der Dauid ellers haffde ſuorit at ſlaa Nabal ihiel met ſit gantſke Hus. Mardocheus en tro Tiennere reddede K. Aſſueri Liff/ oc vaar for ſin tro Tienniſte antegnit i Landſens Hiſtorie/ oc bleff i nøden lønt der for. Judith haffde oc en tro Pige / ſom gaff ſig i Liffs fare met hende. Jonathas haffde oc en tro Tiennere ſom oc gaff ſig i fare met hannom/ oc ſlo ind paa de Philiſter. Saa bekiende Centurio den Hedenſke

1. Sam. 26.

Heſter 6.

Judith 10.

1. Sam. 14.

Matth. 18.

ske Høffuitzmand/ oc prisede sine vil-
lige Tiennere oc sagde: Jeg haffuer
Knecte vnder mig/ naar ieg siger til
den ene/ gack/ saa gaar hand/ til den
anden/ kom/ saa kommer hand/ oc til
min Tieñere/ giør det/ saa giør hand
det. Saadan tro Tieniste priser
Dauid/ oc trøster dennom der met
som frycte HErren/ At lige som
Tienneris Øyne see paa deris Hos-
bondis Hender/ oc Tieniste Pigers
Øyen paa deris Madmoders Hen-
der/ saa see oc vore Øyen til HEr-
ren/ til hand bliffuer oss naadig.
Huor aff wi befinde tro Tiennere
at haffue værit/ oc kand findis.

Psalm 3.

Det Andit.

At Mand finder wtro Tieniste folck oc Dagløner/ Tiennere oc Tyende.

Wtro Tienere at haffue
værit/ som endnu findis/
klagis

klagis almindelig aff dennom som holde Hus/ at de finde formegen wlydighed oc wfromhed hos Suenne/ drenge/oc Tyende. J det gamle Testamente vaar en gerig Tiennere som hed Giesi som tiente GVds Prophet Elisœo / der hand saa at hans Herre Elisœus/ icke vilde tage Penninge aff Naaman/ den Høffuitzmand aff Syrien/ som Propheten aff Guds krafft haffde reddit fra sin Spedalskhed/ som Historien lærer : Saa løb Giesi oc løy for Naaman / oc sagde : Giff min HErre Elisœo til 2. Tiennere 1. Centener Sølff / oc 2. Hellige dagis Klædninger / Oc Naaman bad hannom tage 2. Centener Sølff/oc gaff hannom 2. Hellige dagis Klædninger/ oc lod 2. sine suenne bære det for hannom / Oc der hand kom hiem lagde hand det offuer en side / Da sagde Prophen : Giesi/ hueden kommer

2.Reg. 5.

 du?

du? Hand suarede: Din Tiennere haffuer huercken gaait hid eller did. Da sagde Elizæus: Vandrede icke mit Hierte der Manden vende sig tilbage fra sin Vogn imod dig? Vaar det da tid at tage Sølff oc Klæder. Men Naamans Spedalsk-hed skal henge ved dig oc din sæd Euindelige. Da gick Giesi vd fra Propheten met Spedal lige som Sne. Saa bleff den Tiennere betaldt for sin wtroskaff oc gerighed. Christus taler oc om den wtro Husfogit/ som forkom sin Herris Gods wnytteli-ge / offuer huilcket hand vaar for-troit/oc bleff der for affsæt. Christus før oc ind i Lignelse / om den Løn/ tro oc wtro Tiennere skulle haffue. Judas vaar en wtro Tiennere oc en Tiuff / som haffde Pungen / oc end da aff stor Gerighed forraade JEsum sin Mestere / oc solde han-nom for 30. sølffpenninge. All Ver-den

Lucæ 16.

12

Iohan: 12.

Matth. 26.

den klager i disse dage om wtro Tie-
nere oc Tienerinder / oc alle Stater
fornemmer icke andet hos de meste som
skulde tienne / end Ladhed / wduelig-
hed / wtroskaff / skelmeri oc wkyskhed /
de vilde icke arbeyde / erre dog raske
til Bordet / ville haffue stor Løn / oc
intet gaffn giøre / lade staa til som
komme vil / enten det er paa skade el-
ler fromme / tage de en Træ ske op /
da træde de it Fad i thu / slaa Krus
oc Kander sønder / forsømmer Queg
oc gaffnit i Husit / lade Øll oc Vin
løbe i Rendestenen / Hunde oc Katte
slæbe aff met Maden / men de skøde
Galenskaff oc Horeri / taler mand
der om / eller spør der effter / da haff-
uer ingen giordt det / oc de seer surt
vd / vil mand haffue Fred i Husit / da
maa mand offte tie. Taler mand
der om / da heffner oc vreger de de-
ris harm paa de wmyndige Børn /
fortryde at tienne / oc erre i sig selff

døl

døl oc hoffmodige / oc tienne der for met wtolmodighed. Disse slags erre i dag (huilcket høyeligen er at klage) alt for mange. Oc maa saadanne fryete sig for wlycke oc Guds straff.

Det Tredie.

Huad Tiennere oc Tienerinder skylle betracte/betencke oc giøre.

I. FØrst om deris Tienniste falder dennom end nogit hart/surt oc strenge/ da skulle de trøste sig at deris Frelsere Christus selff tog en Tienneris skickelse paa (som Paulus siger) oc vaar lydig indtil døden paa Kaarsit: Ved hues ydmyghed hand er bleffuen en Herre/ oc ophøyet hos Gud. Saa skulde oc Tiennere giøre deris tro Tienniste i all fornædring/ til hues de erre skickede/ at de paa det sidste kunde forløsis/

Philip: 2.

løsis/ oc komme til ære/ oc selff bliff- ue Herrer. Der Joseph bleff soldt til Egypten en Træl oc tiennere / giorde hand sin tieniste i Guds fryct hellighed / kyskhed oc vnderdannig- hed/ oc bleff derfor ophøyet til ære oc Kongelig Verdighed.

Genes: 37.

II.

Dernæst skulle de oc betencke / at Gud jo saa vel haffuer opseende til en Tiennere / som til HErren/ som Apostelen formaner : J Tiennere værer eders Legomlige Herrer lydi- ge met fryct oc redsel i eders Hiertis enfoldighed / lige som Christo / icke allene met tieniste for Oyen/ til at teckis Menniskene / men som Chri- sti tiennere/ altid giører eders Guds villie aff Hiertet met god villie/ La- der eder tycke / at i tiene Herren oc icke Menisken/ oc vider/ huad gaat som huer giør/ det skal hand anam- me aff Herren / huad heller hand er tiennere eller fri. Jtem/ alt det som

Ephes. 6.

4.

i giøre/

i giøre / det giører aff Hiertet/ som for HErren/ oc icke for Menniſken/ oc vider at i ſkulle faa Arffuens betalning. Thi i tiene den Herre JEſu Chriſto. Item Petrus. J Tienere værer eders Herrer vnderdanige/ met all fryct / icke alleniſte de gode oc milde / men oc de vnderlige.

1. Pet: 2.

Apoſtelen ſkreff til Titum / at hand ſkulde formane Tienerne/ at de ſkulde være deris Herrer vnderdanige/ giøre det ſom dennom er behageligt i all tieniſte / icke knurre imod dennom/icke være wtro/men beuiſe dennom all god troſkaff. Saa bør Tienerne at være vnderdannige/ effterdi Gud ſaa vel haffuer omſorg for Tiennere at huile om Sabbathen/ ſom for Hosbondens fri Søn oc Daatter / ſom wi læſe i det Tredie Bud.

Tit: 2.

Exod: 20.

III.

For det Tredie/ ſkulle Tienere oc Tienerinder icke ſee til deris ringe Løn/

Løn ſom de tienne for/men tiene tro-
lig oc vel/ vil Herrer oc Hosbonder
icke handle vel oc løne dennom/ da
vil Gud løne dennom/ſom hand løn-
te Jacob der tiente ſin Morbroder
Laban vdi 20. ſamfelde Aar/7. Aar
for Rebecca / oc fick Lea / oc maatte
ſaa tiene i andre 7. Aar for Rebec-
ca / oc 6. Aar for ſin Løn. Oc der
Jacobs Gods bleff oc mangfoldigt/
fortrød Laban det høyelig / at Ja-
cob maatte fly for hannom met ſine
Huſtruer oc alt det hand eyede. Oc
Guds Engel ſagde : at Gud velſig-
nede oc foruende hans Gods for den
wræt ſom Laban giorde hannom /
ſom Labans egne Døttere oc bekien-
de om deris Faders wfromhed oc
haardhed imod Jacob / Oc Jacob
ſagde til Laban ſelff/ der hand foer
effter hannom : Du veedſt vel La-
ban/ at ieg haffuer tient dig vdi 20.
Aar / der ſom nogit bleff borte aff
Hior-

Geneſ. 29.

30.

Hiorden/maatte ieg betale dig/hnad heller det ſtals om natten eller dagen. Væderne aad ieg icke/det reffne aff Diurene bar ieg icke hiem/ieg forſmectede om dagen aff hede/oc om natten aff kuld/oc der kom ingen ſøffn i mine Øyen / oc du haffde ladit mig fare tomhendit fra dig/haffde Gud icke værit paa min ſide / du foruende min løn x gange. Lær her du ſom eſt en Tiennere/aff dette ſkøne Jacobs Exempel / oc andre saadanne/ oc vær taallig/ tro oc flittig/ løb icke fra din Herre/din Løn/Lycke oc velfart / men bic/ tie oc lid / betal din Hosbonde dig icke for din tro Tieniſte/da vil Gud rigelige oc viſſelige beløne dig.

For det Fierde.

Huorledis Herrer oc Hoſbonder ſkulle holde ſig mod deris Tienere oc Tienerinder.

Først

I.

FOrst skulle de holde de-
ris Tyende til Gudfryctig-
hed/lade dennom idelige gaa
i Kircken/ oc icke bliffue hiemme met
Børnene at dryppe fittet aff Kæde-
len/ oc smage den ny fødne Mad/
men lade dennom lære at kiende oc
paakalde Gud deris Skabere/ eff-
terdi de erre oc Metarffuinge til
Him̃erige som deris Herrer oc Hos-
bonder / at de vdi it Helligt Leffnit/
oc ved Sacramenternis rette brug
kunde bliffue Guds Børn/som Cen-
turio der merckte aff Christi Ord/at
hans Søn bleff helbrede/ saa trode
hand / oc lærde sin Hustru / Søn/
Piger oc drenge i sit Hus at tro paa
Christum. Saa skal oc huer Hos-
bonde være en Tucktemestere oc Læ-
refader i sit Hus. Somme giffue
icke deris Tyende tid at gaa til Kir-
cken/men lade dennom gaa hen som
Hedninge / i fare oc salighleds blind-
hed.

Iohan 4.

II. For det Andit / Lige som mand giffuer sin Oxe oc Asen Foder / suøbe oc byrde / som Syrach siger : saa skal mand giffue Suenden sit brød / Straff oc Arbeyde. Thi skal huer Husbonde forsørge sine Tiennere met Mad oc Øll i tid oc time : Den som arbeyder er tidig til Madden. Paulus siger : Du skalt icke binde Munden til paa den Oxe som tærsker. Item / Huo som icke vil arbeyde / hand skal oc icke æde. Mand skal oc icke holde sin Tiennere for kræsen i Mad oc Øll : Thi hand bliffuer da for stolt / som Salomon siger : Naar en Suend bliffuer kræselig opføde aff Vngdommen / da vil hand strax være en Herre / saa maa hand grue som omgaais met hannom.

Syrach 33.

1. Cor : 9.

2. Thess: 3.

Prouer. 29.

III. For det Tredie / skulle de holde deris Drenge oc Piger til arbeyde / oc icke lade dennom gaa ørckeløse / som er Aarsage til megit ont / oc icke lade

dennom behengſlis met Vindue oc Dørre. Syrach ſiger: Holdt din Tiennere til arbeyde/ ſaa haffuer du rolighed for hannom/ lader du hannom gaa ørckeløſſ/ da vil hand være en juncker. Driff hannom til arbeyde/ oc lad hannom icke gaa ørckeløſſ.

Syrach 33.

For det Fierde/ ſkulle Herrer oc Hosbonder vndertiden haffue taalmaadighed met deris Tiennere oc Tiennerinder. Det kand icke altid gaa ſaa traa ret ſom mand vil. Her bliffuer icke Paradis eller Himmel i denne Verden. Om de end ſynde nogit/ da ſkal mand icke altid ſtraffe/ men haffue metlidighed / maade oc naade. Den ſom i det gamle Teſtament forſaa ſig høyelig/fick til ſtraff 40. ſlag / ſom Paulus oc taler om. Saa findis vel mange brødelige/ ſom Salomon ſiger: En Suend lader ſig icke tuckte met Ord / thi der ſom hand det end forſtaar / da tager

IIII.

Deut. 25.

2. Cor. 11.

Prouer. 29.

hand sig det icke til. Saa maa mand vel vndertiden straffe met Kiæp oc rijs / som Syrach siger: Aaget oc Sillene bøye Halsen / en ond suend Træ oc knippel. Driff hannom til arbeyde / at hand gaar icke ørckeløs / Thi Ørckeløshed lærer megit ont. Leg hannom arbeyde paa som en suend bør / vil hand da icke lyde / da sæt hannom i stocken. Saa er det tilbørligt at straffe oc rette offuer hannom. Men der findis mange som icke haffue maade at straffe met / oc for en ringe brøde træde deris Tienere vnder Fødder / oc slå dennom at de bliffue baade Døffue oc galne. Somme straffe dennom til Døden / oc tencke icke / at de synde imod Gud: Oc erre dog selff tiennere / som Paulus siger: J HErrer vider / at eders Herre er ocsaa i Himmelen / som acter ingen Personis anseelse. Tenck huor Gud straffede Saul / oc forkaste

Syrach 33.

Ephes: 6.

kaste hannom/ oc tog hans Tienere Dauid / oc giorde hannom til Konge. Derfor skal straff icke være tyranskelig / men Faderlig/ som Syrach siger: Vær icke en Løwe i dit Hus / oc icke balstyrig imod dine Tyende.

Syrach 4.

V.

For det Femte / skulle Herrer oc Hosbonder i tide giffue deris Arbeydere / Tienere oc Tienerinder deris Løn. Huem vilde begiere sin Næstis blodige Suæd / trældom oc arbeyde/ endog hand er it Træl. Den dig haffuer giordt en Herre / hand kunde giordt dig en Træl. Syrach siger fordi: Huo som icke giffuer en Arbeydere sin Løn/ hand er en blodhund/ den tør icke tencke/ at Gud jo vil straffe hannom. Herrernis oc Tieneris omgengelse skal være rætferdig/ taalmodig oc endrectig/ saa lyckis det dennom vel / oc er Gud oc Menniskten teckeligt oc behageligt.

35.

Mere om forneffnde Stater/eller flere her at beskriffue/ er for langt / Gud giffuit at huer aff forskreffuit vilde leffue i forbeneffnde Hellige Endrectighed/oc aff den taalmodige Job lære at bære Sorg oc Møye/ Oc for Velmact / ære oc Rigdom/ met de hellige Fædre/ tacke oc prise Gud/som Jacob Patriarch der gick offuer Jordan til Laban / oc haffde icke vden en Staff i Haanden/ men der hand gick tilbage igien / da haffde HErren velsignet hannom met Hustru/ Børn/ mangfoldigt Gods oc Rigdom / som hand bekiende/ oc derfor tackede Gud.

Iob 1. Gen: 32.

Men efftersdi der er en Gud som giør alting i alle (som Paulus lærer) oc giør gierningen i oss til Salighed/da ville wi tilbede hans Søn JEsum/vor Meglere oc Saliggiørere / at hand vilde hielpe oss til timelig oc euig Endrectighed/ oc sige:

1. Cor: 12. 1. Iohan: 1.

O HER-

O HERRE JEsu Guds
Søn / som inderlig met op
løffte Øyen/bad til din Him-
melske Fader for dine fattige Disci-
ple/ oc alle dennom som skulde høre
din Lærdom/ oc tro paa dig/at hand
vilde beuare dennom fra ont/oc helli-
ge dennom i din Sandhed: Oc ef-
terdi du siger / at du haffuer giffuet
dennom den herlighed / som dig aff
Faderen giffuit er / at de skulde væ-
re it/ lige som du oc Faderen er / Oc
beder at de skulde være hos dig/ huor
du est/ oc see din Herlighed/som dig
aff Faderen giffuen er / oc elskte dig
før end Verden bleff grundfest / oc
du haffuer loffuit at vilde kundgiøre
dem Guds Naffn / oc den Kiærlig-
hed met huilcken Gud Fader haffuer
elskt dig / skal være i dem / som dig
elske/oc du i dennom. Wi komme til
dig/ oc forlade oss paa disse oc andre
dine trøstelige Ord oc naadige For-

Iohan: 17.

 jettel-

iettelser / bede oc ydmygelig raabe / giff din Aandelige Øffrighed samdrectighed i ordet/ oc at føre it Christeligt Leffnit/ at de kunde elske oc ære din Verdslige Øffrighed / oc din Hiord / Faar oc Lam / som dennom befalit er / at de maa liuse oc vise mange den sneffre Vey til Himmelen. Beuar dennom oc fra all Dieffuels forføring/ splidactighed/ falske Meninger/oc Verdens Sophistiske forstand /oc alt det som kand forhindre dennom eller andre fra Saligheds Vey oc sti.

21. Matth: 7.

O Taalmodige JEsu / beuar oc din verdslig Øffrigheds stat/ Keyser / Konger / Førster/ Adel oc andre/ som i din stæd i Stæder oc Byer / til Lands oc Vands føre det Verdslige Suerd oc Regimente/ at de maa lencke oc sambære sig met Aandelig Øffrighed/ oc met din oc deris Menighed/ vdi en christen Endrectig-

drectighed/ fremme oc ved mact holde din Himmelske oc salige Ords Lærdom / oc Sacramenternis rette brug/ at de selff met deris Aandelig Øffrighed oc vndersaatte kunde leffue rætferdelige/ fredelige oc christelige / at de kunde faa den timelige oc euige Fred oc Velsignelse ved dig i Euighed.

O Milde JEsu/ hielp oc dit Hus regimente / som leffue i Ecteskaffs stat / at de oc deris Børn / oc gantske Husgesinde kunde met Endrectige Hierter / prise oc paakalde dig/din Fader oc Hellig Aand/ at de kunde finde oc fornemme din Guddommelige Hielp / Benedidelse oc Velsignelse / oc beuare dennom fra den onde Ecteskaffs Dieffuel Asmodeo,oc alt hans pack/ selskaff oc omgang.

O Søde JEsu / efftherdi du est beskickit aff Gud / at alle Menniske

1. Pet: 1.

nis̄ke ved dig skulde nyde Salighed/ Naade / timelig oc euig Velfart/ oc erre Gud behagelige for din skyld/ Wi bede dig ydmygelig du vilde hielpe alle Menniske / dine Brødre oc Systre / at de vdi en Hellig Endrectighed kunde elske huer andre i Brøderskaff/ Naboskaff/ oc i all vduortis Omgengelse / oc beuise dine Aandelige oc verdslige øffrighed den tilbørlige Hørighed oc lydighed / oc leffue it roligt oc ærligt Leffnit/ at de maa leffue paa sidste met dig i den rette Brøderskaff i euig glæde oc salighed/ Oc giff dennom forstand at sky oc fly Had oc Affuind / Kiff oc Trætte/ oc alle Aarsager som kunde forhindre den rette Christen endrectigheds oc kiærligheds baand. Oc efftérdi du met din Fader oc Hellig-Aand icke est wskickeligheds Gud / som Paulus siger / Men Fredsens Gud/ saa komme wi til dig/ som her

Matth: 3.

Marc: 3.

j.Corint. 14.

til

til haffue baarit oc fordummit din Vredis straff offuer oss / for vore Synder oc Offuertrædelser / baade Pestilentze / Dyrtid oc andet ont / Oc haabe nu paa din Naade / du vilde for dit dyrebare Naffns / Dods oc Pinis oc alle dine Velgierningers Verdskyld oc fortienniste / vende dig om igien til oss (som Dauid siger) oc være dine Tiennere naadig / opfyld oss aarle met din Naade / saa ville wi prise dig / oc være glade alle vore Dage. Glæd oss nu igien effter at du plager oss saa lenge / effter at wi lide saa lenge wlycke. Oc paa denne Naadis fortrøstning bede wi met Propheten / at din Vredis straff for Synden maa bort tagis fra oss / oc sige : O du HErrens sueerd / huor lenge riffuer du ? naar vilt du dog afflade ? Far i din balg oc huile dig / oc vær stille / oc haff gode tancker til oss / som kundē være (som Propheten siger)

Psalm: 90.

Ierem: 47.

29.

siger) Fredens oc icke Pinens Tancker/ at wi maa kiende/ at du dog est vor Gienløsere/ Salighed oc Liff/ oc wi erre dine/ om wi end lide her met dig Gienuordighed oc Sorrig/ at wi dog engang maa glædis met dig i Euighed/ du som met din Fader oc Hellig Aand/ leffuer oc regnerer i den sande Hellige oc Euige Endrectighed/ Amen.

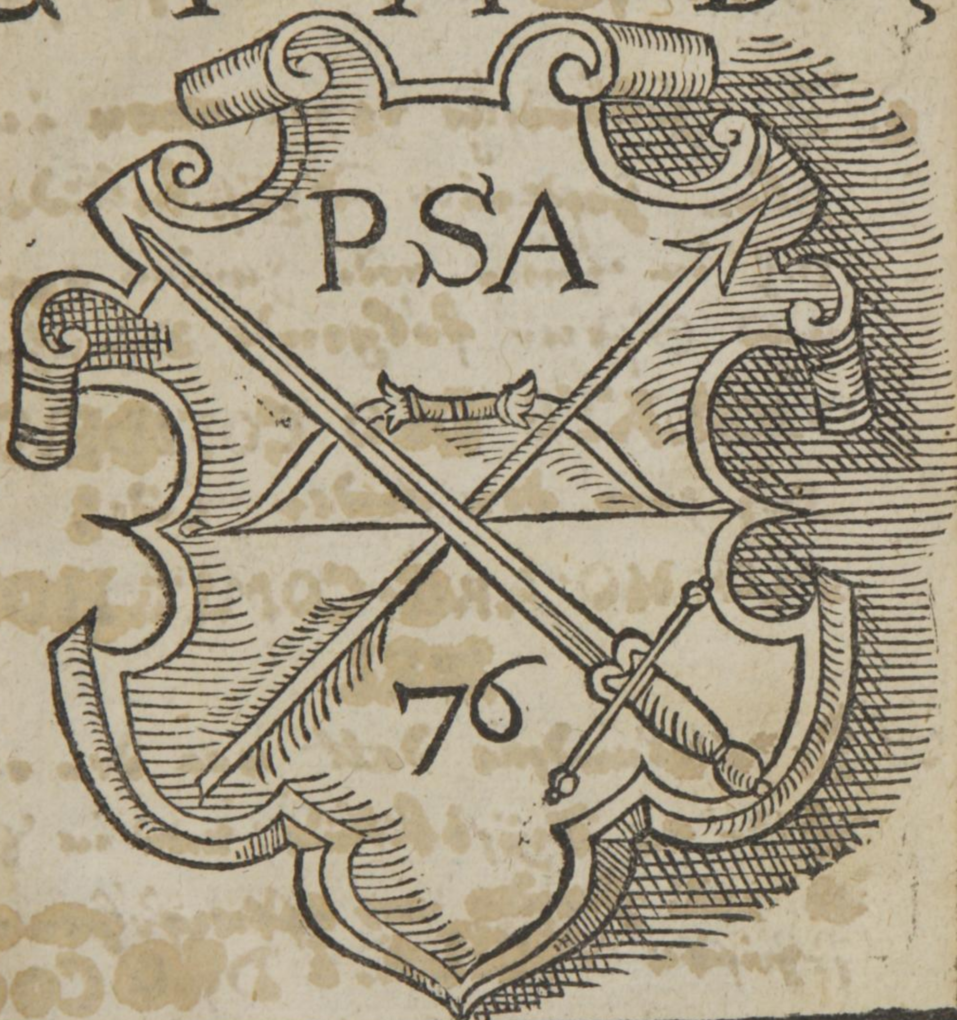
A M E N.

Prentet i Kiøbenhaffn/
Anno Domini 1600.

Pinens Tan
/ at du dog e
ighed oc Liff/ o
end lide her m
d oc Sorrig / a
aa glædis met di
met din Fader o
fuer oc regnerer
llige oc Euige
ighed /
men.
E N.

Kiøbenhaffn /
nni 1660.

C · P · M · D

PETRVS LAVERTIVS
YSTADIENSIS.

Disse efftter schrifftne

dall skulle gielde 70 skil

1. De Hollandske daller wern en
oben harnisk Brÿstbillide,
Och en Hiell vdi Handen opin
med efftter følgende Omschrifft
VIGILATE DEO COFIDENTE
Och paa den Anden Side:

MO: NO: ARG: COMIT: HOL
ZEL

2. De Seelandske dall paa den ene
Side en Brÿstbillide, med en Hiel-
d vdi Handen meg efftterfølgen om-
schrifft VIGILATE DEO CON
FIDENTES paa den anden sid.

MO: NO: ARG: COMITATVS:
ZEL

3. De Sibenbürgiske dalr paa den ene Side, it Brÿst billede met en Husikan [illegible] vdi hænden med effter følgende Omschrifft:

BATORI SIGISMVNDVS:

paa den anden Side:

PRINCEPS: TRANSILVANIÆ

4. De Spanske dalr paa den ene Side, det Konyelige Spanske vaaben mz effter følgende omschri

PHILIPVS. D. G. HISPANIARVM

:: paa den anden Side::

ET INDIARVM REX.

5. Een Som gellerske dalr paa den ene Side it Brÿst billede med it Suerd vdi hænder, och denne omschrifft VIGILATE DEO CONFIENTES paa den anden Side

MO NO ARG DVC GELRIÆ:

CO: ZVT:

6. En hvid gielliske daller paa
den ene side it Brÿst bilide med en
suerd udi handen och denne Vdschrifft
MO: ARG: PRO: CONFOE: BELGEL
paa den Ander side CONCORDIA
RES PARVÆ CRESCVNT:

7. En hvid Westfriske daller paa den
ene side it Brÿst Bilide Sampt it
Suærd med efter følgende om schrifft
DEVS FORTITVDO ET SPES
NOSTRA.
paa dem Ander Side MONE: NO:
ARG: DOMI WESTFRISIÆ:

8. En hvid Westfrisiske daler paa dem
Ene Side med it Brÿst bilide,
Sampt it Suerd, och efter schrifften
Om schrifften er
DEVS FORTITVDO ET SPES
NOSTRA.
paa den anden Side :/:
MONE: NO: ARG: DOM:
WESTFRISIÆ.